TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI
AJALOO- KEELE TEADUSKOND
NSV Liidu ajaloo kateeder

ELLO JÕEPERA

# EESTIKEELNE AJAKIRJANDUS PÄRNUS AASTATEL 1857 - 1917

diplomitöö

juhendaja prof. K. SIILIVASK

1972

TRÜ NSV Liidu ajaloo kateedri
invent. nr. 2280

# Sissejuhatus.

Käesoleva töö teemaks on „Eesti muusika ajakirjandus Pärnus aastatel 1857-1917."

Töö eesmärgiks on anda ülevaade Pärnus mainitud ajavahemikul ilmunud eestikeelsetest ajalehtedest.

Kuna 1857. aastal hakkas Pärnus ilmuma ajaleht „Pärnu Postimees", pannes aluse eestikeelsele järjepidevale eestikeelsele perioodikale, ongi uurimatud ning nõlmus võetud antud töös lähtepunktiks. Töös on antud ülevaade ajalehtedest „Pärnu Postimees", „Postimuhe" Pärnu Väljaanne, „Võitleja" ja „Kaudlane", sest on neeneolised tähtsaimad ajakirjanduslikud nähtused, mis kahtlemata nõigc huvitavamale ja iseloomulikumale lõigule - ajalehele.

Eriti on püütud jälgida uurimatud väljaannete pooltroomi ja iseloomu, võrreldes ja nostades seda antud ajajärgu ajakirjandusliku elluga Eestis. Muu rahvuse mõjutamise, kapitalismi arenemise ja

sodalist-demokraatliku liikumise prot-
sessis on alust ajakirjandusel suu
kindel osa, samuti on ajakirjandusel oli
nii rahva ja maa arengu kindel ajaloo-
liselt kõikidel etappidel vaieldamatu
ja tähtis.

Pärnu nii nagu ühe tähtsama ma-
janduse- ja kultuurikeskuse kohtus
on teatud ka Pärnu linna nii nagu
pideva suurema ajakirjanduse häälе-
kandjatega mõõdukamad sotsiaal-
kindel poolt. Pärnu osa eesti ajalehe
nii majanduslikus, poliitilises nii
ka kultuurilises mõttes on vaieldamatu,
kuigi kogu vaadeldavat perioodi
iseloomustab mitte kunagine niivõrd ühes-
gune. Antud töös on püütud anda
ülevaade Pärnu ajakirjanduse seost
nii linna enda kui ka kogu Eesti maa aja-
loolise arenguga, uurimata ka
seal juures mitmeid tolle aja
ajakirjandust mõjutavaid tegureid,
alates Pärnu ajalehe sotsiaal-ma-
janduslikust taustast, millele kahtle-
matu peab lisama kaasaegse maailma
mõju ja tsaristliku keskvõimu poliiti-
ka sinna ning mitmed subjektiivsed
tegurid - lugejaskonna, kirjasaatjate-
kaastööliste ja toimetajate isikuomadused,

kahtlemata kõik suuremal või väiksemal määral autud perioodi kõigil etappidel omasid mõju nii ajakirjandusele.

Käesoleva töö teoreetilisel ja põhimaterjalina kasutatud vaadeldavate ajalehtede aastakäikude 1857 - 1917 väljaandeid.

Kõige ulatuslikumalt on kasutatud ajalehe „Pärnu Postimees" 1857 - 1885 aastakäike, mis vastavalt nii rahvusliku liikumise erietappidele ja toimetajate isiklikule mulgustele nii või teisiti peegeldavad vaadeldavat ajajärku, sisaldades ka huvitavaid selliseid artikleid, mida leiab vähem pädeva ajalehe nuuna hindamisel.

Vastavalt ajalehe „Pärnu Postimees" erinevatele nii ajakirjanduses ja ajalehe toimetaja osalustele ajalehetöös, on kasutatud tähelepanu pööratud aastatele 1857 - 1863, mil Pärnu Postimehe" toimetajaks oli Johann Valdemar Jansen, aastatele 1878 - 1879, mil lehte toimetasid üliõpilased H. Hansoa ja J. Ots ning Lilli Saburg ja veidi aastatele 1879 - 1881, mil toimetajaks töötas C. R. Jakobson.

'a „Sauala" ilmunkas pooldaja Jaan Lipp.
Tõõs on antud ülevaade ka ajalehe
„Pärnu Postimees" palgist aastatel
1864- 1879, mil vastutavaks toimeta-
jaks oli C-F. Lorenzonn ja aastatel
1881- 1885, mil vastutavaks toimetajaks
oli A. Borm, ajalehele aga tegi tööd
ka E. Jansen.

Kuna aastatel 1886- 1905 Pärnus
eesti keelset ajalehte ei ilmunud - 1885
aasta lõpul ostis „Pärnu Postimehe"
ja „ametlas ilmuva" Tartu Eesti
mitmekülgse kultuuritegelane K.A. Hermann,
1905.a. jõulueas aga anti välja „Posti-
mehe" Pärnu väljaande esimesed numb-
rid - on antud Eesti ajakirjandusest
ek ajal üldiselmat laadi ülevaa-
de.

1906 - 1916 ilmus „„Postimehe"
Pärnu väljaanne, mille toimetajaks
oli Eesti Föderatiivse kodanluse ühe
peegelmonlaarid ühiskondlikul
Pärnus Jaan Kanu, kelle ideo-
loogiline mõju oli jätkuv
kohalikus elus ajaloosti tuntuks,
kuida kodanlus püüdis kasuta-
da võimalikult omakasupüüd-
likult, summutades võimalikult
ilmas elavate eestlaste ühiskondlike

vahelisi ebaõiglasid ja nurinaid rahuldamatuse tekkimist kahtlemata tugevasti.
Seoses nõuga luua iga lehenumbris eraldi ühismonellina organisatsioonide, eeskätt aga ametiühingute artiklite, ja võimalikult kiiresti, kuitahes kasulik oli igat protesti kahtlemata ja mende eestlastest „kaaslaste" aadressil. Näiteks on, et ajalehe rasmuspunkt ühismonellina ehk kujutamisel on kandidaadi nimi kahtlemata, paigutades sinna eestlaste-kodanlaste konverentsi kindlustamiseks ja tugevnemiseks linnas, püüdu tungida omavalitsusorganisse.

1905. aastal ilmus ajalehte „Võitlja", trükivalgust nägi mitu ainult nelja numbrit, mis ehk isegi oli rohkem tollaegsete ärevate sündmustega ja vajab nõukogude võimulemisi põhjalikku uurimist. „Võitlja" toimetas G. Pajo, leht oli tugeva sotsiaal-demokraatliku suunaga, mitmudes, nagu seda võtab ajaleht minevikki, rahvast ülles võitlusele ja ühinemisele.

Ajalehte „Kaudlane" ilmus Pärnus 1914. aastal. Ajalehte andis välja ja toimetas J.A. Feldmann, seda ilmus 41 numbrit, ja nii

järgi otsustades on tõlgimist väärt kodanliku lähetaja, mille mõnedel on muuseas osa teemalist autorit väärtkodanlikku ellusuhtumist väljendavatel artiklitel, milledu temaatikas tuleneb on rahvusluse, materiaalse ja tarbimise probleemid, haridusselu ja lääneropaganda.

Lõhus on pandud igamõnede õpetlusjuhtumite ja sotsiaalpsühholoogiliste romaanide tundmisele, nõsjakuudustele. Positiivse nähtuse tuleb mõnida ajalehes võrdlemisi ulatuslikult avaldatud materjali, mille käsitlus ebaõiglus ja tõõlisklassi olukord.

Peale nimetatud ajakirjade on tõõ kaastöölisel kasutatud kirjandust, mis on avaldatud tõõs käsitletavate küsimuste kohta, samuti on antud perioodi kõlmavaid teoseid.

Eriti palju siinnohal nimetama mõnesuni-lõunesuni klassimuutu tõõd, mida on kasutatud tõõs käsitletavate probleemide õigeks põstitamiseks ja lahendamiseks.

Tõõs on kasutatud ka allikaid Eesti NSV ajaloo- ja kultuurikünsimuste probleemide käsitlemise põhiallikaid nagu Eesti NSV ajaloogu nõlmes köites, II köide ja „Eesti kirjanduse ajaloogu viies köites, II ja III köide. Nimetatud teostest olen küsimata ka muda ülevaadet tõõs käsitletavatest probleemidest, sidudes neid meie maa

ajalooline arengu vastavate etappide iseloomuliku joonega.

Kuna meie pidevat ennemuist ajakirjanduse ajalugu hõlmab perioodi, mida üldiselt tavatsetakse nii eesti rahvuse ärkamise ja kujunemise ajajärguks, on loomulik, et antud töös on kasutatud ulatuslikult vastavatunnetelist kirjandust. Nendest tuleks siin esmajärjekorras nimetada K. Siimisaare poolt koostatud bakalaureuse peatükki „Kapitalismi areneming ja kodanlik-demokraatlik rahvuslik liikumine Eestis XIX sajandi teisel poolel", ja sama autori poolt 1957. a. ajakirjas „Looming" avaldatud tööd „Rahvuslik liikumine Eestis XIX sajandil". Tõsiasi seda perioodi käsitatavalt tööst just nimetamata H. Kruusi „Eesti rahvuslike põhimõtete sulatlemine 1860. aastail aastail", J. Kärneri „Ärkamisaegne eesti ühiskond", millised tööd annavad ajaloolise käsitluse nii rahvusliku liikumise mitmesuguste probleemide kohta. Antud töös on käsitatud ka eesti rahvusliku liikumise aegsete suundade kujunemise ja põhitõlgiste juhtide kohta väärtuslikke töid. Eelnõiege peab siin nimetama Endel Virgi monograafiat „Kreutzwald ja eesti rahvuslik kirjandus alguses", mees Kreutzwaldi mõju eesti rahvuse formeerumise protsessis kodanlik-demokraatlikus suunas on väärtustatud ja töös on põhjalikult seda käsitatud

katud. Kaustatud on Ea Jansseni töö el „Ch. Jaroboni „Saaala", aus on antud pohjalik ülevaade ja analüüs eesti rahvasliku liikumise kodanlik-demokraatliku liiva hädalisandja kohta. Kaustatud on aa B. Sõdi lühimonograafiat „Lydia Koidula" ja O. Kuusi nõuannet „Mine kaasaega". Need on saadud huvitavad materjali kohe nii varasema käsitlejaniku kohta, aes nõllemad, nii Lydia Koidula kui ka Lilli Suburg, andsid osalese oma energiast. Pärnu Postimehe' kaa aastakäigu jaoks. Ülejäänud andmeid on kaustatud ka K.A. Hurmanni töost „Tähendused ja parandused raamatu „Eesti kirjanduse" ajaloo" kohta.

Kaustatud on ka Kreutzwaldi kohta avaldatud artiklite nõuannes sisaldavat A. Kase kirjutist „Kreutzwaldi osa eesti rahvusliku kirjanduse ja selle ortograafia kujunemisel", mis on saadud andmeid Kreutzwaldi sünnimaise kohta Jannseniste ja tema ajaloo.

Mõnes antud ajaajangut ilmunud ajakirjanduse jäände, ei saa neidagi kasutama ilma R. Antinõu töö „Eesti ajakirjanduse 1766–1930", mis on tagajuurte tervikliku ja ülevaatliku ilmunud ajakirjade-ajakirjade kulgu.

Teiseks põhjalikumaks sõltuvaa-

teus ajaviljandusest teeb lugeda H. Hellmi „Lühike eesti ajaviljanduse ajalugu", millles on antud ülevaist isikoosseisust eesti ajaviljandusele, eesti väärtuslisnud on need andnud eesti ajaviljandu. se algusperioodi kohta. Hiljem ajaviljandusele ja tervikuna on ülevaid lühidaid ülevaid läbi põi. mmed, on ka üksikuid töös käsitletud valdkonnast kirjandust. Esimesena võiks nimetada probleemide poolest rikast, ja tõtlik nõudi tervat F. Tuglase „Aabo Greenzsteini lahkumine", mis on põhjalikult valgustatud ülevaade sajandi lõpul teenuni ja eesti ajaviljanduse alal. Teisest teenuni aastani tõõs võiks nimetada mõnedki andmeid pakuvat J. Issakovi „Tsaarivalitsuse teenuni poliitikast Eesti ajaviljandusse kuni 19. sajandi lõpul paalel", mis on venekeelsete nõukogude aegse teenuni poliitika hästi põhjendatud, ja põhjalikult tõendud. Kolmanda alliaana võiks nimetada K. Tarvi dissertatsiooni filoloogia teaduste kandidaadi teaduskraadi taotlemiseks „Eesti kirjanduse Saareklüüri teenuni 1850 - 1870", mis on ära tõendud kuuvõrdsed andmed Ajalehe „Pärnu Postiaeg" asutamise kohta ja Jannseni varasemate tegevuste kohta. Sajandi kolmandas veerandi kriitikaprobleemide kohta kirjanduseselus on õeldud palju V. Alttoa „Eesti kirjandus kriitika XIX sajandi kolmandal veerandil" + tõõs, mis Ennus ajaviljandus

„Loovingu" 1957.a. Eesti ajakirjanduse uue kultuuru ülesande käsitluse kohta on teemat dokumentaalselt täpsemalt avanenud V. Adlivi oma töös „Eesti ajakirjanduse kultuurilised teenistused", mis on dokumentaalselt tõestatud J.V. Jannseni tähtsa kõlti-saavutuga.

Minnes nüüd ajalehe „Pärnu Postimees" juurde, peab ennekõige ütlema, et ajalehe ilmumine oli paljudel asjaoludel seotud J.V. Jannseni isikuga. Terve toimetuse ajal tuli ajalehe esimesed nõukogud sammud, ja Hansen välja lapsekingadest, Jannsen vastutas ajalehe sõna otsest ega praegu ütlesime.

Selle tõttu leiame palju materjali ajalehe „Pärnu Postimees" kohta sealt, mis on kirjutatud Jannsenist- ja tema tegevusest.

Jannseni kohta on avaldatud erinevaid arvamusi nores kuna oraga eesti rahvuslikus liikumises, mida aga hoiavad Jannsen ennekõige nagu „Pärnu Postimehe" esimene toimetaja.

Jannseni kohta on kasutatud rohkem põhilisi kirjandusi: M. J. Eisen „Johann Voldemar Jannsen", mis on toodud palju hoiatavaid andmeid Jannseni ning ajakirjanduse kohta. Kodanlikud ajaloolased on valitud ennekõige mahukamas A. Tammanni „Johann Voldemar Jannsen" ja „Pärnu Postimees" puudutavas artiklis H. Normanni „Aestlikud kõrandeed maarahvale Joh. Vold. Jannsen": „Perno Postimees" 1857-1865".

Kahtlemata on kõige rohkem „Pärnu Postimehe“ kohta öelnud J. Peegel. Oma töödes „Eesti ajakirjanduse ajaloolisest arengujoonest“, „Sajandarvest „Pärnu Postimees“ järele“, ja „J. Jannsen ajakirjanduslik tegevus“ on autor andnud põhjalise ülevaate Jannsenist ja ajalehest „Pärnu Postimees“ tervikuna! Kuues osas Jannseni loomingu põhjal naaberaladel,

ravvalinen kõnepruugi võlu ja oskuse nõuga kahte kõrvuvalvale asjaolu silmas pidas, on autori positiivsed jäljed „Pärnu Postimehe“ fa'nutaja a nakka: ülekülsed kommentaarsed pohimõtted, valgustuslise traditsiooni'ooni'ole jätkamine, mitmekülgsel teemal kahva mõttevahetuse-teadmise tõstmine ja poliitilise silmapiiri avardamine põ'nnes tabi rahvuslise tunde ja rahvuslise ühtsuse teenistega, esitame pi'oli' teadlma, et ka esitame oli', ja et esitame pole täis. tust rääkida ega väärtustu, näit kommentaarid seavad kõrgeks, nii nõrd kõrgeks oppida Kuigi Jannsen oma lehes propageeris ühtsuslikku kaitsidust, kaitsidust nõukogude liidude ja rahvatuste kõrgemast, kõrgemast jne., ei tule mõnestada nõ lehes negatiivset nõju. Jätkes välja mõtteavaldises nõttes tähtsuslikuse, oma Jannsen ei pooldanud eesti rahvuslust ja eest võitlemist, vaadates tähelepanu tema kõrgemast.

linnaosale ja võbralinnaosale selle maailma ümberdada, eelnõige balli-saama neoönime ja õpetajate varu. Keegi jaanuari sajali ei fahtund või ei tohtinud öelda seda, mis tõsiliu, ei täitnud ajaleht „Pärnu Postimees" maimaalselt oma ülesannet, jäädes võrdse tähtsusliku liinumise sellistest nõuetest nagu õiglane Eesti-Alexandri-aegsi ajastest ja hilgem 1864. aasta palvekirjade aastaeon. J. Peegel on häti-loonud na välja eminesed, nii võimalt toimetajatest nagatuhi „Pärnu Postimehe" ümguudel: võõrkeelse Lorenzoni ajal on leht täielikult saksameelne, tagurliku nõjuga. Tema järglased noored toimetajad F. Hanson, ja J. Ostrau osavõtavad tundlikus vabanemisest, L. Seburgi ajal tähtsab „Pärnu Postimees" „Sakalale". Eesti-poolt toob J. Peegel esile „Pärnu Postimehe" aastatel 1879–1881, mil leda „Sakala" toetajana toimetas J. Liiv. Üümaal perioodil, A. Bornhöhe ja E. Jannsen toimetamise ajal, oli leht ilma sõrudlev poliitilise sisuta ja sisult vaene.

„Pärnu Postimehe" kohta on hiitvaid sõnu J. W. Jannseni-poolt kohta laiseemud ka K. Põldmäe oma hinnangus „Sada aastat „Eesti Postimehe" ajakirjanikust", mis nõnda pohjendamata jääb seemalsus Carlu perioodile Jannsen ülles. Sama autoritäös „Kalevanaljandi ohmusest" on ülekoormatud eestlaslikku õhkkonnaga,

nes naljа kärli nõõstevad, ja selle abil nii mõnegi raske aja õnnelikumalt on läbi teinud. „Pärnu Postimehe" kohta on ajakirjanduses na artikli L. Loone: „„Pärnu Postimehe" ja „Eesti Postimehe" võrdlev-majanduslik programm 1857.–1860. aastatel", kus eelkõr on iseloomustanud Jannsenit mitmejuureva eesti kodanluse, ja hiljem teiniud maanodanluse hõimde väljendajat ja kaitsjat.

Selle perioodi kohta on veel üldise ülevaate ajakirjanes „Pärnu Postimees" 50ndi ja tagumeste aastate jubelialbum „Postimees 1857–190", mis on peale üldise iseloomustuse iga toimetaja töökohta teadud ära arvenalt andmeid naastöölisti ja ühisasutajate kohta. Viimetatud jubelialbum on na hilisemal perioodil ajalehe „Postimees" Pärnu filiaali ilmunud „Postimehe" Pärnu väljaande kohta koostatud ülevaatliks, veerand „Postimees" lugejaid „Pärnu Postimehe" ühenes jõuglanus ja ajalehe „Postimees" Pärnu väljaanne lugejaks ja „Postimehe" omakorda oli jaos.

„Hiliseima" perioodi Pärnu ajalehtede kohta pole ülleisi ülevaateid ühjandeses ilmunud nagu J.V. Jannseni „Pärnu Postimehe" kohta ning ainuallikaks jäävad ajalehtede „Postimees" Pärnu väljaanne,

„Sandlane" ja „Võitlüa" asutamisajad.

Kuna käesolev töö on esimene katsetus anda ülevaadet eesti ajalehtedest ajavahemikul Pärnus aastatel 1857 - 1917, siis oli neda alustades - kas üha kronoloogilisest printsiibist lähtudes.

Vaadeldaval perioodil ilmunud Pärnus:

aastatel 1857-1885 ajaleht „Pärnu Postimees",
nida aastatel 1857-1863 toimetas J.V. Jannsen,
aastatel 1864-1879 toimetas C.F. Lorentson,
(aastatel 1878-1879 tegutsenud ajal H.Hanson, J.Ostrovel, L.Seiberg),
aastatel 1879-1881 tegutsetaja J. Lepp,
aastatel 1881-1885 tegutsenud aja E. Jannsen, Toimetaja A.Borm;

aastal 1905 ajaleht „Võitlüa", toimetas G. Paju;

aastatel 1905-1916 ajaleht „Postimees" Pärnu Väljaanne, toimetas J. Lau;

aastal 1914 ajaleht „Sandlane", toimetas J.V. Feldmann.

## I praktikas.

XIX sajandi II pool - murrangulise ajajärgu Eestimaa ajaloos.

Kesse ajalehelt langeb ajalehe „Pärnu Postimees" asutamise aastal 1857 XIX sajandi teise poole valge, siis sisaldab käesolev töö praktikas põgusa ülevaate Eestimaa majandusliikumist ja sotsiaal-poliitilisest olukorrast möödunud sajandil, pöörates rõhku eesti rahvuslikku liikumisele üksikperioodi, kuida seda protsessi ja eesti möödunud sajandi ajakirjandust üldse-kavaid iseloomustada.

XIX sajandi II pool hõlmab perioodi, mil vabatahtlik kaob feodaalne majandusvorm, feodaalselt ajajärgult kapitalistlikule. Selgitamaks põhjalikumalt ja rohkem kogu tsaari-Venemaal, seal algas ülemineku feodalismilt kapitalismile tundmaks hõlpsamini kuidas

ramaeuud Euroopa riiridest.

Baltimaad muuduvid nüüd taasi. Uuemuna teoreisse, mida ühe pisteri vajutuse riigile ülemonarhi baltisakslaste, nüüd kingitusena saamaasi nõukogude päritud rajati hiiglaslikku sõjaväebaasi, säilitada ühe kohaliku majanduslikku ja poliitilist juhtpositsiooni, hoida eestlasi ühe muudmaid ja tuumi tööjõu- baasi ühe suure all. Balti-suhtumad saavutel muidugi kesaolnu vahelexgaandist ühe ajaolexe nii väha ühi võimaliku hingaldi nüüd nimel, nõukogude ja tulevikuva rahvusvahelisest, nimitud tegeva hiiglaslikud jõulaadusi.

Kuigi Eesti Balti-sama nõusuleut nüüd kaistleva tegutsa kapitalismi ühtegul ees, ei muudetud väärata ajaloolist arengut ja piiramööda haaraasid ka Balti'maadel ilmselgelt järjekindlalt kapitalismi elemendile vastuvõtu tunnused, saavutades ühti tulemuse ühtegu pärast 1860-adate aastate reformide hiiglaslikud sajandi lõpus ühid Balti'maad ühes tsaari-Venemaa kapitalistlikumalt ühtsemaks rahvuseks.

Seda vaatamata ühtegi hiiglaslikule ühtsusele tendeerivale Venemaaga, nõukogude vabadusse hiiglaslikule vaatamata

poriõiguse läänemere ääres. Kapitalismi aeg
tõi kaasa teatlise põllumajanduse arengu, mis omanor-
da soodustas mõa arengut. Talupoeg tegu-
tseda aga jäi piiratud feodaalmõra tõttu
nõiatsem talli-ruumi nõal, mis garantiilseis
laialdasi õigusi saavutatust mõisnikule
ja linnaaadelkonnale, jättes maa pärisomaniku
õigustlikse seisundisse.

Kuna Eesti ala ajal ongi maamaa, nii
puudutas kapitalismi sissetung eelkõige põllu-
majandust, avaldades tuõrjeelikult mõju-
mitt ülemineku kapitalistlikule, naaberan-
deelikule põllumajandusele.

Baltimaadel oli 1816. a. ja 1819. a. reformi
viis naaber suunatud nad arengu lu. preisi
tee, mis oli talupoegade nahjalikku, kuna
andis mõle isiklikku vabaduse, mõid jättes
nad ilma maast. Selle tõttu pidi talupoeg
jääma mõisnikust võltuvasse, rentima temalt
maad ja tasuma renti teoga.

Sajandi õõnestunnendatel - nõõskümnendatel
saadeti mõisnikunendatel - nõõskümnendatel
saadeti mõisnikunendatel - nõõskümnendatel
saadeti mõisnikun

Talupojad hoiavad vanutamu või'na-
lust dua elu vanaaldamiseni. Kõige edu-
rammalt faimus talude ost Lõuna-Eestis,
mis juba 1830-ndate aastate paigu ostu-
vabaus ei nõud talud.[1] Lõuna-Eesti vilja-
kad maad aga puudusvad Põhja-Eestis
ja Lääne-Eestis vaeg saadet, mis peam
põhjusest oli jõudlus. Näiteks aastal 1861.
aastaus ostsid Liivimaa kubermangus päri-
sus 388 talu, Eestimaa kubermangus aga
kõigest 4.[2] Eesti ratsionistub talude päri-
susest 1860-ndate aastatel: ajavahemi-
kul 1862 - 1866 on Eestimaa kubermangus ost-
tud päriseks 160 talu, Liivimaa kubermangus
aga 2010 talu aga ajavahemikul 1867-1871
vastavalt 280 ja 4318 talu.[3] Kõige jõukamad
olnuna paistis silma Viljandimaa, mis
1882. aastaks oli müüdud taludest 82,2 %.[4]
Tegelikult polnud nõia talud nii talurahva
omanduses saanud, sest sajandi lõpuks
oli Lõuna-Eesti nelgas kõige vähemaks maa-
nnaas talude üldarvust ainult 9,1% võlga-
deta.[5]

Mõisnike huvides oli müüa vaeseimad tal-
lu, sa oli vaeseimate talupidade rutiinsel vahetu
ostujõudu. Väikepidajate rutiinsed jäid sa-
geli maast ilma, laostusid ja pidid hakka-

---

[1] Jaan Jõgever, Ärkamisaegne eesti ühiskond. Lehed teaduse. Tallinn, 1953, lk. 22. Esmakordselt ilmunud eraldi raamatuna 1924. a.

[2] Eesti NSV ajalugu kolmes köites. II kd. Peatoimetaja J. Saat, vastutoimetaja A. Vassar. Tallinn, 1963, lk. 70.

[3] Sealsamas.

[4] Sealsamas, lk. 71.

ma poprideus või alūnua tööl mūisas, kelles jä linnas.

Mõisnik nūüs kelleajalt maad mõge hūmaga ja nuuri kellupaeg vajas maad elatuseks, nii ta oli nõus aluda nuuri'l. Teisus valia hannimise nii'dus oli mõis-aeal valdanut, millele ülemineei pä'di lõpu-kestanua 1868.a. nevadeks.[1] Mõisnikeal nuuri-kerid saadud summad talude randist ja maaostust ilma mõnda nagi'kerlist tirule alustala nii'nisdus ja killuslikeeks ehus, talunaber lai'ad kulgad aga ainult'd nõlanõrna all, sagli varustatud vai'd võõrast maaga. Rendi tasumisus ja võla tasumisus sai kellupaeg valia kunult, nuhu ka nuenas majapi'damises saadud produkti'd, töö andis nuuremad'd kellemesi, nii et hoorjuust vahemaad kõsi oli jeenes.

Saadetud maatükid mõisnike hinne ja nes otse või rendi'lepingut ei kõi'tnud kõp-nelt, jäi alua kohast i'lma. Ärines aa nda, et mõisnik'aud säi'li'tas'd lepingu otse peenik-ua tõõjese, nimetadsi'd kellupaja'a parajase 'ubul nõlluses.[2]

Talude päriseksostmise käigus hellas välja kujuneuma talu pereuuete uiut. Os-a ühiuus oli varustatud maaga, osa aga mi'lta.

---

1 Eesti NSV ajalugu. II nõd., lk. 71.

2 J. Kärner, Ühiskonnaegne eesti ühiskond, lk. 42.

Maalt või vähem maaga rikkeid kvaliteedi- ja tööpõhiseid, sajandi lõpul kvaliteedi- ja maaprodukteeritud maa poorsidega üle 70% maalainest.[1] Kapitalismiajal saatis kõik rikkeid kvaliteedi- ja tööpõhiseid, sajandi lõpul kvaliteedi- ja maaprodukteeritud maa poorsidega üle 70% maalainest.

Teoreetiliselt ajal oli eesti rajatud kvaliteedi- ja tööpõhiseid, sajandi lõpul kvaliteedi- ja maaprodukteeritud maa poorsidega üle 70% maalainest.

Kapitalistlikule ümberkujunemise elementide
sisseveole
arenemine toimus vilua ka tööstuses.
Enim aitasid tööstuse ja kaubanduse
arengule kaasa sepandi lopu peale tibu-
nevad võlumad Viinemaaga, kust tuuge
nõutuama kauplemisvahendusena kaotasid
käimu randlinnasid, äujeenib ka mõned
laevaühenduslõnk. Kapitalistlikus tööstus
rajamisest loodi ka varsti pangasüsteem.
Kahelüus paunades olid kapitalagas
kuulus pärnisalt balti-saksastelt ega
omanikud olna valmis töötu seisu nõjus.[1]
Suurelurõtlu loomiseks kasutati välis-
maist kapitali.

Suurimaks ettevõtteks nõjeenes peetakse
aupa äimu kaotav Krenholmi Manufak-
tuur, mis oli tegu Moskva ja Inglismaa ant-
sõnaride baasil.[2] Seemnaid ettevõtteid oli
ka Valvoli kanmvillavabrik, asutatud 1859.a.[3]
Peale nende ja varade kaotliilistlikuõtte
tekis maal võru nodumaise tsoonatarjali
baasil töötavaid linakatrusevabrikuid, müüde-
vaatamisvabrikuid ja villakatrusevabrikuid, mis
ned olid võimsad ettevõtted.[4] 1870-adatel aastatel
hakkas ruteerimisemalt arenema masinaehitus,
remonditöötes, pabertaarites, toidu- ja maitseaine-
töötes jne.[5] Töötsse kaasega kaasnes ka pro-
letariaadi sünnemine ja sellelsest kõrgel

---

1 Eesti NSVajalugu. II kd., lk. 85.
2 Sealsamas, lk. 87.
3 Sealsamas, lk. 88.
4 Sealsamas.
5 Sealsamas, lk. 89-91.

noorsentraltroond : 70 % töölistest töötas ettevõtetes, mis ei ületanud 500 töölise ja 1894. a. oli 14.300 töötajast töölist, millest 60 % töötas tehnilistes ettevõtetes.[1] Seega oli kõige põhilisemaks töösfääriks tööstusharuna tootmistegevus, mis andis 1890. a. 75 % tööstuse kogutoodangust.[2] Tähtsamad tööstuskeskused olid Tallinn ja Narva. Tööstus areng toimus põhiliselt, eriti nõukogude aeg 1882. - 1886. aastal tööstuslik-majanduslikus, mis põhines lääs agraarsel riigil.[3] Kogu maal halvenes elatustase, tõusis elanikkonnas, korjamine muutub igapäevases nähtuseks.

Linnades ei saanud eesti rahvastik nii kiiresti kasvada ei muidu maal, käsitöölisi oli, neid ei saanud eestlasi oli linnas alama rühma, nes elatas end töost.

Osa maaproletaaridest hakkab tegelema rätsepa-, peesepa-, kingsepa või maabritööga, rännates mööda talusid või leides asemeka koos aptekkide, poodidega, korstnapühkijana. Linnade, alevite ja maa vahel hakkavad välja kujunema majanduslikud-kaubanduslikud sidemed, kindlate kaubapaikade võrgud ilmuvad turumahud ja eestlastest kaupmeeste, apteekrite ja käsitööliste kindel võrk hõlmab praegu ülle kogu maa.

Põhja-Eesti tähtsamas majanduslikus keskuses XIX sajandi II poolel

---

1 Eesti NSV ajalugu. II kd. lk. 91.

2 Sealsamas, lk. 86.

3 Sealsamas, lk. 93.

oli Tallinn, Lõuna-Eesti avaldas neu-
vunat mõju algul Riia liin, millega ko-
hal'mud nesnesid, kuid laevanduse
kaudu Pärnu, olid sealt-kaudu kinnitamalt.[1]

Ei tohi unustada, et Eesti oli aren-
vale kapitalistlikule laatnusühiskonnale laius-
tusena kuni ei nord, mille lõttu oli see
Balti-maadele vaenulatud koloonilise
rõhumise alates piiratum kui Vene-
maal. Balti-saksa aadli privilegi-
dailisid, nendel avanes mõnikõrd laia-
de ringi-mõõdu-si ja nõida ei-ol
korras.[3] Eestlased ja lõtlased oli-ol
maal õigeseta olekoras, neid rõhuti
nii majanduslikult kui rahvuslikult,
klassivastuolud olid hattunud rahves-
like vastuoludega.[4] Balti-saaslased rõhu-
vad eesti rahvast keskiaeva ja veel XIX sa-
jandi viimasti aastakümnetel, ja oli vas-
tuolud eesti rahvas piires kohaplaanil,
mina üldvaatluses kuulus ei ~~mõõtes~~

---

1 Eesti NSV ajalugu. II nd., lk. 108.

2 K. Siilivask, Kahurväe liikumine Eesti XVII sajandil, lk. 271.

3 Kalsamas.

4 Kalsamas.

balti eiinorra vastu. See liikumine nõjeneb kapitalismi väljasuremisega kogu, eli ärritajudaalse kodanluse - domineerivat liikumise, mis viiakse eli võitlus kapitalismi ärevenemise seaduspärase tee eest, meie kaasas jõulise mõjuvõimu alles nõjeneb/langeb eelu eesti kodanluse ja intelligents, nes põlevnes enamikus kaldumata kulgeb. Talurahvas eli mõõ arvukaim elanike hulk, mõõl eli eesti kodanluse peamiseks toetajaks linnas 1)

Kõrvuti mõõdi viis kapitalismi arenemise taalse omase kodanluse klassivõitlusharu tunnet, mille esinemise tingimuseks eli kodanluse vahenduseta formeerumine ja selleks vajalik vabastusliikumisest kõrvale tõrjutud mõõdis.

Lenin eristas kapitalismi ajal toimuvad kodanlikes revolutsioonides liikumistes kaht etappi, millest esimene nimetas kõigeenne, tõusva kapitalismi perioodi ja teine võõra nõjeneneud, võitlud kodanluse vähenenud perioodil. „Esimene ajahulk on tüüpiline revolutsioonile liikumisele üldiselt, kuna kaitsevad veel kõige arvukama ja kõige „rasemini liikuma pandava" elanike

---

1 Eesti NSV ajalugu, II köide, lk. 150.

2 Sealsamas, lk. 157.

sihi viiva tõmbamine seoses võitlusega poliitilise vabaduse eest ülalt ja rahvuste õiguste eest vüti. Teiste sõnadega on kapitalismi maailmast kodanlik-demokraatliku ülesannete püstitamine, mis arenenud kapitalism, mis vahetult lähedalt naabaküsimuse lõimumist rahvuslikult ühtsetud rahvuse, tõstab eriplaanile antagonismi rahvusvahelisest liitunud kapitali ja rahvusvahelise töölisliikumise vahel.".[1]

Kuna eesti talurahvas astub XIX sajandil, 1880-ndate aastate keskpaigani välja ühtsena feodaalsete õiguste vastu ning võitlemise käigus tõstab iseteadvus, maa puudutavast ja ülalt tõstev valvas, võib öelda, et veini selle ajani on tegemist Lenini poolt väidetud rahvusliku ülesande ühe ja epohhiga.[2] Pärast XIX sajandi 80-ndate aastate keskpaika aga tekib rahvuse piires järsjet süvenev lõhenemine, eesti rahvalusest tõmbuvad ainale tõõtavad rahvakulgad ja nii tuleb vaesa ka ülesande languse - ja on rahvusliku ülesande ülesmine Lenini poolt väidetud II etapp.[3]

Käesoleva töö temaga seotub Eesti rahvusliku rahvuse formeerumise protsess, mis oli millalgi pikk ja vaevarõõmu, toimudes kapitalismi võidukäigu taustal ning saa-

---

1 V.I. Lenin. Tsiond. 20. köide, lk. 368 jj.

2 K. Siilivask. Kapitalismi arenemine ja rahvuslik-demokraatlike rahvuslike ülesannete Eesti XIX sajandi teisel poolel. Loengukonspekt. Tartu, 1969, lk. 5.

3 Sealsamas.

vilas maximaalse intensiivsus XIX sajandi III veerandil.[1] Sellest ajast hakkavad väljaränne nüüd põhitähtsust: võtab tööstustsentrum, majanduselu, ühiskonnaelu, rahvuslik kultuur.[2] Eesti hõimud asuvad praegusel territooriumil juba püsivalt kolmandal asustuskohtadel enne meie aega, mööda rõõvrüütlik valluteshõigud ning nüüdse piirjoonel joodaalse nõlvastumise ja rüüdlõne tiheldatese puudub tegi võimatuks oma teiega hakkamise. Olukord stabiliseerus alles XVIII sajandi algul pärast Põhjasõda nii Eesti alad ühendati Venemaaga ning XIX sajandi keskpaigus hakkab väljaränne ühte suundumust Eesti alal.[3] Ühise rahvusmuule kujunemine oli tõsmuti keerukas protsess, hõjutades eudast kohalike murrete baasil nähe paralleelse kirjakeele hakkamisest ülemineku põhja-eesti keskmurdu baasevale muule kirjaviisile.[4] See ülemineu ei hõlmanud ilma ägeda võitlusta ja muu kirjaviisi lõplikku võitu võib näha alles aastal 1872, mil Eesti Kirjameeste Selts võttis vastu otsuse nõuetada ja hakkata ainult uut kirjaviisi.[5] Nende tegurite

väljaränne kujunemine oli ettekujutus, mis võimaldas

1 K. Sõlivask., Kapitalismi arenemine, lk. 5.
2 Samas.
3 Samas, lk. 25.
4 Samas, lk. 26.
5 Samas.

das välja kujuneda ka eesti rahvuslikul
kultuuril, milles leidis väljendust eest-
laste iseloom, vaimne pale ja püüdlik-
ne laad.

Nende tunnuste väljaarendamine oli
mõõgiks, et formeerub eesti kodanlik
rahvus, millega kaasnes eesti intelli-
gentsi ja kodanluse tekkimine. Eesti
rahvuslikku intelligentsi õilgaolele lan-
ges suurem osa tähtsat sihtse kirjanduse,
rahvuslikus kultuuris, ja rahvuslikus
isikdaduse kujunemisel, milles nõnda
osaks oli eesti kodanluse seisusehu-
väljendav ideoloogia."[1]

Engels andis ajaloolisele materialismi
seisukohast filosofilistes töödes pohja-
likult lahendamata mõningase ajaloo mu-
tust mõjutavatest teguritest. Analüüsides
ajaloo arengus kaasi per juhtivate osa
on ka mõistusel, ei öga mõa arengus on
väikelaamatult määrav majanduslik
külg. Peale majanduselise faktori'ti
on aga ka veel teisi, mis jrele määra-
vad, mis'd suuti mitteliselt ühiskond.
Ajaloo arengut tuleb vaadelda mõistusel,
et kõik need tegurid on antüüsed, mõju-

1 K. Sõlvasx, Rahvuslik kujunemine Eestis XIX sajandil, lk. 270.

ladus tunnist, suhtudes tuttavasse au-
tüüsilt. Majanduslik poolus on ajaloo
arengus määrav, kuid majanduslikud
alusorra pruugiduslikus suhtes on poliiti-
lised, õiguslikud, traditsioonilised, religioos-
sed, filosoofilised ja ideoloogilised
vaadetesed, mis ainult alaealt ka-
gutsevad üksteist ja mõjutavad majanduslikku
tegevuse mõju all. Nendes ulatuvalolus-
tis kujastub kõik, mis kasvab sügava-
panduselt, kuid samal ajal ka üksteist
produktid nagu konstitutsioonid, filoso-
filised ja ideoloogilised teooriad, mõ-
jutavad ajaloo mingis suunas.

Seesugi seisukohas ühtib ka iga ideo-
loogialine süsteem enam vähemal määral
sõltumata sellest, pole olemas absoluut võlgnetust või
sõltumatut ideoloogiat ning antago-
nistlike klasside ideoloogiat ühiskonnal kogu-
tervikuna ei saa. Ühe klassi ideoloogia aga täi-
tub muutuda, olenevalt antud klassi kohast
ühiskondlikus arengus protsessis.

Ühiskondlikke vaadete areng ja võitlus
nendarbub ajaloolisele ülesandele kuu-
lutusel ning[2] ning eesti rahva ajaloolise
tähtsuse ajendias eli feodalismi aeg,
kapitalismi elementide sisseteng.[3]

---

1 Fr. Engels. Kirjad H. Starkenburgile. - K. Marx ja Fr. Engels. Valitud teosed. 2 nd. lk. 421-423.

2 J. Vogel, Eesti ajakirjanduse algus (1766-1857), Tallinn, 1966, lk. 4.

3 Sealsamas, lk. 139-140

Balti-saurlaste ideoloogilisest kuju-sambaus oli an. multuurilaomise teooria", mis väitis, et noorelin rahvas pole võimeline loomaa mul-tuuri.[1] Saurlased tõid XIII sajandil naas ristiusuga ka „kõrge" multuurita-seme, omandades sellega ajaloolised õigused rahva peal võimutsemiseks, jät-tes eestlaste ja lätlaste ülesandeks saauslaste teenimise. Ililgem te naas seisundist, et eestlaste assimileeri-misest tuleks tuua Saksamaal Ees-tisse kolonniste.[2]

Eesti noorsuse oli vaenulikult meele-tatud balti-saksa aadli ja nagu balti ettekavas
ei nõnda vastu. Noorsusega sõbrunes-tus sidemes eluv kujuneb eesti intelli-gents oli ainuke, kes oli võimeline võitlema balti-saauslaste ideoloogilist kontseptsioo-nide vastu, et tõestada eesti rahva mul-tuurilisi vajadusi ja võimed kultuuri saada tuua, mida rahvale usku endasse.[3] Esinesid, kes protesteerisid eestlaste ja lätlaste vanga nõ-lumise ja õigeksta seisundi vastu, olid saa-sa rahvusest valgustajad-demokraadid J.G. Eisen v. Schwarzenberg, H.J. Jannsen, G. Merkel ja J.C. Petri, nende seisukohad võtti üle esimeste eesti valgustajate poolt.[4]

---

1 Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 132.

2 Sealsamas, lk. 133.

3 K. Siilivask, Rahvuslik liikumine Eestis XIX sajandil, lk. 271.

4 Sealsamas.

On veidelmaatu, et vaene ensluatteinese tänoinuestes, millele nõõsinud lõsasid end tahtlinult vaene juurdepõõrne luuvildesse, eli eetlasta kultuuruvilase maalal. Oli näil võrdlemisi laialdane ringkonnes, kuid polnud väljo kujuuneend oma rahvuslõnne luuvildusvanda.[1] Õpsinud eetlased, kes elid saanud parema luuvilduse jüüdsid muutuda sotsiaalsest päõsest üle Venemaale, kuna se eli neis ku midagi saavutada.

Esinesid nitte-sotsiaalsed eesti intelligentsi esindajad ilmsid alles XIX sajandi I poolel, mil eesti keeve ühiskonna luuvildusvanna olemasolust võime rääkida alles XIX sajandi II poolel kui ühiskonnast esinesid ajalehed ja mitmesugused seltsid.[2] Rahvuslike intelligentsi poolsete meeleolude ilmingutes kõlanud opositsioonlased, kelle hulgas eli võrdlemisi vähene ja hathendlik.[3] Baltimaade suhtes oleskorra tõttu eli võrdlemisi suur mõju sotsiaalsetel,[4] kuna seda näitid oma ilmaga, õpitati koolides ja kuulmaade, näiteks Venemaa, kultuurisaavutusi ei propageeritud.

---

1 Ea Jansen, C.R. Jakobsoni „Sanala", Tallinn, 1971, lk. 19.

2 Sealsamas, lk. 19-20.

3 Sealsamas, lk. 20.

4 Sealsamas.

Üldised humanitlinud tõekspidamised ja ühise ja rahva ühtekuuluvusest, rõnnpärasest „seemuli'nust õ'guse" võtsid omaks ka esimesed eesti haritlud mehed Kr. J. Peterson, O. W. Masing, J. Sommer, F. R. Faehlmann ja F. R. Kreutzwald, kes said esimesi mõjutusi ka oma rahvuskultuurilt.[1] Meie rahvuslikku intelli'gentsi esimesta esindajate nimed on seoses ellukõige meie rahvuslikku kirjandusse ja ajakirjandusse loomiga, mille kaudu nad võtsid osa meie rahvuslikku kultuuri kujunemise protsessist, avaldades mõju eesti rahvuslikku teadvuse ärkamisele, mis intensiivsemalt hõimus alates 1860- ndatest aastatest. Kirjanduse areng seotses rahvuslikku ärkamisega ja esimesed eesti kirjanikud omasid selles protsessis laialdast mõju. Rahvuslikku kultuuri teadvustel eli kirjandusel esmajärgu-line osatähtsus, sest püüti'kesti üldi-sed põhimõtted ja võideldi ära suu-red võitlused.[2]

Talurahvaliikumine oli teadvustühiliselt, talurahvas sõjis esmalt rahvuslikust intelligentsist.[3] Talurahval ei olnud veel oma ideoloogiat, ja tema

---

1 K. Siilivask, Rahvusliku liikumise teke XIX sajandil, lk. 272.

2 Endel Nirk, Kreutzwald ja eesti rahvusliku kirjanduse algus, Monograafia, Tallinn, 1968, lk. 12.

3 K. Siilivask, Kapitalismi areenemine, lk. 30.

ühiskondlik teadvus avaldus algeliselmal kujul.[1] Igapäevaste eluteguriumide mõju, talupoja sõbradaste meeleolude, mõtteviiside ja illusioonide vägagi suure hulga kujunes välja meie ühiskondliku psühholoogia; mis avaldus esimeste eesti valgustajate - elumõrgatajate loomingus kirjaviisa vormis. Intelligentsi ja talupoja lähedale hellamaldi sidemetest võime nõnda alles alates 1860-ndate aastate algusest.[3]

Kõige esimesi eesti rahvuslikke elu peegeldusi oli Kreutzwaldi luuletuses Võru, kus vaatena peegeldub 1857. aastal esile Pärnu, mõne aasta hiljem ilmunud ajalehe „Pärnu Postimees", millele kaasmaalisest luuletaja Kreutzwald kirjutas Peterburis oli 1850.-1860. aastate vahetusel elades J. Hõlvi, Pk. Harelli jt. kujuneva eesti patriootide ühingu, mõeldi esmajärjekorras oli Eesti valitseva balti ülikooli häävitamise, et saavutada eestlaste majanduslikku, kultuurilist ja ühiskondlikku vajadusi, ja õigeste haridusmaalise parandamise.[5]

---

1 Endel Nirk, Kreutzwald, lk. 10.
2 Sealsamas.
3 K. Siilivask, Kapitalismi algusaeg, lk. 31-32.
4 H. Kruus, Eesti rahvuslike poliitiliste suhtlemise 1860-ndail aastail. Ühiskonnamõtte. - Eesti kapitalismi XIX sajandi teisel poolel. Tallinn, 1957, lk. 116-117.
Ennemordinit avaldatud „Ajaloolises Ajakirjas", 1934, nr. 2, lk 3.
5 K. Siilivask, Kapitalismi algusaeg, lk. 31.

Eesti patriootide Peterburi ülikooli kujunes kõigis kahtsamas valvesüsteem ehk usaldusisikute korraldus, mis kõigi võõrandumise tõkestas pingutega tegutsevad Peterburi noorkirjamees J. Adamson, Tartu koolmeister H. Wühner, aumees Petersonid, ja tüüp.[1] Esimesed sidemed valvesüsteemi intelligentsi esindajatega ja kaluritega loodi just Viljandimaal, kust said algust kõik autöövedamised ümbruskonnas, mis ühe või kahe kahtlase ka valvesüsteemi nõtkes, kuna oli tegemist lähemasega. Kõigepealt astus ühendusse koos Eesti Aleksandri-kooli õpetajaga pühendega ja kaluritega kellelgi pole-kirjade esitamise asjaoludega, millest piisavalt eesti intelligentsi hoiakust ees- ja ees tõusid.[2]

Eesti valvesüsteemi ehk usaldusisikute süsteemi oli suure osa J. Kõluri teeni Eestisse 1863. aasta suvel ja nende seoses kõigepealt algses ka H. Wühneri ja Kreutzwaldi kirjavahetuses, näib õigilda, et 1863. aasta sügisest ühtse kõik kirjutatud nendest omavahel kontaktis, nende ringist jäi ennekõi-

---

1 K. Sõlivask. Kapitalismi arenemine, lk. 31.

2 Seal samas, lk. 32-33.

mult Jaunsen Pärnus."[1]

Jaunseni lunes oli 1857. aastal esime-se pärjepidava eestikeelse ajalehe asutamine, millel kahtlemata oli oma eesti kodanluse rahvuse protsessis tähtsa, eesti aga rahvuslikku ärkamisaja algupoolel oli tema tähtsus siiski palju kaalukam ühtekuuluvuse, ärata rahvuslikku enesetundest, milleta liitus poeg, et eesti rahva elujõuline majanduslikus ja kultuurilises mõttes alus tulevikus mõnalt hea. Rahvuslikus kodanluse ettevalmistamisel on meie oma ajakirjal „Pärnu Postimees", ta oli oma eelkäijast, mille tähtsuseks XIX sajandi 60-ndatel aastatel organiseeritud rahvuslik liikumine, mis laienes eesti suma aastakümne II poolel ja mille vaatluse alus muutus: kodanlik-demokraatlik ja kodanlik-klerikaalne.

Meie kahe mõtte mõõdupuu oli ülestähendamisel oli ülestähendus aasta 1870 kevadest mis ühiskondlise mõtlise raames ajalehe „Eesti Postimees" vastupidi „Tõsine eesti mõtteviis", mis avaldus tõsises võitluses baltisaksluse ja Jaakobsoni ning tema pooldajate vastu."[2] Kodanlik-demokraatlik suund, mille

---

1 H. Kruus, Eesti rahvusliku pohilesmõtte sihtkohad, lk. 122-123.

2. K. Sõlvasa, Kapitalismi areneming, lk. 40.

juhtis oli C.R. Jakobson koos J. Kõlluga, koetus antipoodsele rahvuslikumale, talurahva laiematele hulgadele ning demokraatlikule intelligentsile, püüdes majanduslikku ja kultuurilist tegevust paremas mõttes sõnal saavutada eelnõiga eesti rahvale poliitilisi õigusi, et eestlased ühtsel võitlusel õigeusklikud balti-sakslastega.[1] Kodanlik-liberaalne nimmi eesotsas Jaanseni ja Hilgiga ka Hurdaga eitasid poliitilist mõtlust, püüdudes ainult luua sama soost ülemate võimu all majanduslikku ja kultuurilise progressi soovidega.[2]

Käesoleva töö I peatükk raames antud ülevaade ei pretendeeri eesti rahvuse mõjutanud protsessi ümbritsevate aspektide ammendavale käsitlusele. On püütud anda ainult nõigi ülolulisemad olulistest joontest Eesti ajaloolisest arengust nõukogude majandusliku, mille põhjal areneb eesti nõukogulik rahvuse formeerumine. Seda protsessi mõjutavad edaspidi majanduselulised, mille tulemusena tekib, ja kindlustub eesti nõukogulus

---

1 K. Süllivask. Kapitalismi areng, lk. 41-42.
2 Samas, lk. 42.

ning linnaga paralleelselt ka rahvuslik intelligents. Kuni nõõdeaeg sajandi lõpuni ei olnud eestlased lõhenenud vastandlikus jõudluses, kuigi leiame talunaiva seas nõrgalt ulatuslikult diferentseerumisprotsess kärisevid rahvust ühendavad ühtsused alles 1880-ndatel aastatel klassivastuolude tulemusena.[1]

1860-ndatist aastatest sai rahvuslik liikumine laiema ulatuse, intensiivsema iseloomu, mõõdetuna sellele ulatuslikuma rahvavalgustuslik ja -õpetuslik töö, mida saeusa valgustajate, ärul jätnud eesti intelligentsi esindajad ning mille käigus eesti talurahvas võttis omaks hõimuluse „eestlane", tõusis rahvuslik eneseteadvus. Pidevalt tehti töödel lehe rahva kultuuritaseme tõstmiseks, mille käigus propageeriti kooli-haridust ning anti talurahvale teadmisi mitmelt alalt, alustades esmaesmatähtsast maadist ja lõpetades õpetatega hoolsa majapidamise pärimuse korraldamiseks, tutvustati uusi sõnu ja määrusi.

Eesti kodanluse ja intelligentsi tõusu-päevadel võõrandusid eelnõige rahvusli-

1 K. Siitlivask, Kapitalismi arenemine, lk. 65.

kus kirjanduses. Ajani rjanduses mängudil toimus rahva enesteadvuse kujunemise ja õpetamise töö laialdasemalt kui mujal ning mõigi poliitilise aja. lehe nime kannab alles Jannsoni „Sanalea"[1], kajastus ka ennem ajalehtedes mõne majanduslikuma, ja kultuurilise elu kõrval ka poliitiline elu. kord, eesti rahvuse kujunemise protsessi käigus toimus antifeodaalne võitlus balti saksa vastu.

Muidugi on ajalehe funktsioon eesti ühiskonnalises elus aluse muutnud. Pea kõigus pidanud ajalehe ülesanne, et O. W. Masingu ajalehti oli määratud selaõige maarahva õpetajaks, J. V. Jannseni „Pärnu Postimees" jätkas mõni õpetuslikke traditsioone, kuid laiendas oluliselt sõnumite osatähtsust.[2] „Sanalal" olid juba kindlad poliitilised sihid ja tõlkepidamised kõrg eesti ajakirjanduses, nõrgaid mandeid välja pattes, on näidanud eesti kodanlus kuvõidu eest baltisaksa häälekandjate vastu. Eesti kodanluse esineeb parteilise liidu J. Tõnissoni ümber ajalehes „Postimees" võitles eesti kodanluse kuvõidu rahvas-

---

1 K. Siilivask. Kapitalismi areneming, lk. 51.

2 Eesti Üliõpilaste Selts. Album, kuues lehk, Tartu 1901, lk. 35.

line ühtsus loomuga alla allutuja balti-saksa, keel on vene ringkondade nõjuvastu. Eesti ajakirjanduses toimuvad lõhenemised annavad tunnistust rahvuse piires toimuvad lõhenemistest, mille käigus teatud ühiskondlik kodanlane partei ole ja on proletaarsete organisatsioonide huve välgendavaid päälemanelgjaid.

Kuna ajaloost on alates meie ajalehtede ilmumise algusest meilgalt huvitav ja vastuliseikas osa selle pressi puudutajana ning on nimetajana, juuna olema õigustatud ajakirjanduse probleemidega lähemalt tutvumine ajavahemikul 1857 - 1917. Pärnus.

# II peatükk

## Ülevaade ajalehest „Pärnu Postimees" aastatel 1857-1895

### 1. Eeldused, mis nõudsid ajalehe „Pärnu Postimees" väljaandmist.

Autud töö esimeses osas jõudsime järeldusele, et kapitalismi arenguajastu tulemusel jõudis ühiskonna areng kaasamani, millel lähemalt peatumine ajakirjanduses, algas rahvuslik ärkamisaeg.

Esimesel eestikeelsel järjepidevalt ajalehel olid mitmed eelkäijad, mis ilmusid lühemat aega. Saksakeelsed ajalehed „Rigasche Novellen" Riias ja „Revalsche Post-Zeitung" Tallinnas hakkasid ilmuma vastavalt aastatel 1681 ja 1689, kuid esimene eestikeelne ajaleht ilmus alles aastal 1766 ning sellest saadik alates katkestusega eestikeelse ajakirjanduse

---

1. Ilm, Lühike eesti ajakirjanduse ajalugu, Tartu, 1936, lk. 6.

algust.[1] Põltsamaal andis aust P. E. Wilde välja ajalehta „Lühhine õppetus", mida eestimaise maljaandes hoolitas eestivõbralia kohalik Kirimõtleja A. W. Hupel.[2] Leht ruhtus maarahvasse huvatlikult, sisaldas austlike õpetusi nõrval ka näpunäiteid majapidamise alalt, leht ilmus praktiliselt tasemevabana[3], kuid kuivalgust aegi nõigest 41 lehekuubrit.[4] Järgmist eestimaiset ajalehte ilmus samuti 41 nemebrit, seda andsid välja nimetuse „Tartoma Rahwa Näddali Leht" all „Kaupi ärimõtleja J. v. Roth ja Põlva õpetaja G. Oldekop, leht sisaldas ka vähesel määral sõnumeid mng ilmus tõsmeriiuna „raamatu aahtu" poolt.[5] Äksi kogudusse õpetaja O. W. Masing „Maarahwa Näddala-Leht" ilmus alates 1821. aasta jaanuarist kuni 1825. aastani, kui 1824. aastal leht seisis.[6] Lehe väljaandmisens ainuvastutajaks loeb ei andmed, Masing sai loa tuhuse kaudu siseministrilt. Lehes ei leidunud sõnumeid kodanikualt ega poliitikat, kirjutiste maailmavaa eliiga kaasnes teene hulga õpetusi maarahvale põllutöö ja majapidamise paremaks korraldusens mng austlikke nõuandeid.

---

1 H. Helm. Lühike eesti ajakirjanduse ajalugu, lk. 6.

2 Sealsamas, lk. 6-8.

3 Sealsamas, lk. 12.

4 Sealsamas, lk. 10.

5 Sealsamas, lk. 11-12.

6 Sealsamas, lk. 13-16.

Maringu lehele pühendas ainukesena kaasa aidata Pärnu pastor J. H. Rosenplänter.'

Pärast Maringu lehte ilmusid ametlikud teatajad „Tallorahwa kuulutaja" Tartus ja „Ma-rahwa kuulutaja" Tallinnas,[2] millel mingit ajalehelikku tähtsust ei olnud. Peaduva ajalehe asut pidid täitma nalinduid, mida andsid välja õige mitmed kirjanikud. Mainimisväärsemad neist pastorite „Leivaadoovinest" kõrval ka Jannseni „Sannumetoja" väljaanded, mis mujalgi enamast nagu eeltöö Jannseni lehetoimetaja tööle.[3] 1848-1849 ilmus mõisavihi mit Kreutzwaldi „Ma-ihm ja ta mõnda"[4], mida ei muidugi mitte ajakirjanis välja arvandada, vaid millel oli siiski tähtsus maarahva silmaringi avardamisel.[4] Tõeliselt ajakirjanduslikku eesmärki oli juba aastatel 1854-1857 ilmunud F. N. Russowi väljaanne nimega „Tallinna koddanino aeast", millest tuodi sõnumeid Kreutzwaldi sõjast.[5]

Eesti ajakirjanduse tellist nimetavad pühendused ametlikud tähtsused ning osaliselt ka lugejate hinge ebateadlikkus algul. Eelmõige oli see siiski reaktsiooni suur,

---

1 H. Hiiop. Lühike eesti ajakirjanduse ajalugu, lk. 16.
2 Sealsamas, lk. 18.
3. J. Vaigel. Eesti ajakirjanduse algus, lk. 138.
4 Eesti kirjanduse ajalugu viies köites. Peatoimetaja Sõgel, E. II k., XIX sajandi teine pool. Toimetaja Nirk, E. Tallinn, 1966, lk. 75-76.
5 Sealsamas, lk. 23.

mis li lasumud eesti'aulsel ajalehel peavel
kõsta. 1845. ja 1850. aastal püüeldi Jaunsen
sarnda eesti'aulse ajalehe väljaandmiseeks
luba, mis'd sai selle aastal 1857. aastal kui
saatja'saui nime eli hõigatud.[1]

Päämaa eli lõpuaastail kõikjaus kesma-
sus maa elus. Lõuna-Eestis sõbrunem
ja põudsamini ennevalu vaprideliidlise
rahvale kasvanud tõusis allaäge just
nõnda kõrgemas esile esimesi rahvus-
liikuli nõudmisi tõstma nii'de ajaruli nõuja,
veid ka põllumajanduse tõlkumise, ja-
mati' eli liikmas rahvuse tervenemi-
seksi: sadama ehitus, ai'ndele ehitus,
palgipõrmutus jms. säärane vajas tõõ-
käsi, mis'd nimeni vajati' ka tõõstus-
ettevõtetes, kaupluste ja turuja'tuna
viisaki nõudmises. Kõige selle tulemu-
sena kasvab: 1860. aastal elas

---

1 Eesti Kirjanduse ajaluugu. Tlnd., lk. 23.

2 J. Käsner, Ärkamisaegne Eesti'rahvuslik, lk. 23.

3 Sealsamas, lk. 38.

Pärnus 6.799 inimest, 1867. aastal aga 9.166 inimest. Eelnõuje oli Pärnu linna kodumaista saadusta: linu, vilja, metsa ja puudesaadusta välja arvatud:

| aasta | Pärnu väljavoo kogusumma rublades |
|---|---|
| 1857. | 1.019.677 |
| 1865 | 3.226.131 |
| 1866 | 4.520.086 |
| 1867 | 4.141.490 (inaldusaasta) |
| 1870 | 5.676.656 |
| 1874 | 7.920.922 |
| 1875 | 7.458.820 |
| 1876 | 7.241.480 |
| 1878 | 9.249.896.2 |

Pärnu ümbruses 1870-ndate aastatani eestikeelsuselus ennejõulist osa. Pärnu oli üks neesuri, kus kapitalismi elemendid varanult esile kerkisid ja Lõuna-Eesti majanduslu nüüdid noondusid.

Pärnu oli ka kultuuritraditsioonide poolest tuntud linn. Sajandeid enne praegust haldis Elisabethi kogudusse pastori Rosenplänteri „Beiträge" ümber kogu maakonnaelu tähelepanu. Pärnule seemnatuna ning Pärnus kirjutas ja laulsi oma laule tuntud helilooja J. Sommer.[3] Pärnus oli oma trükimaja, mis trükitöö kohalikku sõnasõnulist ajakirja.

---

1 J. Körber. Ärkamisaegne eesti ühiskond, lk. 37.

2 Samas, lk. 37-38.

3 Eesti kirjanduse ajalugu. II osa, lk. 130.

Trükinõja ametinimetus oli 1840-ndatel aastatel järelsõna Fr. W. Borm, kes oli õppinud Berliinis ja täiendanud end Tallinnas "Gresseli trükikojas."[1] Nendest tegeliktest asjaoludest hoolimata Jannsenile vaieldamatult kõige suuremat mõju trükinõja elemasoli, sest ema nõuandmisel oli Jannsen 1850-ndal aastal Aprillis Pärnu saabus- Rooppõldsel ajal oli surnud 1846. aastal ja J. Sommer sõi üsna varsti.[2] Nende tõdede jätmajat linnas ei olnud. Jannsen, kes 1850. aasta sügisel hakkas õpetajaks äsja avatud Pärnu õllepõe ehk Rääma alluvs, kes õppis lapsi lõunast ning maalt saadsa ja eesti-saksa õpetuse jägi,[3] leidis vahvarohkes linnas ja sõnnas maamaanas kuvitada oma ajakohta.

Ainulaadsed tegevuste kõrval ei tohi alahinnata Jannseni isiku tähtsust, kuna nõsa sõsi oma eestimeelse ajakohe võlja arendmisens hing eeskuni kirjanikuna, ainult tõttu ka sõnadi vaimuna nõistelda oma ajaliku kaasaeluna Tartus, mida mõõnuline koolitöö sel sõnastas terve mõda pantoreid.

---

1 Postimees 1857 - 1907, Tartu, 1909, lk. 150.

2 Eesti kirjanduse ajalugu, II kd., lk. 130 - 131.

3 Sealsamas, lk. 131.

## 1. Ajaleht „Pärnu Postimees" J. V. Jannseni toimetusel aastatel 1857 – 1863

Antud töös pole võimalik pikemalt peatuda hilisemal Johann Valdemar Jannseni elulool, ehkki tema noorus- ja elutingimused on oluliselt mõjutanud tema maailmavaate kujunemise kaudne Jannseni töödel kirjanikuhena.

Jannsen, nimelimuul Vändra lähedal Mõldri pojana 1819. aasta mais, oli lapsena lõbus ja nutis palju aega väsiki ootdoas, neida ka on nimetanud oma „Juurkaelus", kuna seal mõeldud rahvalik kõneviisi ja huumor kujunesid tema loomingus suure tähtsusega tegevuses.[1] Isa surma tõttu katkes varsti kuuelu alg ja tulevane ajalehetoimetaja pidi kaupa-ärisi ajama pidama. Jannsen oli terase mõistusega, õpis hästi Vändra Kõrtsikoolis ja Kihelkonnakoolis, oli nii mõtteviisi kohaliku abipastori C. Körberi juures, kes avaldas väga mõtlemisele tugevat leidlaisa vaimuliku kalla kuuga suhtumisega, täiendades end saksa keele, õpetaja ladina keele ja muusikat. Jannseni vaimuelulooski tõttle on tal juba 23 aastalt Vändra kõrts ja kihelkonnakaaluuister.[2]

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu, II kd., lk. 128 – 129.

2 Sealsamas, lk. 128.

Tema J. V. Jannsen juures oma elu haa-
tusel noorde mindine ja hea soovitus balti-
saslasta esindajatega, kes on se tõsi'asi
ilmselt raskendanud tema lapsine saa-
same'ekse maailmavaate kujunemist.
Kõrbui kaudu sai noor Jannsen oma ni-
metaja' avardada, tuues esikohtel tea jubu
19-aastaselt Võndrua kõstri Koeki käeale-
dese kirikus ja koolis.[1] Võndra mõisnik bolde-
ner v. Ditmar oli Jannseni esitsiese hing
suhtus linnase kärti, andes kuluvaele
kirjamehele laenuliselt raha kaeminegu-
lisi tää algusel.[2] Hilgen ei olnud Jann-
seni vahetuse Körbuiga hea, selle pärsi-
ses peamise Körbui kaaluolust, kuna
tema noor poeg saamatas kõrtsus, ja
kirjamehena populaarsuse, mis paran-
das varju jättes. Vaimuline elamuste ja
sellelaene kirjandus töi'd varjukuid-
gi, ja peainimesi Jannseni isiksuse,
mis kujunes suiti tema poolt puutud
päevaraamatus, kirjavahetus kõrvis
kalb vahetuse Körbuiga ja rahapuu-
dus, kuna Jannseni 1843. aastal kõrtsu-
med abiellumise tõttu pere varsti kasvas.[3]
Jannseni dilettiit 1845. aastal kirjanduslene
„Sioni-Laulo-Kannul" ilmuline vaeamatu
välja andmisega on ka rahalises mõttes
edukas, ning Jannsenil on kindel soov
oma kirjanuke väimeiel ka ajalehes proovida.

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu. II kd., lk. 129.
2 M. J. Eisen, Johann Voldemar Jannsen. - Tähtraad mälust. III. Tartu, 1883, lk. 56
3 Eesti kirjanduse ajalugu. II kd., lk. 129 - 130.

Jaunimi asus pea üksinda, et ka ei leõnud nähtama nahkerdsest ei'ka-vast vastsest ainu ajalehe välj'aanel-misavaldusele, vaid juuni 1856. aastal asuti Pärnu tsünnali Bonni ja Tartu tsünnali Laulumaani nõu-du avaldusi esitades, mispeares välja-andjatena eiid nimetatud nuid tsün-nalid, nuid toimetajatena pastorid E. Schultz Pärnus ja A. H. Willigerode Tartus,[1] nuna Jannseni isiku tsensuu-tses oli põhjendamud nuid temast eba-usaldava suhtumise.[2]

Kui load 1856. a. detsembris saabusid, siis jõuguise aasta 5. jaanuil ilmus „Pärnu Postimehe" esimene number, leht kandis nime „Perno Postimees ehk Nädalaleht".[3] Peale aasta jõudsid val-mistatii ette lehe väljaandmise-ees nõu-nuutii tellijaid. Pärnuese jõi Jannsen ka oma kaalmeistrinoha pärast, kuna ei nõinud leida, nuidas leht tuleb sõ-se tõob ja raha puudus eli ilma, selle pärast eli Jannsen isegi nartu nõtmud alkvaalitsuja kohustused, peale selle ka-sis ka selase naasakse koolile nuelle-vad naaleppi, valmistas oma majapi-damise jaoks nõu nõõgtus kõikidest

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu. II kd., lk. 132.

2 K. Jaw, Eesti kirjandus tsaristliku tsensuuri kammitsas 1850-1870, dissertatsioon filoloogiakandidaadi kandidaadi teaduslikuu kraadi taotlemiseks. Tartu. 1963, lk. 208-212.

3 Eesti kirjanduse ajalugu. II kd., lk. 132.

ja kõralist.[1] Selle kõige mõjul on viielaulud Jaunsuu nuvule vaba nõnnanelaulu-ale, mõõd ei tohi ka mahuvai viola ollaskõrd tõnisaja, et arvuna kastipise ja kõige nõõr tõlle ülal kuelaulud võõlleuisi seuud. Sõalaku väljaandmisel aga algul ei olnud seuri kõsu kõeta, sest Jaunsen ült Bõrni pedagõõ tõi'nuteja, kelle arvugi kõhes kõlda ei andnud. Palgaks oli tolle aastas 250 rubla aga ka 1000 õimust, siis koos 10% lisandi'ga kokku 350.[2] Tõõd ei'aga tõõ kuhjaga, sest ehitisi Jaunsuil ei'olnud, kõik tuli õõsi valida, kirjutada, ja sõda oli põlt tõõ kõrvalt kaelis, nii ainult õhtud vabaks jäid.

Jaunsen nõudis lahelõõ ühes nõdalaasjaks aga püüdis saavutada sõõ, et võimaliku palju lahetellijaid oleks. Selleks kuulutas ka sõjavalitsus kõhekesed, mis dialoogi vormis ühe autii, millest nüüd osi salvesti jõudnud on, nii'öelda tuleb sõõdab, kuidas tõõ tulijõõ saab ja palju neis ajaliht maksab. Tõõ

---

1 A. Tammann, Johann Voldemar Jannsen. Tallinn, 1938, lk. 21.

2. H. Helm, Lühike eesti ajakirjanduse ajalugu, lk. 28.

reel ja ülesehitus annab tunnistust, et Jannsen hindas enmem alla neli üle lugejate - tellijate hariduslikuu taset ning sellest vaatepunktist, realvalikult väljenduades oda, millest igaüks huvitama hakkamagi juures oleks pidanud ja sellise valivalik sulatamine kahtlemata põhjustas oralselt clavat hävi, millega kaasnes lehe vastu võtlikkus.

Jannsen selgitab lehe põhimõtet: "Se on se asi, et sa viisakummend kaus kordas aastas ehk nord igas kädalas kõigist asjust, mis nella maanas ja rõõmuks on, ikka jälle uued sõnumid saad..." Lehetellimust võtavad maal vastu õpetajad ja aastane tellimishind on 1 rubla 10 kopikat hõbedas."[2]

Ajaleht ilmus esimest korda 5. juunil 1857. a, kuu trükitäht juunis-juulis kord kahe kädalaga järel, mis'd alates augustist ilmus leht kord nädalas.[3] Ajaleht oli trükitud kahensalahuruil-jelisena, kvartaamtes, ja leht oli kujundatud kahele veerule.[4]

Ajalehes tehtiv avaldada vaid järgmise

1 A. Iammaam. Johann Voldemar Jannsen, lk. 24.

2 Sealsamas.

3 H. Hiiem. Lühike eesti ajakirjanduse ajalugu, lk. 28.

4 J. Pegel. J.V. Jannseni ajakirjanduslik tegevus. - Eesti Ajakirjanduse ajalugu. I. Õpetlaimud Ülikooli Raamatukogu Toimetised Pegel. J. Tartu, 1966, lk. 4.

nise ajaga mõtlejale: kodumaised sõnumid, välismaised sõnumid, kiriku- ja kooliteated, kirjelduri nõupanitõest, kirjutiste põllutõõst ja majapidamisest, kuningliku käskkirjad, jutud ja juttumised, ärnelutused.[1] Lehes ei tohtinud avaldada poliitilisi kõsimusi ega kirjutada midagi, mida oleks võidud tõlgendada mõi rahva ärnitust rahulolematusele mõtlema kutsuva kohta, seisuline ülemvõim või kuluri kirjutuga.[2]

Selle üle, et ajalehes täpselt käidi ees nõutatud piirjooni, valvas tsensuur. Kuigi Aleksander II, saanud oma isalt Nikolai I-selt Baltimaade Peavalitsuse loa 1856. aasta 22. detsembril Pärnus ja Tartus kirjutatud ajakirjade väljaandmisõns, teatas siseministeerium ministrile, et neudes lehtedes ei tohi avaldada riik- ja välispoliitilisi sõnumeid.[3] See käsk tekitas meil tõsiasjas Baltimaade kirjanduselu ja ärkamisaja Õpperingkonna kuraatorile, mõõdi seda ei käsitatud järjekindlalt.[4] Eesti kirjanduse suhtes valitses Aleksander I valitsemise ajal umbes 1860-ndate aastate II poolini nn. liberaalse neutraliteedi poliitika[5], s.o umbes ajani, mil

---

1 J. Pegel. J.V. Jannseni ajakirjanduslik tegevus, lk. 4.

2 Eesti kirjanduse ajalugu. II kd., lk. 133.

3 S. Issajev, Tsaarivalitsuse tsensuuripoliitikast Eesti ajakirjanduse suhtes 19. sajandi teisel poolel. Läti keele seltsi toimetised, Tallinn, 1971, lk. 110-111.

4 Sealsamas, lk. 111.

5 Sealsamas, lk. 110.

balti-saksa aadlil hakkas eesti ajakirjandus hägemat ühtlustegurit, mis otsekui valvsat valvelolekuteseli.

Oldsk pab tsensuuripoliitika nõudeid märkima, et sõ eesti keelse ajakirjanduse suhtes oli võimu, olmeolus tsarismi üldisest poliitilisest survest Baltimaade suhtes.[1] Tsensuuriasjade üle Venemaa riigisvalvas Trükiasjade Peavalitsus, mille tal juhtudes ilmselt oma kindel programm eestikeelse ajakirjanduse suhtes.[2]

Tsensoritel oli õigus keelata kõiki kirjutisi, mis nad leidsid mõnitavat tooni, mida ajakirjanduses juhtumisi tähtsaks peeti: usk, riigikord, valitsus, ühiskonnakorraga kokkupõrke ärahoidmine üldise vaate, analoogilise iseloomuga võõrsilt maalt, võõrsil ilmunud ühiskonnast jne., mis neil tsensijad muutsid kingkingade mõjul isemoodi tähtsaks.[3] Baltimaadel piirati eriti kohalikke uudiseid juhtumisi tervikuna probleeme. Palju oluks tsensorist, kes pidi otsustamisel konkreetse kirjatüki kahjulikkuse, aktuaalsuse üle, mis ka tema üle valvas ajalehe numbritega tut-

1 S. Issakov. Tsaarivalitsuse tsensuuripoliitikast, lk. 108-109.

2 Sealsamas, lk. 110.

3 Friedbert Tuglas. Ado Grenzsteini kahtsemine. Ilukirjandus. Tartu, 1929, lk. 42-43.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

vunise tud nii Tõnisjade Peavalitsus nii ka kohalik mõõtmes"? Tõnisori murina pilgu all käis läbi kogu ajalehenumbri materjal, kaasa arvatud isegi kuulutused, mis puudutasid kirjandust, õllejäänud müümiste ülevalvas kohalik politseiülem.[2]

„Pärnu Postimees" teenetisid ajalehes nägitud andmetel väitlesid Schmidt ja Jacoby, kes alasid kohalikule teenetisõnnitele. Tõnisori ise hakkas tõsna varsti teenetisõnnitelõnnide nõudmata tahtmast „õitsaks värvamus" ning tõsna tõhti tuli laabuda ühe või teise kirjaliku avaldamisest.

On alust arvata, nagu ütleb K. Tarv, et isegi pisle Tõnisori ei ole kunnatamud teenetisuse läbi nii palju nagi Jannsen.[3] Tagajärjetult oli ta püüdlused saada leht 1845. ja 1850. aastal eestikeelse ajalehe väljaandmisega. Laenukirjadelt jäid mõlemad õpetlased Jannsenile nullide kasuks ning, saades ajalehe toimetamise käigus kindlasti tunda teenetisi piiratud nõju, leidis ta olema ebatõenäoma

---

1 Friedbert Tuglas. Aado Grenzsteini lahkumine, lk. 46.

2 Sealsamas, lk. 41.

3 K. Tarv. Eesti kirjanduse tõsiselise teenori kannutus, lk. 205.

olla tagasihoidlikum, et riski tõttu mitte kaotada
saavutatut. Muidugi peab arvestama nii seda,
et Jaunseni tegevust piiras ka välja-antavate
tahe.

Jaunsen tuletab ise ajalehe kirjavaenlastele,
et teenori näest tulevad tagasi kriipsutustega
kirjad, mis trükimisse kelbu tähendavad.[1] Tei-
ne kirjavastus ütleb, et minnes, del taba sun
les viisab, ei saa tõise suuga rääkida.[2] Et Jaun-
sen just liiga ange ka ei olnud, tunnistades või-
malikus järele vaadelda tõsiasja tõttu kirja
teava viisi kirjeldi:. Tei kiri on Jaun näeb, aega
mei ülemad tunnis kiri julgen ei no, nüs ei ole
meil õigust tema kirjas kõhendada."[3]

Kõduela mälestuste põhjal oli Jaunsenil
väga halb läbi saamine vainulina teenriga,
milleks oli Jaunseni vaatlejaks, pastor Schultz.[4]
Ehe ei tohi välja jätta, et Jaunsen kahtlus
just vastuolude pärast Pärnust, kuna Joh-
tajal suur töö ja väike palk oli. Peale selle on
ta oma mees ajalehes öelnud, et Boom tema
tõlkeid ja töid piiras, kuidas see selgus, ei
et Jaunsen lubas isegi kahtlusele sõna öelda ei või.[5]

Viimatised tõlkeisikud vabaks tegevuseks
avaldasid kahtlemata ka „Pärnu Postiteenri"
mõju. Kuid lisaks sellele peab märkima
veel tõlkija ühest vastandlikku loomust mõju,

---

1 Kirjavahetus nr. 13. - PP 1858 nr. 8.
2 Kirjavahetus nr. 30. - PP 1861 nr. 22.
3 Kirjavahetus nr. 41. - PP 1861 nr. 29.
4 R. Põldmäe, Sada aastat „Eesti Postiteenri" ajutanisest. - „Looming", 1964, nr. 12, lk. 1901.
5 Searamaa, lk. 1903.

et „Pärnu Postimehe" uurgudel näeb aluudlimu pühendjalimu fünnalaniitiese kõrval erineda nimetähendadi varju täna sapine aeliimel, et tavalisest lapitest, ja vahe propagevor Jaunsen ähvardab ülimohtu ilmnedes ise jõuga appi minna. On näha, et vahetu-vahel tõuseb esile jõvirahva ja isegi julge talupoja-natuur, mille täsna varsti valutab väga läbi-läbi leetorlikult mulestatud kõnts. Jaunsenile naeaitsune rahuarmastus, vaimulik töö, ebamuldimused tähisaamises ülemaiga ja teadimus kirjanuhe poest jäliteo rahaveojendes ei lase enile kerkida tuua kirjanimetähendi ja nõib-olla rahvanuhelünnest täisväärtuslimma. Jaunseni nahta on hästi ja iselaomustavalt öeldud, et tuua põhihäda oli se, et ta algeest peale oli väga allev igat liiki välistingimuste mõjule, mida raoduetes se, et tal oli kujunemud väga tugev respekt ülimate vastu, iselaomu poolest oli ta rahuem kohaneja ja pärsvaolu ajaja nii võitleja - maailmaparandajaroad maasma panev.[1]

Jaunseni nahta on negatiivsel arvamusel ka Kreutzwald, kes li soovinud tuba „Pärnu Postimehele" kaastöid ning hindas lehe edu mõnitlesega, et näitsi toimetus hävib ka puukoort nii kuiba pole.[2] Omiti pühendes Kreutz-

---

1 Endel Nirk, Kreutzwald ja Eesti rahvuslihu kirjanduse algus. Monografia. Tallinn, 1968, lk. 126-127.

2 Samasamas, lk. 234.

wald Jannseni andmeil arvult kreutzwaldiga, püüdnuks oma naastöö ja isiku mõjuga nõdrgi ette võtta lehe palga parandamiseks.[1] Ja peab küll osaliselt väärnuslikus plaanis ise arvatud eesmärke ajalehe, nagu see pöörab natuke ilmselt kaalutlustele, et elanikke ja ametivahetamise palund autöö nagu, peale selle eatas lehemehe ennetsi ees teadmatus ja riski peale välja minna ei julgenud vanuse ega rahunutus perekonna ülal pidamise vastu.[2] Nüüs, nägime, et selliseid puht-isiklikke kaalutlusi, mida nii tihti Jannseni'le omistatakse pretsise, kui ka tõsiseltvõetavaid mõõdupuud sajandi teevmente juures.

Kreutzwaldiga seoses tuleks veenduda Jannseniste ja J. Hurt, nad panid eriti palavas Jannseni tegevust kultuuriliinumte alal, palund nõus temaga lähes avaldama liiga noorsoolisega ja sellega, et ühtsuse vanas kirjaviisis.[3] Peale selle nüüdisteis Hurt Jannseni'st veel silmaringalisuses ja oma jumalakartlikkuses vegetsionisega baltsaksa mõtteviisi ja kirikuõpetajatele muidu püüdmises, pidades teda teineteisest, nii sahvast rahvast tõhusteda nii õpetada tahab.[4]

---

1 Eindel N.Lrk. Kreutzwald, lk. 236.
2 Sealsamas, lk. 229.
3 H. Kruus, Eesti rahvaluule põhimõtteliste uurimise, lk. 124.
4 Sealsamas, lk. 125

Millise asjaoluga kaasas nii Jannsen välja andma oma kaua igatsetud ajalehte? Eeldades, et Jannsenil oli tuhk ainus asjaolu, võib mõelda, et teda teiste seas eeskatse edu ja nende hirjamehena. Loomulikult mõtles toimetaja ka laiemat seadusa sõnastuse peale, kuna sellest sõnast sõltusid väljaande.

Oma esimeses kõnenumbris kahva peale pöördudes lubab toimetaja anda ülevaate sündmustest lähedal ja kaugel, tähtsida sündmusi asjadest ja mõtetustest, pajatada siseelu- ja meelitusdest, pakkuda sõbralikku seltsimeelsust sõnades, põlluetöös ja muyal.[2] Nii et maalaselt laiast vaatevinkla, on küllaltki avar ja võimaldab hõlmata kõiki huvipakkuvaid probleeme.

Jannsen töötab küll tegelikule maalejäävale alla, mida ei pole tunnalgi võimalik. Näeme, et ajalehes kirjutatakse, et kõik rahulolenda ei suuda mingi „Pärnu Postimees" paljaga kõigist pärast ilmuma hakanud, aga kanda laitustusi, kuna on pidanud alati ja igas asjas silmas kahva kaks.[3] Kõige maalilisem on aga rahvale kättesaadavus, mida juba ammu ette pidanud jagatama.[4] Et „Pärnu Postimees" esimest huvitava ajaviite pärast ei ole ilmuma hakanud, seda näeme nõttest, et meie kahva hulgas on palju neid kes lustena ajaviidut armastavad, meie aga

1 A. Tammana. Johann Valdemar Jannsen lk. 17.

2 Sest annan sõrt kahvas:- PP 1857 nr. 1.

3 Kolm aastat täis. - PP 1860 nr. 26.

4 Kirjavahetus nr. 41. - PP 1859 nr. 23.

võlda ja arutada tervis, nalt nüüd pagevad.[1] Singa
on Jannsenil lubes kindel usaldusme aeda
rahvale ka nüüd üü pajant ajavõidut.
Jannsen oli Kreutzwaldi ja Masingu valgustus-
liku traditsioonide jätuja ja perioodinas, õpeta-
des lugejat aua labe pea tegas viisatüüsi.
„Pärnu Postimehel" on alati hea meel kuulda,
et rahva seas või rahva jaoas midagi head
ja kasulikku sündinud on ja kohe avaldab
ka seda ka lugudes.[2] Rahva vaevidega lehe
ühtes püüab ka arvestada, neid tragu juba
ülpael mainitud – või nõe tahtmist ei saa täita.

Jannsen peab oma ülesandeks eesti rahva
ert koolitada, tõde õpetustega paremale jär-
jele aidata. Sellele taasnes aga ka hoiatami-
ne ebaõigluse est, kirgusalitumuse est. Või-
tles nanitseb Jannsen lubes nitte ussuma
Venemaale ruineeri tõõle värbama tulnud Asp-
holmi, kes ilma igasugse tagatiseta sel rah-
vale head põlve tõotab.[3] Siia võiks liiter a a
J. Liivbergi vahta öeldud hoiatussonad, et
rahvas kiiruselise võõrne ei läheks oma lap-
siikes kurgemulksuns.[4].

Jannseni labe põhimõtteks on aga rahu,
mis peab koostama, tüli ja riidu. „Pärnu Pos-
timees" tõsta ei taha, mõna ne ei konsta vaid
kaotab.[5]

---

1 Kirjavahetus nr. 23. – PP 1861 nr. 16.
2 Kirjavahetus nr. 22. – PP 1858 nr. 19.
3 Parem ettevaatlus, kui pärast kahetseda. – PP 1863 nr. 8.
4 Sõnumid omalt maalt. Paidest. – PP 1858 nr. 17, nr. 19, nr. 23.
5 Kirjavahetus nr. 2. – PP 1858 nr. 1.

jaunemi jumes ou pontiose amadeesma mõnu-
ud J. Pegel sõda, et ta andis „Pärnu Postimehe"
ungudel võimalusi palumiseks, avaldades selli-
sid väljamakse, mida ta isiklikult ei poolda-
nud.' Selleaja piiras Jannsen valitsus reelu,
öeldes, et seoses ühe jaoks, st. tõise eestlase
jaoks teravat võitlust ta tarvitada ei tohi
ja tõi eeskujuks saunalavi, mis hästi tegevad,
mida sõna „mõõt" tähendab.[2] Sega sõnu-
tab saunalavi eestlaste esinejatele tuues kuulajate
sihtrust Jannsen, taktis eestlastes ka sõltu-
matuse tunnet kasvatada.

Jannsen kasvatab oma lugejaid. Kui
leht on selle aastat ilmunud, ütleb Jann-
sen, et lapsepõlvest on temani välja kasva-
da ja kasvatajaks peab olema ajalugu.[3]

Kogu oma ajaloo nõjus Jannsen lugejate
kasvatamisega, õpetamisega nüüd ei aarista-
ma. Rõõmu pühadu, teie pühade puu. ajal
on selles piirad-piirad küüdulaulud, peale selle
tunnuse tähtsi sündmusi kõigema kohta elust,
valitsejate elamisest-olemisest, pulmadest,
haigustest jms. Teatud mõttes on ta õõvu naus-
mine teatud aegade pruugi'ga, mida Jannsen järje-
pidev isegi ülisid uudiseid nuru muhedusega.

---

J. Pegel. Saja-aastane „Pärnu Postimees" ajakirjanduse ajaloost. I. Õppevahend žurnalistika erikursuse kaugõppijatele. Loodenimed ja toponüümid Pegel J. Tartu, 1966. lk. 14

Kirjavahetus nr. 17. – PP 1863 nr. 7.

Kolm aastat Jõesuu. – PP 1860 nr. 26.

Enamiku välistest võimalustest sai Jannsen salajastest ajakirjadest, mida peeridelt saadi vahendada sõda, mida kasiliikmes arvas.[1] Muidugi ei saanud rahvale kuna lehes avaldatud võimalikult, sellepärast võõrsõna ei mõista, mis jumalateõna on ülepiiri Eesti. Ühinemispäeva nimetamata, mis aasta tervitamas ja tervitamas kirjatükimuidu eli jumalateõna sõnaseletusi.[3] Jannsen ära teatel vaimuliku tähtpäevadest, nendel vahetustest, kirjutamata kristlikust, vaimulikust kirjutamist jne. jne.[4]

Jannsen arvas, et nimed kirjutamad, nagu näiteks Eesti Aleksandrovskoli arutamise pole eestlastele põhjuseks, mis sõnasad ei ütle.[5]

Veidi alt annes Jannsen, et enamik jaanse on head ja õilsad kirjutamised eesti keelitamas.

---

[1] Omalt maalt. Tartust. — PP 1863 nr. 10.

[2] J. Pugel. Eesti varasema ajakirjanduse ajaloost. — Eesti ajakirjanduse ajaloost. Õpetlaamd ajakirjanduse kohta eri kursustele. Kõrgemad ja keskmised Pugel.) Tartu, 1969, lk. 36-37

[3] Eesti kirjanduse ajaloost. Lisad, lk. 133.

Postimees 1857-1907, lk. 11.

[4] Omalt maalt. Pärnust. — PP 1863, nr. 11.

Kui aga keegi mõist ükskõik eraudina nõuab kristlikust kohustest ligimese vastu, ei jäta Jannsen teda nõuniata. Näitus on keegi kirikus Jumalikus kuus abu tuimelne, tõlkeõpetajalt nõuab või õpetaja, salamud ära anna rahvas, käitumud kahtlustlik ja Jannsen ütleb selle peale, et pole mitte kui Jeda mõtet nagu kõva kirikust välja ajtaks.[1] Vaenulikust suhtumist vaimulikesse saab kirjanikusse on väljendatud mõttes, et kõik pöörkopid oleksid rohkem kuurdjad kui lambakesed karjasid ja rõõmsid kingtapsid jõmmala nimel.[2] Mõnedegi oli mõningate eranditega esinemine kaar kätkes. Tegelikkuses ette tulevate raskeste kohtadega ütles leht, et ega õige ristiinimene ilma ristita elada saa.[3]

Mõnedegi tõi Jannseni sõbline meeleolu saavõõralikkusele ja kõplikusele kaasa selle, et leht ei avaldanud tingivat meeju otsekõlt kõikvõimu vastu, vaid piirdes sellega kaudselt, mõna kaeltses eestlaste vaimuvalguse eest, ja aga aitas kaasa rahva ülekohtu Meelsusele, avas silmi ja pani pöördlema paremuse poole. Propagandides Eesti rahva ja Eesti kodu kallitspidamist, aitas. Päris Postimees" palju kaasa selle. mõõ" tunde kasvatamisele, millesta ühisõõitlus võõrjate vastu toimuda ei saa. Mõnedegi oleks leht mõju olnud pontiivsem kohutult nii Jannsen oleks olnud saanlaste nii rahva võõrjate vastu range ja palgastav.

Jannsen ei osanud arvestada kõike seeläväid

---

1 Kirjavahetus lk. 68. — PP 1863 nr. 22.

2 Postimees 1857 - 1907, lk. 14.

3 Kirjavahetus lk. 23. — PP 1859 nr. 14.

tehtavad majanduslikke probleeme, nõudes ministrite kogude ja piiride laiendamist ning kindlate seaduste väljatöötamist ja kuuldes seejuures Hans Jaanseni palumisi materiaalsetes küsimustes maailmavaate poolduja, eli Saueri nõrgemas kohtumõistmises neist-ta asjaolu ette Jumal, kelle hoolele ka asutatav uus ajakiri end usaldas.[1]

Kõnelides Jaanseni ja rahvast peab tähtsana, et Jaansen eli esimene, kes oma avalikust tegevusest jäljendatult pöördus mitte maarahva, vaid eesti rahva poole ja selles juba ajakirja „Pärnu Postimees" 1. numbrist, pöördudes tervitusega eesti rahva poole.[2] Alates sellest hetkest näeme pidevalt Jaanseni toimetusel ilmuvat „Pärnu Postimut" vheas tegevuses, mis nõjus teedsaat eesti rahvuse mõjumeelele rahvustunde ärataimise kaudu. Nimelt eli neil selle ajani nimetus „eestlane" väga negatiivsel ajastul avaldatud kujunduses. Valluteped mitmesugused eestlased mitteaustavates, eestlased ise end maarahvaks ning eestlaseks kaudki mõnes elamises kogu rahva jõngitsemise alles ajal, mil kodanlikus rahvuse formeerumise sai alguse.[3] Jaanseni näeb pidevalt rahvuslikku intelligentsi esindajana, kes oma tegevuse kaudu püüdis tõsta eesti rahva taset.[4]

---

1 Eesti Kirjanduse ajalugu, II kd., lk. 133.

2 Tere tulemast eestirahvas. - PP 1857 nr. 1.

3 K. Sillaste, Rahvuslik liikumine Eestis XIX sajandil, lk. 273.

4 Salsomaa.

Esma pöördumas püüdis ka rahvale riiklikku ühtsust ja kuuluvustunnet anda rahva vastu, öeldes, et ustlane olla poeg hõbi, hõbi on valge nagu rahvus. „Päevu Posti'nuhes" on selliseid tunnud ti'bti' üksjagu juba kirjutanja tähendanud, võrdluses alamsõnaga vastu, mida rahvale nüüdsel ööl peetunud babü-sõnaseadusest „Jannsen ütleb, et rahvalaul ühi ühinemise ei või' ühtsuki olla ju ka ustlane on ühineme ja habemeda ühtlõ ühe nimelist, mitte eestlase-sõnest."[1] Rumalaid aga leidub üü eestlaste ühi seas ja rumal sõnaseadus pole nagunii rahvuse vääst ühi tark eestlane.[2] Suurimat häbi'tub ühinemele tahtli ütlemine ühe sõnast, ühest, ühe rahvast.[3] „Päevu Posti'nuhes" on pandud ilmumaa hüüdlaas uusi eesti'rahva tulevikku ja üü ühtsust tuleviku ei'osuta, võimalikke kohe ülesse panna.[4] Suga seotab Jannsen ühe hõbe ühinemise eesti'rahva ühinemisega, ühe hõimu tõõtlemisega.

Rahva hääle tõõtlejaks on „Päevu Posti'ühes" ühe ühingu üksi esmajärjekorras kaitsest propagandi'nud, mõõdukuse piires nõudlusteväed ühtlise esa hõbe ülest.[5] Öeldes, et rahva kõige hallim vara on lapsed, manitseb ta nii' mõõdukuse'ga ja meenib, et lapsi'tähtsi' ebaregulaarselt ja väga mõõdukalt õõnib.

---

[1] sõnumed emakeeldaalt.
Tallinna kubermang. kuulutused. — PP 1859 nr. 13.
Mõni sõna eesti' keelidest. — PP 1860 nr. 33.
Kirjavastus nr. 68. — PP 1863 nr. 22.
Kiri ja kirja vastus. — PP 1860 nr. 35.
J. Pegel. Sõja-aastast. Päevu Postimehest' ärwides, lk. 15.

Kuigi Jannsen oli arvamusel, et kool peab olema kirjutatud eesti keeles, propageerisid ilmlikke ajakirjad eesti keele õpetamist kõigis koolistiilides.[1] Ja seesmaist on tõendeid ka ajalehe uurijatel: ühekeelsena koolide õpperaamatuid leidub kirjutamist, ühendamist, lugemist, kõige lihtsamat laulmist, kirjandite kirjutamist, geograafiat ja loodusteadust, kõigus sellele vaatamata paljukeelne õpetus.[2] On õpilasteid aegade katsi-saamas reaalsõnalisele mõjude vastu, mis ühtaja kubada ilmlikku õpilast.[3] Ajakirjas on näidatud ka põhjusi, miks tõttu koolitöö kannatavad: viletsad ja nõrgad koolimajad, koolvalmistusega koolmeistrid, sellel on palju tööd ja vähe palka.[4] On tõendeid õpetajate seminaride tõest, faktiliselt õpetajate seminaride tõest. „Pärnu Postimees" on pöörandud eriliselt tähelepanu ema-keelsete vaja-andmisele, näidates on kirjutatud vaja anda kandidaadi, mõne nimi on kasutatud võõrkeelset ümmargust nimetada.[5]

Kahju kõigi tõsiasjade tõttu on Jannsen kaotanud oma ajakirja. Lihtsam ilmnesse tungimisest on toimetajal välja töötatud oma ajakirjanduslikke lähenemisviisid.[6] Asja osas suurema huvi ärakasutamisest kasutas ta kuulsaid, mõnes kuulsuses on eesti rahvas alati elanud nii varasemal[7]

Kirjeldatud pisad kirjutised võõrast maalt sisaldavad

1 Eesti kirjandusest ajakirjas. Kirjad, lk. 134.

2 Sõnumid kirjadest ja koolidest. Kihelkonna-koolid. – PP 1858 nr. 13.

3 Koolipidajate ühe koduse õpetus. – PP 1861 nr. 38–40.

4 Kirjavahetus nr. 63. – PP 1863 nr. 21.

5 Eesti ehitad. – PP 1863 nr. 23.
J. Pugel. Eesti varasema ajakirjanduse ajalugu, lk. 32.

6 R. Põldmäe. Rahvaraamatukogude olemusest ja arengust. – „Eesti kool ja kirjandus". 1941, nr. 1, lk. 45.

ord rahvaem etnograafilis-geograafilised nii rahvuslaane laadi arjeelised. Sagedi on lühine sõnum veniteud piiraes, et anda juurde mõni rahvalik nõmenõuend, terbaw mõttelõnga. Jaanisen viimatas sellisel tul esti talupoja mõttemaailmas laia ja värvika pildiga ümbritsevast maailmast.

Peale selle töi ajalehi ära ka veemaa'd uudiseid tehnikavallast, selleaeg Tsaedas-li ära, nida endast nõjeteeb telegraaf, raudteerong, elektrivalgus, nida kuud ja rahulõnna paneb tee minestele, seal kulges ka esitaatlik. Paadaws sõltust ka praeguse laadi: nõudas paremini kaevata maad, pidada talu ja kaevata juhtust. Vilgaeunda ja linnarahvale nõrvatamuiseks andsid nõu elamuselised andeviimul.

Eelkõi ajalõnn võõr ka selle vahta, nõudes kõnni paremini kaeldada, taeta ja kaeguse juhtul tahtenda. Ajalehest nõõi kaevata ka retsepti, nõudes vabamaeda kõrvalistest nõi tõõstest puhtamatest.

Nagu seda juba varem on õõrmanni'ga-kult meritud, andis Jaanisen ajaleht kaudse rahvale ka arstlõnne näpunõõ-tõõd.[1] Muidugi ei olnud Jaanisen ise see, kes arstinõuanded ühes õigadele nõõs: arstlõnne nõuandeid andsid ajalehes „Perno Postimees" sõjaväearst Gustav Hirsch.[2]

---

1 H. Normann, Arstlõnne nõuandeid maarahvale Jak. Vald. Jaanisen'i „Perno Postimehes" 1857-1863, „Eesti Kirjandus", 1920, nr. 1.

2 Postimees 1857-1907, lk. 160-161.

Seega pèèdis ajalugu „Pärnu Postimees" nii mõnedagi lehe esimest rahvast ehe- ehk perekonnanimesid.

Ta püüab ka juurida välja rahva huvitavaid pahesid: luiskust, laiskust, mugavust, ebausku ja joomist. Oma ehe mugavalt teeb ta ära näiteid, mööda ebausk peli selle maailmajaole hea tõenäosuse nüg loomulikult ei olnd paganlust. Paganluse püüdt seostub ta isegi ainu rahva minevikus. Kõigi nimedega pahesus, mis hõlmatab juutneri nii moraalselt kui füüsiliselt ja majanduslikult, peab toimetaja joomist ja sellega hõivatud inimesi ka ajaloolises „Pärnu Postimees" väga arvukat.

Et Jaunsen oma ajaloo kaudu eesti rahvast lemma õige nime alla ühendas, on muidugi õige. Kuid peale koolese balti-saksa ühenduline ülimalt allumises suhtumises oma hõrd ellujõuga saavutada Jaunsen ei suutnud. Eesti rahva suhtumine ise ühiskonda ja ümbritsevasse maailma ei ole ajaloolises pöörangus kaasa, ise pööles ka hõige tehtavamatus edu garanteerivas tingimuses seda, et ettevõtlus eneste vabal valikul valmis olnus, et mend nenna vastu ei võitlenx.

„Pärnu Postimehe" mugavalt avaldues sageli Jaunseni humanistlikku suhtumine inimesse, ühe hõim millisest rassist või religioonist nad oli'd, ka oli' väga vastu erjandusele,

viiti õpjade ebäiturlikule kohtlemisele."
Lähtudes humanistlikult seisukohalt, näib ka üle kriitikuvirinat, mingu isegi ülemäärane esindajas. Jannsenis elab ees eesti rahvuse võimalikkuse ja ka püüab aeg-ajalt rahvendamisele rahvast ärgutada. Suhtumine saunlastesse on veidi rahvuslikum, mida see ei tähenda näha ka saunlases elukõige ihuinet, millel näivad olla pahed kaga eestlasgi. Seega mulle õppimise varju Jannsen ülles ei astu, mida tema süsinohkus on hiadul arvamus, et eesti keel pole sugugi nõnda halleš õppimine aga liiga ei nõsi ja nõlle õppida on lua.[2]

Ennekõike ärgutab Pärnu lehes veidi varem kirjaviisi jälgi, mis oli vastupärasem hiljem tarvitusele tulevast viisist kirjaviisist. Kuid Jannsen taob otse põhjendusena, et püüd on nee kirjutatud vanas viisis ja ütleb: „Mõistko targemad, agga minno pissuke Postimehhe pea ei mõista, mikspärrast se ues wannast peab parrem ollema. Wähem tähta, muud midagi".[3] Selleks keiserajal tuleb hõlmu niideldab Hurt tuda velles, et ka eesti rahvast veel rumpumeelsem jätta tahtab.[4] Saavi selliste Jannseni pahmed, mida tema ellime tagasi aitas kaasa uue kirjaviisi aruga pidurdamisen.

---

1 J. Pugel. Sada aastat „Pärnu Postimeest" Sirvides, lk. 13-14.
2 Postimees 1857-1907, lk. 14.
3 Nii kestinahed eesti rahvast ja kirjast nõnnelvad. - PP 1863, nr. 35-36.
4 A. Kask. Kreutzwaldi osa eesti rahvusliku kirjaviisi ja selle ortograafia kujunemisel. - F. R. Kreutzwald-kogumik. Artiklite kogumik. Tallinn, 1953, lk. 171.

Jannsen nähtus edevalt ka eesti raamatlaen-
tesse, mida ta teinaks jõuetamisiks arvas.[1]
Sellise arvamise tõttu ega rahuolu raamatlaenutuse üle ei olnud, ent Jannsen hoi
muusikaalase tõimuse propageerimise laulupeosti
oma tegevuse keskuseks koorijuhina ja ajakirjanikuna. Peab märkima, et Jannsen
on andis ilmunud muusikaga seotud
uuritust ülevaadet, avaldades kirjutisi
ja muljeid Händelist[2], Schillerist[3]
ja Luiskst.

Hoiatades eesti rahvast saamatuse
eest, saunlasta laiskusest rääkimise est, pani ta rahvale südame-
le hoida oma sõna. „Portsuhe lõimutaja avaldas oma lihes ka kirjutusi,
mis tutvustasid Eesti maad, ta oma
poiste, ajalugu jms.[4]

Ajakirjanduslikult avaldatuist on eesti raamatusest kirjanduse loomingut. Ajakirjas „Pärnu Postimees" "Loimetamisega oli alati so-
tudalaks 1861. aastast Lydia Koidula
nimi. Kuna Jannsen tegi reisi ja algamõistetud tõlketöid üksi, aitas ta tõlkeid

---

1 Kiri ja kirja vaikus. — P P 1860 n. 35.

2 Sõnumid väljalt maalt. Inglise maalt. Händeli päevad Kristuse passiis. — P P 1859. n. 8

3 Sõnumid omalt maalt. Schilleri päevad. — P P 1859 n. 21.

4 Sõnumid omalt maalt. Ria kubermang. — P P 1858 n. 2, 3, 4, 7. ja Sõnumid omalt maalt. Tallinna kubermang. — P P 1859 n. 12, 13.

kirjutades "Jannsen oli alati nii e jäänd kirjatüüne, tõlkides saksa ajalehtedest võetud materjali, mida ise vastas hilgem ka näpunäidetel kirjeldas ajalehele nõu-kust. Kõigeala esimene kirjutis „kiri reist" ilmus esimest korda samuti ajalehes „Pärnu Postimees", mida ilma väikeseid eitusi autorile.[2] Ka kõigeala kirjanikuna on tõusutatud ka Jannsenit tähtsust, mõnda tüüpi karjas valdust ja tegevust ja mõtte mõju all. Kuna Koidula rahvuslikud tundeid ja patriotismi ehtsus on väljaspool kahtlust, on ne väärtusi andnud alust oletusele, et Jannsen väeti kodukese ilu alla mõnigatahtsalt radikaalsemate mõtteavaldusta väljendajaks oli ajalehes.[3]

Eesti rahvusliku kirjanduse lektuur kaasisel on Jannsen samuti ühtteist positiivsel kohendamud. Näiteks loob „Pärnu Postimees" ära sõnumid „kalevipoja" kohta.[4] Veidi hilgem aga tutvustatakse seda tööd, soovitades lugeda.[5]

Lehes nõib näha eesti

---

* Bernhard Säät. Lydia Koidula. Lühimonograafia. Eesti kirjanduse. Tallinn 1961. lk. 14.

2 Kiri reist. — PP 1861 nr. 31.

3 V. Alttoa, Eesti kirjandusmõtte XIX sajandi keskmaadel. — „Looming" 1957, nr. 6., lk. 932.

4 Sõnumid omalt maalt. Tartust. — PP 1862 nr. 21.

5 Sõnumid omalt maalt. Tartust. — PP 1862 nr. 22.

kirjanduselu üldine eesmärk samane. Kuigi apellee lubanuse palumud nõudnud kohtuotsuse tühistamist kuhtumangu alluvuse ega jurisdiktsiooni ise.[1] Tavaliselt piirdub apellee „Päevalehe Postimees" kirjanduse kritiseerimine ainult saadava teose autori, teose puudusi ja ebakohtadega.

Kuid esines ka üksikuid üksikasjalikke ja vaoviisilisi lugusid, mis teatasid väljaandest „Maa ja mere pildid" ettevõtmisest.[2]

Jaanuaril oli maal võrdlemisi vähe kirjavahetajaid veel. Enamik tähtsaid apellee „Päevalehe" juures oli, et tal oli avaldada kirjavahetajate andmeid põhimõtteliselt tähtsaid, mis on apellee väärtuslikuks hinnatavad. Ühe kirjavahetajatele tehtav Jaanuse kandidatuuse ja äärmise, nimetades neid mõjuvaimsteks kirjavahetajateks sõjaaja ja pärast sõja vaheaegu kirjatükkide alla. Sageli leidus Jaanuse võrreldes avaldamisest veel nii palju vähetähtsaid näiteid või ei muldmud. Kohustus oli iga ajalehetoimetajale oma aine ja ülesande kohta andmeid saada, mille

---

1 V. Altha, Eesti kirjandusmõtteline, lk. 931.

2 Seal samas.

naartöö ei ilmunud. Et ajalehe tehtav naartöö vastaval kirjanduslikul taseme oleks, selle üle valvas toimetaja, aes eriti just tähtsingu lauliviisidele pidi muidu tulemuma, et lugu peab kenneselt tiumaus ja väljapeetult ülesse olema, muidu on ta avaldamisest nõlbmatu.' „Päämaa Postimehe" ilmumisi on väga antud nii mõnegi eesti vanema põlve kirjamehe töid. Kuna „Päämaa Postimehe" sisemaha väga piiratud tõttu toimetaja ainult tähtsamaid välja andis, sest toimetaja oma ülesandeks pühjaks pidanud, nii kajastus see ka avaldatavas kirjandusliigis naartöös.

J. Weitzenbergilt ilmub nii palju häälitsusid „Jõuis Laus ehn eestlaste Saamaa" peaegu ühel ajal ajalehes tähtsana ja eraldi väljaandena.[2] Võru murraku all tsoodud na Kuhlbarsi „Jõulaupäe kaebamine võõral maal."[3] Heatasemelisi reisikirjasid saamist, nii ülles mõneldi Soome elu ja eestlaste sõbrustest, kirjeldas Soome Kaarel' - eeskõne Gröönvalost.[4]

„Postimees" nägi oma ülesandena elu puudusi: Oli hinnestel isiklikke pahesi, loomaid naeruvääristada ja pajatada aisadagi, millega elusaamuliksi-

---

1 Kirjavahetus lk. 16. — PP 1860 nr. 8.
2 Eesti kirjanduse ajaloost, lk. 168.
3 F. K. Tuglase kaibamine võõral maal. — PP 1863 nr. 14.
4 Eesti kirjanduse ajaloost, lk. 134.

kuta ülemata jutuks kahtlu jääda - Eriti' on võtsealset ebavõrdsust jutustavaid näh-tusi sakutatud Lehe kaljaanergas. Kirjas aga kunagi või ahne inimese jääb siin ta'ta' naerualusen. Ei pääse pi'lust ka sama, kellele tema endine veheen ülleb, et neiegi enne vedenud ka sauna, hilgem aga võhmut, pesu ka midagi vahet koosmas nägunud.' Võimu teeja on näi-nud da tõõandjate ja tõõtegijate vahenda.

Jansen nei keenmaanstu põhimõttega inimene peeldab igaste rassi ja seisuse ilmutada inimese väärsõbrumu kohtlemist ega nüüd keegi vastupidist. Ja leiab, et tõõandja peab tõõtejat kohtlema inimli-mult, lastema normali'mult pruhata ega mundima kangile üle, õe nõuvale tõõle, Seda on põhjendatud ka peremehe kuni-dega: nii ei esine tõõajal laisulemist, ja tõõmemist, ja tulemusena saab peremees ise rohe.[2] Üldsilt ei saalli lihet aga muragi'l väsadusli'mu tegemisi ega võhamuelma-tust tõõlisti pealt, ölgu ne nüs nodes näi'vä-lisnaal, avaldugu ümbrõik millises seisukohas. Inglismaa stuudijad panub tähi nõht paagi'tõõ-le, arvab Jansen.[3]

Eesti ärimehed kapitalistlimud suhtud naja-tavad ka lihes. Jansen on peetud tõlma eesti' kodanluse, kahvatlu kodanluse, kuvida väl'en-

1 Jutu jatkud. Sama ja mäid. — PP 1861 nr. 43.
2 J. Regel. Sõjaaastast „Pärnu Postimees." stuudes, lk. 19.
3 Saksaman.

lajaus ja hiljem välja kujunenud maakodanluse võhinõõlte väljenda jaks L. Loone poolt.[1] Jaanseni saamaröbralikkusest ja kyllikkusest tulenevad tegurid koogustasid samuti läheninispüüdlusi saaslastele ja nii sai ka hiljem aluseks Jaanseni ja Baltisaaslaste vahelise tehingu, mida on leninud V. Miller ja dokumentaalselt tõestanud.[2]

„Pärnu Postimees" propageeris Eesti päritolu ettevõtteid, tõi tähtsaks selle uhta teadlikkust, mis tuleks üha põhjalikult, mitte pinnalt ja ühekülgselt ettevõtete - sihtide on eestlaste tegevuse vintsutustest objektiivsed nõuded ostujõud ja saksade osalise partuseis.[3] Enamiku ajaloolise materjalist oli ju pühendatud tehnikaalase hoidmisele, mis muudeti aja jooksul enamuse eestlastest. Ajaloos püüti anda kõik uudised, mida oli võimalik anda uudistest Pärnu linna ja maa kohta, Liivimaa ja Eestimaa uuburmangude kohta, nagu ka veel ühe ajalehe ilma.

Pärnu ümbruse rahvale on avaldatud soovitus, et tööd ja raha võib saada Pärnu sadama ehitusel, soovitus on tingitud sõnast linna rahvale mure. Varsti pisabni lehes ametlik kuulutus, et vajatakse töölisi, ehitaax hagu ja kivi - täpselt nii nagu kunt oli ennustanud.

Lehes kuulutavad tihti mitmesugused töövõimed, näiteks vajatakse naisi vabrikuettevõtetesse

---

L. Loone „Pärnu Postimehe" ja „Eesti Postimehe" ajakirjanduslik programm 1857.-1880. aastatel". - „Edasi", 1957, 17. II.

V. Miller. Eesti ajakirjandus Balti-saamise teenistuses. - „Eesti Kirjandus", 1940, nr 8, Pärnust

Pärnumaade ostmisest Riia kuulmangus. - PP 1863 nr. 37.

Kas mitte ümbruskonna talumaalt võivad ka Pärnu sadama ehituse juures raha teenida ehk mitte! - PP 1863 nr. 22.

Peale korteri ja prii söögi saavad real aastas palka:

| | | | |
|---|---|---|---|
| 0-12 | aastane | tüdrulaps | 10 - 13 rubla |
| 0-12 | —"— | poiglaps | 12 - 18 —"— |
| 15 | —"— | tüdrulaps | 17 - 20 —"— |
| 15 | —"— | poiglaps | 20 - 22 —"— |
| 25 | —"— | mees | 40 - 50 —"— |
| 25 | —"— | naine | 25 - 30 —"— |

Nagu näeme, kujuvad ajalehe mengudel kapitalistid armuga kaasas käivad nähtused: tehnika pöörisena ost, tööstuse arenemine, transpordi areng. Oktsalt on ära toodud ka ühisuse tehnilised uuendused koos selitusega: raudtee, telegraaf jne. Peale selle on kordevalt võrreldud raudtee ja laevaliikluse tähtsust ja avaldatud Pärnust Riiga ühendavaid sõidukipiletite hinda ja laeva jaoks. On ka avaldatud alalist äri teatid kaubaühenduste näol. Näiteks olgu toodud neoned põllumajandussaadused ja toiduained hinnad:

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1 tvert | nisu | naelalt | 10 kl.- |
| —"— | rukki | —"— | 5 1/4 kl.- |
| —"— | otri | —"— | 4 1/4 kl.- |
| —"— | kaera | —"— | 2 1/2 kl.- |
| —"— | puhtaid kinaseemneid | —"— | 9 kl.- |
| puud | heinaga id | —"— | 8 3/4 kl.- |
| | soome räimi | —"— | 8 3/4 kl.- |

On ohtrasti uudiseid laevade kohta ja naabermüügi uudiseid.[2]

---

1 Teadaandmised. – PP 1858 nr. 39/40.

2 Kaubahinnad. – PP 1863 nr. 46.

Nagu „Pärnu Postimehe" edu tunnistab, oli temal toimetaja ametikohtades ja väljaandes laht ilmunud paremusel küllaltki mahlakaat välja kaudneud. Kuigi algul pidi Jannsen rahvale selgeks tegema, mida ajalehe sõnast üldse mõistab, jõudis laht küsida Sõbramaa naaberkaudesse ja mul naaberkaudesse. Oli jõudu ja võimalust uut välja anda lisalehtai, mis oli pühendatud maapoolsetele, kuigi selle oli vähem tellijaid. 800 tellijat 1863. aastal.[1] Maapoolsele lehele oli „Pärnu Postimehe" tellijaid 80 aastas, ülejäänutele 90 kop. aastas ja laht ilmus iga nahe nädalas tagant alates 1861. aastast jaanuarist.[2]

Ajalehe andmetel oli „Pärnu Postimehel" 1862. aastal liigejaid:

Linnades ja asulates: Petserburis - 63, Kreenlinnas - 8, Moskwas - 5, Riias - 3, Tallinnas - 162, Pärnus - 58, Tartus - 36, Viljandis - 93, Narwas - 13, Paidas - 22, Rakweres - 41, Haapsalus - 18, Lihulas - 12, Põltsamaal - 35, Paldiskis - 3, Kuressaares - 26, Võrus - 4, Rakwas - 3, Valgas - 6, Helsingis - 5;

Pärnumaal: Audrus - 12, Tõstamaal - 15, Mihkelis - 27, Jaanis - 8, Vandras - 15, Toris - 47, Saaredes - 12, Halliste-Karuses - 83;

Viljandimaal: Suure-Jaanis - 32, Kolga-Jaanis - 18, Pilistveres - 20, Paistus - 9, Tarvastus - 10, Helmes - 53;

Tartumaal: Võnnes - 19, Kombjas - 12, Nõos - 7, Otepääl - 23, Sangastes - 6, Rõngus - 13, Lannes - 11, Puhjas - 6, Õhnis - 6, Kodaweres - 22, Tõrwas - 35,

---

1 H. Helm „Lühike eesti ajakirjanduse ajalugu", lk. 31. Lisalehe nimeks nimetas „Pagunate Oo ja Kaitsja Misjonilehte".

2 PP 1861 nr. 27.

Laiuse -17, Palamuse -12, Kursis -17.

5) Võrumaal: Põlvas -17, Räpinas - 14, Vastseliinas -16, Rõuges -33, Haanjas - 6, Karulas -6, Urvastas -22, Kanapaäs -24;

6) Harjumaal: Jõelähtmel -13, Harju-Jaanis -19, Kose -27, Juuru -6, Raplas - 14, Hageri -13, Nissis -14, Keila -8, Harju-Madisel -15;

7) Viirumaal: Vaivara -16, Jõhvis -27, Lüganuse -16, Viru-Nigulas -32, Haljala -23, Kadrina -26, Rakke -13, Väike-Maarja -3, Simuna -14;

8) Järvamaal: Amblas -18, Madisel -7, Jäneda-Jaanis -21, Kareda -18, Peetri -17, Türi -14;

9) Läänemaal: Martna -21, Kullamaa -13, Vigala -18, Risti -3, Martna -7, Karuse -12, Haapsalu -7, Lääne-Nigula -13, Keila -4, Rõgi -4;

nagal nul 400, nega kokku 2262 kihlkonda.[1]

Suurest osa ei ole täpsemad uudised sellest, et „Pärnu Postimehel" esita ajakirjanduse tegevust takistavad poliitilised põhjused. Tartus ilmuma hakanud lehe suhtumisest rahvuslikku võitlusse, eelkõige nõukogude Jaanuarsse ajakirjanikuga seotud raskustest kirjutab Jakob Hurt oma esimeses ajakirjas Sõber ja Sõbratar 1860. aastal:

---

[1] Postimees 1857 - 1907, lk. 20-21.

ja lehelugejaus õpetamisel, andes palju uusi mõisteid, ja näärsõna, ilma millata eesti välismaalast elust õigesti pilti ei saaksid. Oma tegevusega kaasas Jannsen lugejaid silmaringi arendamise vaadet ka rahva poliitilisi kogemusi. Ta näitas Jannsenile oma „Sõnades" palju asjalikuma juhtega kirjanduse eesti-rahvuslikus suunitlusus saada, kes rahva tõelisest Jannsen kasvatanud.[1]

Jannseni lehe oli küll Pärnus ettevõtra loodetav iseloomuga, nimelt pidas silmas ellusõiget oma ümbruse huve, tuues esile ellusõige sõnumeid, mis puudutasid tema lähema ümbruse ilmastiku, majanduse, haridusega jms. probleeme. Kuid tema lehe õpetuslik-kasvatuslik suund oli teatud kogemuste piiritlemisega.

Jannsenil ei olnud oma töö juures endale mingit kindlapiirilist rahvaosa sihtgrupi, vaid ta suutis oma ajakirja sõnumeid tehtava töö kaudu eesti rahvuse kujunemist, eesti rahva ühtekuuluvuse ja enesteadvuse tunnet, pannes igati aidata kaasa talurahva paremale käekäigule.

Seega võib „Pärnu Postimehe" ilmumist I faasi ajal lugeda üldjoontes edukaks ja tulemusrikkaks, kuna esimene eestikeelne perioodikaväljaanne suutis oma kohustuse täita.

---

1 J. Pugel, Saja aastat „Pärnu Postimest" sõnades, lk. 9.

## 3. Ajaleht „Pärnu Postimees" C. F. Lorenzonni vastutaval toimetusel aastatel 1864 - 1879

Hinno Jannsen lunditi enolas jõudes välja anda Sõnetü Tallo nimelisel ajalehte nimelahtes Tartus, pidi „Pärnu Postimehe" toimetajaks hakkama uuesti tõsi. Hinno Jannsenil ja ajalehe väljaandjas Jannsenil niimaid kitsaid tulemustega jäänud mitteamet ei, et lahtaud ka väheneelt lubada, et Jannsen enna lahkumisest libes tsada ennates, kuna ta alles võinud uuesa tuua keegi ütsi langus.[1] Sellepärast avaldanult mingisugust tsadit toimetaja valitsuse ülle ei avaldata, mid muidugi saladusnas ta ei jõua ning keegi ütsi ega Jõepoolt lauges, mooduntades vähem uui nelj'andiine[2] „Pärnu Postimehe" esmordilisest keegjatepuust. Keegjatte vähenemine annab ka muistust sõnet paast ollet, et Lorenzonni toimetajatöögа ei saavutanud libt enna esmese toimeta-

ja teset, kesid tõsist poolt na sada, et „Eesti Postimehe" ülesanna hakkamisega kandus ajakirjandusse raskuspunkt Tartu ajalehe jaoks ning loomulsemalt tõusis „Pärnu Postimees" palmud võimuline sellega võistlema. Ajakirjandusest jäi Jannsen enna „Eesti Postimehe-

---

[1] R. Põldmäe, Sada aastat „Eesti Postimehe" ajakirjanikest, lk. 1903.

[2] M. J. Eisen, Johann Voldemar Jannsen, lk. 76.

huga aimvalitsejaks linnu C.R. Jannsenni Sakalas", ilmunuseni 1878. aastal.

Pärnu Postimaja "hiiliva Toimetaja sai Pärnu Elisabethi koguduse nõuetes Caspar Franz Lorenzsonn, kes enne samasugust ametit hoolimata oli ettevalmistuse. Lehe väljaandjaks sai Borm. Ajalehele annandas nimetuses nüüd Pärnu Elisabethi kogudus õigusliku pastor W. Bergwitz, nüüd võib pidada lehe patroonius.[2]

Uus Toimetaja on 52-aastane ning enne oli peamiselt seni tegelnud väimuli-ärikirjatööga, andes välja paar raamatutki.[3] Väimulik annet hõõstab enda nõjus Lorenzoni uued tõõaskad juba esimeses väimulikus: „Armsad Postimehe sõbrad! Väga ahandlikult tretan ma teid nüüd uue uue Pärnu Postimehe väljaandja käna esinet hoida ja vaevan väga nõdramat, et Issand, nelle näest nõõ hoid andeid tulevad, ma minu nõõtust valgustaks..."[4]

Samas tervituses palub Lorenzonn juuelalt abi ühe Toimetamiseas „tulikuse õpetuseus ja armsaus ajaviitmis", sest enne väega ise ei oska ei jõudvat. Et Lorenzonn enda kirikuõpetaja nõju all seisis ja väga vaimulikku joones ühes juhtus ning midagi tõsisemat peale Saksa lehtedest sõnumite nõutamise ei osanud,

---

1 Postimees 1857 - 1907, lk. 25.

2 Eesti kirjanduse ajalugu, lk. 140.

3 Postimees 1857 - 1907, lk. 25.

4 Armsad Postimehe sõbrad. - PP 1863 nr. 51.

sõda on Jaunsen ka Linnast arvanud.[1] Aldiste ei ole Jaunseni „Eesti Postimehe" ja Lorenzoni toimetusel ilmuva „Pärnu Postimehe" omavahelise läbisaamise eeskiri. Lorenzoni väidetab, et Jaunsen on tiimud välja jätnud just „Pärnu Postimehe" väljaandmisest ning pahandab teiega selle pärast, lugedes lisaks veel teise ka pühapäevalisi sõnu jäetud ning lisab, et „Eesti Postimees" on tal ainsi nõis abiks ülesken.[2]

Kuna juba Jaunseni toimetusel ei olnud „Pärnu Postimehe" tööga rahulolu jätkuvad nii eesti intelligentsi esindajate kui talunaiva arvates, siis ei olnud rahul ka Lorenzoni tööga. Kreutzwald tõdes, et tema ei tee ei head ega viga kaastöid, nii Lorenzoni jätnud Jaunseni eeskujul.[3] Lorenzoni laskus nüüd toimetajatöös noodallamaale tasemele Jaunsenist, kelle Kreutzwald on enda esialgsest seisukohtadest nimetanud - „Pärnu Postimehes" on avaldatud tuul tema poolt koostatud määrtlusi, praegi meeldejäävüsis.[4]

Lorenzoni toimetuse ajal on lehes näha palju veimuliikmeid ja lõõgastuva kõnepruugi tavitamist nagi Jaunseni ajal. Ehkki toimetaja püüdab jätta muljet, et „Pärnu Postimees"

---

1 Postimees 1857 - 1907, lk. 26

2 Sealsama, lk. 27.

3 Endel Nirk. Kreutzwald, lk. 234.

4 Sõnamõistatus. - PP 1864 nr. 42; Mõistatus. - PP 1864 nr. 52. j.k. Kahejärguline sõnamõistatus. - PP 1865 nr. 41.

on igati heas seisnemas, on ilmne, et su on ainult abitsetamine.[1] Lorenzoanil jääb peaaegu materjalist, ise pole ta oa lehemaale naaberustega. Jutustaja on oma kirjavahetuses täielikult iga robida vaatõõrt,[2] Kirjutaja ametlik peab Lorenzonn endale rasheas kohustuseks, öelda, et jumal on tuba põtra nuest, sinna panund ja palub lugejaid oma nõutusega leppida.[3] Jaanuarikuu lõpp Lorenzonn oma esimeseks ennustuseks.[4] Enne välismaiste sõnumite osas hakkab Lorenzonn täitsa lehelaale ahi ja kurdab ise materjali nappuse üle.[5] Võime näha, et lehekaanse edasi hüpelaalne paljee sõnumeid, mis ühel on mõnetuseed lehemaks. Sõnumite osas vaadeldakse on erinevad Päämaa sündmused, ennajaa jaanuas hõim mudised, mis muidugi on seotud hiinlaste ja uuega - selgelt on näha Lorenzoani eelmuste ja ilmselt ka patseeni mõju. Lorenzoa oli mõnelaalt veenda oma, et tormetajaas ning veinuelin elamuste oli vaba valdaanu sellised jõud jõudnud jätta, et lehe tuhlistel selle all naaratas ja ameetus hale-armsaas hüdrolaalses lisaandale ja viimasele, antavale ülevaatel viimaspühadest.

Ou kirjutatud kirjaete reeglistamisest ja lõhkumisest pisa

---

1 Aus pe vana rõõm. — PP 1864 m. 7.
2 Kirjavahetus D.A.H.T. — PP 1865 m. 12.
3 Kirjavahetus m. 44. — PP 1864 m. 33.
4 Kirjavahetus J.L.S. — PP 1866 m. 11.
5 Võõralt maalt. — PP 1864 m. 1.

muidugi väga kuuma nõõtetaksse.[1] Õpetajate pääle pöördumise saagli tänu-, ja tüdrukesõnadega, tuuakse ära nende jõuukelid. Igal väiksemal tüdrukese ka nõõtmine „Pärnu Postimees" on muutunud ülimalt samasnõbralikuks.[2] Aga kutsekaaslaste ei saalli Lorenzoni ebaõnnestumise ja nõrkuse üle järelnõudeks, et isegi päästetaus pinnudad väärarvamuste eitmet.[3] Ajakirjas antakse ka teadet kõhudest, ja kõigest juhtunud õnnetustest: tulumäejuudest, vankrist, ehkstarpnüüstest jne., aga pääle ka ajakirja vastu kuri tõstma. Alispoolikult muudetii samad põhimõtted 1865. aastal kõikuhkus „Lõbus Jutustaja", mida ei lõpetata Ameerikas 1866. aastaks.[4]

Lorenzoni peale toimutatud libeenumbrites on kindlalt enikuhud usutavat punduvad aastamuse. Jumalakartlikkuse ei taandub nõi ka muus. Ei ole enam kahevahet valitsuse Paavsta paavstiga talle saavad osaks austavad nõud.[5] Kirjutaja ei-kuul nõõtke kõst ka selle vastu, et pühapäeval nõutsid sõitaus.[6] Aga kuul tuuaks kohes ära lugeja ühest nõõsavanemast, mis kirikus ei tahtnud kõõta ja selle eest jutlust käigus õpetaja käest noomida sai.[7] Avalikus ema kirjade tõudu kaotab selleg ei ast,

---

1 Omalt maalt. Pärnumaalt. Kõikuse kõhuusine. - PP 1865 nr. 11.

2 Postimees 1857-1907, lk. 28.

3 Tondist. - PP 1864 nr. 27.

4 K.A. Hermann. Teisendused ja päevandused rahvamaa-Eesti kirjanduses ajalugu. Jumalakartlikkuse ajalugu. Esitanud ajaloost mõõdetud ajani. Tartu, 1898, lk. 14.

5 Paavst Pius IX jubeli pühast. - PP 1869 nr. 16.

6 Mis kuha, et pühapäev ei saaks sinetud! - PP 1864 nr. 18.

7 Valga Vabamees. - PP 1866 nr. 15.

et „Pärnu Postimees" saaks valitseva-test häädadest, mis Lorenzonn leiab, et vastused, mure on ümmarguse sama vejaliivad mis kallast laevale.' Ühtaegu oma jõudlusi ei suuda müüagi, nõid on jõumaler tõsi, ja ümmarguse kahus on avadata, kaste ja väike murejõuda.[2] Lorenzonn proovitab nõu vastis nõlblikumu kaardlust, ja arvutades, mis on suhtlastuks vajalikumus esmaselt, nas pööristalud, vaadtud väi kaaliõpitus, arvab ta, et ilma kaardlusta ei oska valmas puhu mudu kuadustega müüagi konnata, kuniduus puab aga alama kvaliteediselt pumalaaanaliin.[3] Selles ei-ja-tiimis proovelatause kristlinka õpitust suhtlastuks.

Eatlasta ja soundaste vahe vorra vahta nõlbb Lorenzonn, et saasad proovad suhtlastuks esmajoras alama, jagab soovad vastavalt ööraus-vaaraks (suhtlased), ja suunius-hõsuns (soouslased).[4] Suhtlastuks on ainult nõimalikes jõuda parimale järjele usulis-nõlblikus maailmaidlus abil.

Lorenzonn ei taipa suurt maal toimuvatest sündmustest ja tunnistab vajadust, lasta tõistk oma silmaga selgust vält kallata.[5] Sel põhjusel, mõid ilmselt ka oma kirjutises sõnna all, ei kirjuta „Pärn-

---

1 Sõerõnad. — P P 1864 n. 41.
2 Sealsamas.
3 Omalt maalt. Pärnus. — P P 1867 n. 36.
4 Postimees 1857 - 1907, lk. 29.
5 Sealsamas, lk. 27.

mees neigi sageli kodanlaste rahvuse formeerumise protsessiga Eestis seoses käibivad nähtused: Eesti Allveaudiühisest, Eesti kirjanduse seltsist. Siinne on kohaline seltside asutamisest, eriti põllumeeste seltsi puhul, kajastatud, seoses selle asutamisega seltsi. Ililgim on antud ülevaate ühe koguduse piiritsi põllumeeste seltsi tegutsemisest ja tähendusest ühe kõnes.[2] Lähem on piirkonnaline ringkonnapiirdele, mis oli esitatud ühe ringkonna ülekirjutamise.[3]

Üldiselt valitses kohaliku ringkonna, antakse kõik jumalateenistused ja saadus elada, kastel koolis ja vaimulikul viimsus näita, piiritsemisele tuntud anda nõuniga ülevaadet koorsoo olukorrast, maitsedes koorsed kunagi mihemise eest hoiatades.

Rame, kirjeldine aeg 1860-adate aastate lõpus ja nagu majanduslikus ülekirjutuses majandustes nn. „Pärnu Postimehe" ringkonnel. Kenna teenis ülekirjutuse tõttu väga palju kirjutusi, on palju kirjatükke siiski kirjutuste ja kirjanduse vastu.

---

1 Teadaandmised. Põllumehed. — PP 1870 n. 46.

2 Omalt poolt. Pärnu Maanõuna Eesti Põllumeeste Seltsi ringkonnakõne ning J. Tammann 7. Detsembril 1870 pidas. — PP 1871 n. 1-2.

3 Eestlaste kaubandus-pidu Tartus. — PP 1869 n. 27-32.

Lorenzoon nendab, et nejaurine kuinnetle pet-
tust õpetab, poljud nejavad kiirkalt ahnu-
sest, ilma vajaduseta. On ka neid, nes ei küt-
si tõde teha, enili näib nejaurine õnne vä-
nuda lapsed.[2] Loomuliinult ei oska ka nes-
ned aastaid põhjendada nuuga nii jiuma-
la vihaga ja eelva leu „aatnumisega.

Võrdluseks olgu siin viimased nõunugata
põllumajandusaadlusta ja talupoegade
hinnad 1868. aasta sügisel:

| | | |
|---|---|---|
| Pund liha | maksis | 45-49 rubla |
| Setsent nisu | — „ — | 13 — „ — |
| — „ — rukist | — „ — | 11½ — „ — |
| — „ — otri | — „ — | 9 — „ — |
| — „ — kaera | — „ — | 6½ — „ — |
| pütt rãimi | — „ — | 10 — „ — |
| — „ — heinapaid | — „ — | 10-12½ — „ —.[3] |

Sega näeme, et hinnad on tõusnutel, enili
teravilgal tublisti tõusnud ja elamiseks on alu-
kovras, pille rasmesed ei nõõdu nüpea.

„Pärnu Postimehe" mungadel on antud tähtsada
ka Lorenzoni ajal talude päästmise or-
ganisatsiooni. Üldiselt on Lorenzoni tõlkimise
ajal „Pärnu Postimees" tõlkinud võõrkeelsest
registraatori nõlesannet.

Jääb veel üle mainida, et leht ilmus vanas
õigekirjas ainsuses nimetavas kuni 1875. aastani. Uue

---

[2] Iida iga inimese lapsele, kellele kerjatud leib magusam tõhub - PP 1873, nr. 48.

[3] Saksamaa:
Kaubahinnad — PP 1868 nr. 45. (Lisakiri)

ki'yaviisi vaatu võitles Lorenzoni saagel ööna lehe
vaqudel avaldatavalu ki'yatöölu abi.'

Kuna Lorenzon oli viillalt ööna ega tend-
nud end Toimetaja'ana hästi, vallus lehte üsna
palju vöörandtööd, na nilest, mis lehe ta-
valiistest küsimohtadest viillalt palju eri-
neb.

Kui Eesti on paraqnoval raneltsedelehites
je „Eesti Postimees" leib talu perenaelle ettepane-
ku aidata seda tasuta tööjõuga ehitada,
kis avaldatakse selle vastu „Pärnu Postimees-
hes" protesti. Sõber J.W. arvutab, et uui rand-
tud valmis on sõis põõsiaud saavad sõltuma ka
talupoegade käest ouf söögumat rentti ja iseära-
nis randtee läbise maa eest palju suuremat müü-
gihinda nõudma, kui praegu. Sest on nii näha,
et rentniud, kui ilma palgata randtaud aita-
vad ehitades, sellega mõõsniaule suure kasu ja ene-
tele kahju tuvad. Kui eestlastelt ilma palgata
abi saavitaks, nis tehaks seda võimaliknas, et oul
enne randtee ehitamist kõik perenaud pärisnaa
pidajaiks saavad, muidu ajavad rentniud ena
abitööga aga maa hinda kõrgemaks ja peavad
pärast oul ena vaeva eest raha naasma..."[2]

1869. aastal ilmub ka saadate vastu võitlud
kuulutus, mille autoriks on peetud pärnulasest
raamatukaupmeest M. Jürgenit, nelles
nüüdistatakse saadiki Eestimaa valdutamises ja

* C.W.T. Sõbra kiri — PP. 1868 nr. 26 ja M.P. Kirjutuse kirja vastus. — PP 1868 nr. 41.

2 J.W. Sõbra kiri. — PP 1867 nr. 22.

eestlaste higést elamises ainaaadsise aimult pühkaid ja riigi-hinadeks võrsunid.[1] Leuletusega on üks eitemaad aa Aado Reinwald:

Ma musta nimbu kaudu
ma tahtsin aurga
ja nätt ei peab anda
Sulasmaa Isamaa ..[2]

Nalja-ainurgas on koos ühest, et riigas majapidamus kiab kaasaegsile mõtlesele olima aõigamaeline ühiskondlik siisi jaudu panna, kelsa siisnik on sui korralikult ära maasmad aõik.[3]

Vaeja näitus, kogatsetes aa »Pärnu Postimeehe« ruumudel eestline äeing kõigi oma vastuoludega, ning ei toimetaja eesmärk palmul. Lehe teibtnis väheneb pärjest, pöörsedes linna ja sillu ümbruseaga.

Lehe andmetel elas Pärnus sisseeri 1867 aastal:

| | |
|---|---|
| Pärnu linnas | 1. 952 |
| Riia alevis | 5. 187 |
| Ülejõe alevis | 2. 159 |
| kokku | 9. 298. |

neist naistsahsaid 4.818
mustsahsaid 4.480. 4

Ajaloo andmetel saame näha ka linnas elanud sii sakmete sisadajate arvulist

---

1 Postimees 1857 - 1907, lk. 28.
2 Lisa. A.R. Minu nimbu. — PP 1871 n. 20
3 Nalja naturend. — PP 1867 n. 19.
4 Omast maalt. Pärnust. Raiva am. — PP 1867 n. 19.

rahenorda, kaitudes minimi peale hanutava nõudmise arvulistele näitajatele:

| | | | |
|---|---|---|---|
| eesti | keelt | nõudevaid minemi | 4.611 |
| saksa | keelt | —"— | 3.629 |
| vene | keelt | —"— | 1.006 |
| läti | keelt | —"— | 15 |
| leedu | keelt | —"— | 37 ; |

viisilisemalt pageneti:

| | | |
|---|---|---|
| talupoja | seisust | 3.687 minemit, |
| linna | seisust | 5.611 . 1 |

Nagu näeme, oli linnas ülekaalukalt enamuses eesti soost minejaid, sest peamine arvestamise nõudmine, et osa saama mitte nõudvaid minejaid oli tegelikult kehtinud. Muidugi oli erilaste enemiku linnas lühtuvas kihis, olles täiel saadamas, ettevõtlus, riigi ärioles ja majandusjõus, mis oli ka eritaset nõudlikkuselt ja haaratuselt. Pärnu lähes ilmub ka nes nimi, mille poolehoidjaks ja propagerijaks on Ado Reinwald - ka toetab, et seadusest on mõnevõrra ja ilmestab olima toetust eesti rahva põhilistele soovidele.[2]

Loomulikult jäi lehe väsitamatu toimetajaks mõnda aega, mis lehe tegelikku toimetamise nõtsid enda peale 1878. aastal koolionetajad ja Pärnu linnud mitmekordsed tegelased H. Hansen ja J. Otsmann, kes lehe väsimus

---

1 Omalt maalt. Pärnust. — PP 1867 nr. 19.

2 Postimees 1857 - 1907, lk. 32-33.

muudatusettepanekuid. [1] Lehes uute toimetajate nimesid ei mainita. Võib märgata, et kontakt lugejatega elavnes, kirjavastuseid lehes avaldatakse rohkem. Et nn ajalehe suunas muutus toimub, näeb pisut arvestama uute kirjasaatjad, nendele pannakse ette loobuda juhtivast tähelepanust kirjutatud lihtsalt ja selgelt. [2] Tänataksegi nn sellisteks saadetiseks, mis „külmale ilmale" pole ilmutatud võidud, aga „soojad sõdamu" peidetud on. [3]

Tegelikult tunduvad need sõnad Päevalehe uue suhtumise tuule toimetajale, mis ajaleht tõesti juba 1878. a. lõpul. [4]

Kirjade aga näib nelja toimetaja ajal tõstatavat lihtsalt ainult, sest vastuse nõuded kommunismile.

Kõigi nõigi nelja üle valvasid vastutav toimetaja Lorenzson, kelle väljaandja Borm ju, õnnestus sõsu lehele anda tunduvalt progressiivsem suund.

Isegi oli esti kirjanduse üle, mis Päevalehes ilmus, noorsaksad Riiga, nagu teistestki linnadest. Teatmeallikad lõdvenesid tunduvalt alles Benrathi ajal Illustreeritud Nädalas, [5] mis pealdas ja soodustas esti elu. Jaanistavatus

---

1 Postimees 1857 – 1907 lk. 33
2 Kirjavastus A.K.T-l. — PP 1878 nr. 15.
3 Kirjavastus -l-t-. P-s. — PP 1879 nr. 5.
4 Oskar Kruus. Lilli Suburg ja Carl Robert Jakobson. — Naine rahvaga. Tallinn, 1921, lk. 43.
5 S. Issakov. Tsaarivalitsus teenuspeliitidest, lk. 112.

tegevus tuleb pidada teenori nõudest, mitte nälle tõttu tuli alates 1869. a. juunist seada tänini'ni'y'ad piiga läbivaatmisele. Vähemalt kaus nädalat enne aparaadi saabumist tuli saata haastöö tehtele, paljud numbrid ei jõudnud ilmuda õigel ajal.[4] Aegunud kohalised ja uudsemaised sõnumid.

Olukord tegeles peamiselt sõnumitega, Hansen nõjutas juhtni'yje. On näha lihtsa numbrilist, et nõlemad uudsmeistrid on hoolitsed rahvuslikust probleemidest. Uudsmeised "Tai'mutay'ad võitlevad", vanamuldsete" vastu, nes ehk paranddada ei taha, valgust nõudvad ja vanast kinni hoiavad.[5] Seaasmelsest, seaslaste kiitmisest ütleb liht kahti, ja põhilised uudised on eesti rahva elust.

Aleksandrinoodi asutamise kohta on avaldatud raha kojamise teated ning määgitud ära J. Hunda osa dõitluses koodi avamise eest.[6] Teenus ära saant, et 15 aasta jooksul on ü'ritenle kogunenud palju poolehoidy'aid ja 6 aasta jooksul on raha kogutud 27.000 rbl., rahvast innustatuse osa võtma, tuues eeskujuks Peterburi ja teesaare eestlasi, nes vastava summaga mudla osamaaselise nõhingu on ametanud.[5] Küdetaus, et nimarl ajal on Pärnumaa rahvas Aleksandrinoodi liikmeist enamalt osa nõtnud.[6]

---

1. Pärnu Postimehe teadaandmised ja uudistamised. — PP 1869 nr. 23.
2. Postimees 1857 - 1907, lk. 33.
3. Seal samas, lk. 34.
4. Omalt maalt. Pärnust. Midagi Eesti Aleksandrikoolist. — PP 1878 nr. 11.
5. Seal samas.
6. Omalt maalt. Pärnust. Tähtemäng. — PP 1878 nr. 18.

„Pärnu Postimees" võitlus uue uudsõna vastu, mis president juhtida Alexandrowski lõimumist Põlluteo nooli liikumises ja ütleb et eimeses pöörjenduses on salvale emakeelset Alexandrowski tavis.[1] On nõudeldud uue uudsõna Säst Seitsaga.[2]

Hariduseküsimuse võrdal on pööratud tähelepanu ka üldõpetele kutsekoolidele, avaldatakse Eesti kirjanduse Seltsi avalik koosolekute organiseerimisest.[3] Seejalt on soovitatud eesti kirjavara, kuues pontiüksuse eriks selle algupärase ning õelde, et kõik ei ole neil majalikul tasemel, mis asi väärib ainult kiitust.[4] Eesti aiandusest patsutatsi eest Seburgi „Lõnat".[5] J. Kenduri raamatu, ehkki ka vallamaja „Maa nera elu ja olu" võtta võetakse aga sõnadoht, et igaüks ise peab selle õigsuses algeselt põrdlema ja otsustama.[6]

Avaldatakse ka M. J. Eiseni poolt pööratud raha numbrigas Robert Bruce' jõgevama läbi mitme numbri.[7]

Kohaliidest elust on toodud ära „Endla" nõtsi arutamise tuule, mõnikord seltsi asjamäärus kaunilime nõnesi pidada, õpetlikke raamatuid lugeda, raamatukogu avada, teatrit teha rahva ehe harimiseks.[8]

---

Omalt maalt. Tellimust. Kaunilik nõu. — PP 1878 nr. 10.

M. J. Taimeke. — PP 1878 nr. 8.

Avalik kiri kõigile. — PP 1878 nr. 16.

Omalt maalt. Päinust. Uutest raamatutest. — PP 1878 nr. 9.

Omalt maalt. Päinust. Uued raamatud. — PP 1878 nr. 17.

Sealsamas.

PP 1878 nr. 8-15.

Omalt maalt. Päinust. ~~Eesti~~ Laulu Seltsi „Endla" — PP 1878 nr. 18

Kuigi on näha, et Ostrabel ja Hansen eesti rahvuslikku liikumise üritusi toetavad, ei ütle nad otsesõnu eesti rahvuslikku liikumise vihavõitlevat meelsust toetamiseks välja ei öelda. Oli teadud küll, Saaale "ilmamõistuse", mis Jannobroni kohta kohtu õeldakse ainult seda et lugejad Pärnu lehte näid ära ei raiskaks.[1]

Kui aga 1878. a. aeg toimetajaks Jannobroni ja Reinvaldi saabumisel Lilli Seburg, siis olukord muutub.[2] Nii ütlemata Seburg, et Jannobron on ta kohtlikult kohe toimetajaks sõnutanud, et oma ärimehetööga nii teda ei raiska.[3] Kahtlemata nägi Jannobron selle ajal tõhusat eesti rahvale, et neil üks radikaalsem ajakiri sõna võtab ühiskonnaelu jaoks mõnel pool.

L. Seburg ütleb ise, et talle on toimetajatöö olnud sõpradest tema ehk Vändras.[4] Muidugi sõpab ta väljaandja ja vastutava toimetaja päralvalve.[5]

Kohe suunast on praegi näha, et see tegevuskohtumine on ja „Sakala" koole kaldub. 1879. a. oktoobri keskpaik ilmub esimest korda ilma jumalasõnaliste teavitusteta, avaldatakse kohtust, et käesolev sajand taob vabaduse,

---

Omalt maalt. Väljandist. – PP 1878 nr. 13.
Oskar Kruus. Lilli Seburg ja Carl Robert Jannobron, lk. 43.
Postimees 1857–1907, lk. 243–244.
Sealsamas.
Sealsamas.

mis on kõikidele inimestele ja ühtedele ühtemoodi vastuvõetav.[1]

Lubrev on arvukatest traditsioonilistest teatrieõdedest ja -ühinemistest, mis põhjustasid tülitsemist. Kohtumised korraldatud rahvuslikku ühtsusmõtte edasiarendamiseks. Kuid nii nõukogi sõnum tuleb „võõrmõjudeta" suure töötu kõrvale panna, kuna need ei olnud vaba ühtsusest.[2]

Seda võib võtta kui vihjet Lorenzoonni mõjule, sest toimetaja alles hiljuti vastutavale toimetajale ja tal polnud võimalik talitada oma äranägemise järgi.

Nagu Seburg ise väidab, on nii rahvuslikku ühtsuse suurenejat Carl Robert Jakobson püüdnud teda toimetajatöös kiiratööga toetada, kuid vana ja dalbsa Lorenzoonni ühtmade alt pidavat midagi läbi ühtisenud.[3]

Siinse võib öelda, et ajalehe „Päevaleht" on ühtsuudlikku võitlevate vastandlikust hakanud kajastama, ehkki alates L. Seburgi toimetajaks olemisest, on toodud küll hõlpsalt informatsiooni mõjusid, aga pole selle tuntavat hüvi juba kahe vastandliku seisma vastu rahvuslikus ühtsuses,

---

1 Ülev Aasta. — PP 1879 nr. 1.

2 Kiiravantused J.M.T-s ja A.S.K-s — PP 1879 nr. 11.

3 Oskar Kruus. Lilli Seburg ja Carl Robert Jakobson, lk. 43.

hõlbuse eesti valmuselise liikumise peale tõstatatud probleemi. Kahes kirjas lõikumises hakkab vastandlikku suunas alumaale pingeldusena tunnis kiiki nähe suure ajalehe vahel. „Eesti Postimees" oli kodanlik-klerikaalse suunaga esimese järjekorra häälekandja, Jaunsbrook „Sakala" aga vastasseisulikku kodanlik-demokraatliku suunaga ajaleht. Sarnaselt nähe ajakirjade vahel on näinud ka Kiigi Suhkrug. Ajakirjas on artikkel „Eesti Postimehe" ja „Sakala" kiigi arvustus: „Sakala" süüdistas „Eesti Postimehe" tagurlikus reisimises, „Eesti Postimees" aga kattis end sõnavõtuga, mis ei-ajalt tervitati sõnadega „pomm. tas" ühes vastust.[2] Suhkrug peatub lähemalt sellel, mis[1] Jaunsbrook kõigest, mis ta ei ole ise kirjutanud, ei taha ega ei julge arvata ja võtab ühes ajakirjad ja võtab ühes ajakirjad ühes pea vad ainult ja ainult võitluses test: „Ükskõik kaob kunstist, saladus kas-vatab vaenlust."[4].

A. Suhkrug' radikaalsemate kirjatöödele tõttu tekivad mitmed konfliktid. See saab alguse vahekorrast teravnemisele lähe Toimetuses, Bornild ja Lorenzonile on ajalehe „Sakalat" peetakse nagu vastumeelne.

---

1. „Sakala" ja „Eesti Postimehe" kiiki, ehk: Mõis aeg on ühes sugune aeg, aga ka õigeste selgenduse aeg. — VPP 1879 nr. 8.
2. Kalsamas.

Kalsamas.

L. Suburg ise nõuagib, kuidas xellest Tüli tõusis, et Lorenzoni mõnamoata päises tüüni Kiyatüüe Juunseni - Jaroberoni xonasõja nokta ning pärast ähvardab vastutav toimetaja end amatist lahti' võtta.[1] Tüli tulemusena andis Lorenzoni oma juunistroonid üle W. Bornile 1879. aasta xuvel, L. Suburg aga lahaus 1879. aasta talvel.[2]

Vaadeldes Lorenzoni vastuluuva toimetajaus ülxes ajal ilmunud lehti, võib algesti domineerivaks eristada üle 10 aasta kestnud tagurluse perioodi, kes ajalukes nõinuntses sõnsaxaulus ja jünnalistlik mentalitet. Kindlati sõnsu, mari'heti valvast alnus sõnaxeelelia, jennalistlin. Kõik alu kõlxnuxsed tuli'd jünnalast, tuna väis ka kõik parandada. Eestlase jaous oli Tarvis parimat jõulxi ainult usulis-nõlblinau sõnsaxeelset taoli. Sõ periood, alnemata ülximutest peritüüsematist haastõõdet, nahjuntas tagurasti ajalehe positsioni, fri'aineli 500 lugejat.[3]

Juunseni - Ostwaldi nõjul lihe orbiiti' põhjal xahxuslihu liinumise najastuseva kaasi- ja naltuuri problemid. Alles L. Suburgi nõjul tuskis lehele suund, mille eeldusel nõjaxes välja jõnjeuudet „Sõnala" poolehoidu.

---

[1] Osaar Kruus, Lilli Suburg ja Carl Robert Jakobson, lk. 43.

[2] Sealsamas.

[3] M. J. Eisen, Johann Voldemar Jannsen, lk. 76.

## 4. Ajalehe „Pärnu Postimees" W. Bossi vastutaval ja J. Lipu toimetamisel aastatel 1879 - 1881

J. Lipp oli toimetaja, mille mõjul lehe sisu - mitmekülgsemaks ja kultuurilise taseme kodanlik - demokraatlikku suunda poolehoidjana Eesti rahvuslikus liikumises.

J. Lipp sõnas Tervastus, et haridusest usha - likus kihelkonnakoolis, mis tema õpetajateks olid H. Wühner ja A. Greenstein, ja õppis siis Valga kreiskoolis.[1] Ümbritsev elu ja talu ise - seisvad ergutasid teda ajakirjandus - lisse tööd ja J. Lipp sai 1878. a. oma iseseisvatööl tööle „Eesti Postimehe" toimetusse, mis ta oli peaaegu aasta.[2]

Seoses J. Lipu tegevusega näis W. Bossile olevat vabis ja 1879. a. lõpul tuli „Pärnu Postimehe" uus toimetaja tööle.[3]

Lipp on „Pärnu Postimehe" esimene Toimetaja, kes tutvustab avalikult oma ideelis-poliitilisi seisukohti.[4] Ta tahab, et ajalehe tegevusest kaas - oleks, suunata oma püüdled nii „et seläbi tõhesa seisuse valitsuskõnes ja kõigi selja sisuse [rahva] abu nende saadikute valitsuse pääle hakkab."[5]

---

1 Postimees 1857 - 1907, lk. 198.

2 Sealsamas.

3 Jaan Lipp. Minu tahtmine ja töö. - PP 1879 nr. 49.

4 Sealsamas.

5 Sealsamas.

Oma edaspidises töös tahab Lipp suga loodusnaa huvu lõõtada, mis tahab seda tuhva Hanny Jansoni näitlõnval.[1] Sellest järeldues, et J. Lipp tuli „Pärnu Postiasule" töinuetajaks huvitaja ülesandega, ülles leelub väha Tartus ajalehe nõjus.

Nagu Sulberg, nii ka J. Lipp ei ole Pärnus hai'd linnale tulub toimetuse post saata Viljandi kaudu Pikasilla jaama.[2] Uus töinuetaja läheduse Viljandile ilmselt nõjub stimuleerivalt ka endisti näitemeeltade korrigeerimisele — tänu to imetaja töölt nimetub „Pärnu Postimees" varsti tulliines „Sakala" ja Jansoni noaldajaks. See nimetus nõjub saadsalt „Pärnu Postimehe" lugejate ainult, mina see tõusb 1881. a. lõpuns 1000 lugejani.[3] Samal ajal on „Sakalal" umbes 4500 tellijat,[4] Tartu Eesti Sõnumil "300",[5] „Eesti Postimehel" umbes 1500.[6] Seega näeme noduliku-demonraatliku liina hääletandjate suust nõju, Jansoon nimetus sel perioodil, rahvuslik-liberaalse liikumise kõrgperioodil, kõige arvestatavamas ühiskonnatugiaseus.

Eesti rahvusliku liikumise eli aastatel 1878-1882 kõrgperiood, millele eelnes rahvusliku liikumise tõusu periood, mida eelkõnestas eltsride asutamine, ja kõige võimsam liikumine — Eesti Aleksand-

---

1 Jaan Lipp. Minu tehtmine ja töö. — PP 1879 nr. 49.
2 Teadaandmine. — PP 1880 nr. 10.
3 E. a Jansen, C. R. Jansoni „Sakala", lk. 292.
4 Sealsamas, lk. 279.
5 Sealsamas, lk. 292.
6 Sealsamas, lk. 279.

noodi andmine, mille 1870.a. andsalised
Jaanonitse presidendiks valiti J. Hurt, Kohalik-
e abiliikmeteks oli 1872. aastal liigi 70 je-
sse tegelesid peale raha korjamise ka kultuu-
rilise juhtimisega. Kõigist J. Hurt peeldas enam-
uselt noori ja võitles selle eest Balti-Saksa
ennekuiga, mis 1877. aastal propageerisid põl-
lutaõhoki loomist Eesti Alexandrikooli asemel.[2]

1871. aastal organiseeriti Eesti Kirjanduse
Selts, mille eesmärgiks oli uurida, koguda
ja propageerida eesti rahva loomingut folkloori
ja etnograafilisest aspektist lähtudes, arendada eesti
kultuuri ja kirjandust, anda eesti ühiskonna teae-
duslikuse ja populaarteaduslikuse taseme tõusu.
1872.a. jäeti Seltsi juhatusse valimistel välja
Jannsoni pooldajaid, Jannsonn ise sai aga
kõigest asepresidendiks. Presidendiks jäädigi
J. Hurt - demokraatliku suuna esindajad tõrjuti tahtlikult välja.[3]

Põllumeeste seltse rajati: Tartus 1870.a.,
esimene president J. Jansen, Pärnus 1870.a.,
president J. Tammann, 1871.a. põllumeeste selt-
sid Viljandis ja Võrus.

Kodanlik-demokraatliku suunda esindajate
edukamaks kohaks osutusid põllumeeste
seltsid, kus peale muu võideldi Balti-saksla-
ste vastu poliitilisel pinnal. Tartus sai seltsi
presidendiks 1874.a. Jannsoni pooldaja M. Mill.[4]
Pärnus 1873.a. Jannsoni ise, samuti 1875.a.
Viljandi seltsi presidendiks.[5] Kuid Jannsoni

---

1 K. Siilivask, Kapitalismi arenemine, lk. 43.
2 Sealsamas, lk. 44.
3 Sealsamas, lk. 45.
4 Sealsamas, lk. 47.
5 Sealsamas, lk. 47.

soni ei rahuldanud mitmesugu kegevus põllumees ettevõtlus, kuigi muide poliitilise ringkonnatöö tõttu oma väga suure töö talunaabrite / perenaiste / majandusliinule jõujõle eitamisega, korraldati põllumajanduspäevi. Jannsonn sai aru, et kodanlus-olemuskaatlikud seemnel pole alust oma hüüdlausega „Sõnala" 1878.a. Eesti laatsi Jannsonn selle abil viiguterda talupoegluse liikumist Põlja-Eesti, kuna seniini oli suurem rahvuslinn organisatsioone Lõuna-Eestis."[1]

Kõigest sellest ei näe me „Pärnu Postimehe" uurijad midagi, välja arvatud mõned teated Pärnu Põllumajandi Seltsi ja „Endla" seltsi kohta. Seda tuleb ajaosi, mil Jannsonn saab J. Lipp, nes „Sõnala" peatoimetaja jõujõb Jannsonni edumeelne rahvuslinn liikumise kulminatsiooni hetkel, aidates oma ajakirjaga kaasa.

Kapitalismi kiire areng ja Venemaal 1870-80-ndatel aastatel valitsuse võlgade jõujõmul revolutsioonilise situatsiooni loob veidi päeva korda rahvuslik liikumise.

Jaluahvas on saanud kallist kaudumust, materiaalselt paremat järgi ja tahtub kallis eilsorda jõujõ vastavõtu poolse-

---

1. K. Siilivask. Kapitalismi areneming. lk. 48-49.

mulega, jäeendades võitlemas peamiselt
esmeinide nimel Jaanipäevi juhtinuisel.
Kahva aastatuses Pärnu varasid rahvuslik-
ke organisatsioonide liikmeid enne mitme-
kordistamises ja uute asutuste teadet. Eesti
Üliõpilaskonnale jäeeb nagelt aastatel 1880-1883
üle 45.000 rubla — kaks korda rohkem kui
ühenend 10 aastat jäärend.[1] Seoses ka suu-
rte rahvuslik-majanduslike ürituse: Kaubalae-
vanitts „Linda" Tallinnas, mis oli ehitatud eesti
ühiskodanikest kuni'ele välja'antud aktsiatest. 1879.a.
Linda" laeeli, 1880-ndatel aastatel asutati edasi
aktsiaga ajaleht seal umbes 200.000 rubla.[2]
„Sakala" nii eesti kodanluse ja rahvuslik-demokraatliku suuna häälekandja võitles nii balti-saksa ärivõrra ja sille
kaitsjate nii ka Eesti aadlise suuna vastu.
„Sõnalale" asutasid eiheut vastupanu Peale
balti-saksiate ajalehtede ka need riiklikkondade poolt välja antavad eestikeelsed
ajalehed „Eesti rahva Postimees Leht", ja „Tal-
linna Sõber" Tallinnas, mendile hiljem ametlik-
malt nimi jäänd „Eesti Postimees".
Jaanseni'd ema „Eesti Postimehe", ja „baltlus"
teooriaga sai'd liitia, mis'd juba 1878. aastal
oli kodanlik-liberaalses suunas saanud
juhtimas J. Hurt, mis algul oli ühel „Sakalas"

---

[1] K. Siilivask. Kapitalismi arenemine, lk. 51.
[2] Salsamas, lk. 51 - 52.

kaastöölisena, kuid juba juulis 1878 avaldas „Eesti Postimees" Jaunbrooli avaliku kirja, milles teda süüdistas ühenduse asjaajamises ja teatades ühe laheu lõõmisest Jaunbroonist.[1] Kuna Jaunbrooi lepitusmatsed ei andnud tulemusi, algas väga äge kuiklus ajakirjanduse vahel rahvuslikus lõõmuses, milles 1881.a. meeldetuletus „Olevik" „Eesti Postimehe"[2]. Sügav lõhenus rahvuslikus lõõmuses kahe ühenduse vahel ehk ühenduse, kõige paremini iseloomustab ajaarvamise ja kandidaatide valimine Eesti Kirjameeste Seltsi. Selle seltsi kodanlik-liberaalsed juhtmehed valmistusid juba 1881.a. valitsi Hurda asemel presidendiks Jaunbroon ja asepresidendiks dr. Veske.[3] Selle tulemusena astus kuiklusest välja palju liberaalsemaid tegelasi, kuid mõnede asemele astus uusi. Faktiliselt lõhus ka Eesti Aleksandri-nõuli laevanduslikus organisatsioonis juhtpositsioon demokraatse suuna pooldajate käest, kuigi presidendiks jäi 1883. aastani Hurt.[4]

Kuna kodanlik-demokraatlik suund oli saavutanud selliseid tähtsustavaid edu,

---

1. K. Siilivask. Kapitalismi arenemine, lk. 54.
2. Sealsamas, lk. 55.
3. Sealsamas.
4. Sealsamas, lk. 56.

, võeti ette mitu poliitilist välja-astumist Balti eriliora vastu. Võitlus oli 1881.a. veebruaris Riias toimunud Balti kubermangude põllumajanduslikust kongressist, mis aga enne põllumeeste nõuete esitamist talupidajate poolt 5 saadikut 70-st.[1] Kongressil palgatati Balti eriliora suurt maad ja esitati nõrgalt dekadentsistlikku teooriat säilimise aluseks.[2] Selle dekadentsistliku eriliora „Saksa" koorma poolehoidjatega hävitasid teooriat säilimise aluseks.[3]

1881.a. juunis esitati Nõukogude Aleksander III-le, kelle organiseerisid 17 eesti rahvuslikku seltsi.[4] Selle tulemusena hakkasid Vene laiem üldsus ajakirjanduses vaidlustama nõudmisi esitlejate nõrgana.

Kodanlik-demokraatliku suuna toetajaid oli veel laiem ühiskonnas Eestis, välja arvata mõisnikud eesti kodanluse laadivihu esindajad, kodanlikud- konservatiivid. Jaanuaris aga näitles juba nõukogude poolehoidjate hulk, et nad kaasid poliitilisselt võitlusmatustesse

---

1 H. Sülivase. Kapitalismi areneminu, lk. 57.
2 Tsitaadis.
3 Tsitaadis.
4 Tsitaadis.

päris puruneustas. Maaproletariaadi huvve ei arvestatud, neisgi poprídile saavutatavat väikest maalappe nimiva. Leoditi, et keel vaevab balti veinood, nüs lahenevad paremised ramused ja nüinidil Saksamaa pikkidel on hea. Linnumine eli klassivõitlusaluselt lõhertamata aasta 1880-ndate aastate kempaigani.

Edasi üksvaadi eesti rahvusliku liikumise kujunemist on raskendanud vajadusega näidata Eesti Jaapanud rahvuslikku liikumise protsessi ajaninjandusega. Nagu näha, eli tegemist kahe suunaga, vastandliku, võitlusega. Võitluse ägedamad lahingud jäänud ajaninjandise mängudel. Ennekõigest nei mõnagi enne võtab eesti ajaninjanduses nii rahvuslikust liikumisest.

Ajalehel on juhatav ja võitlev osa, kuna „Sõnumites" näidatakse kui kultuurinähtust. Alles ajaninjanduses Jaapanud võitlen jätkuna leiab kodanlik-klassiraadse ja avalik-demokraatliku suuna võitlus üksteise vastu.

Meie rahvusliku liikumise protsessi kajastab nii „Pärnu Postimees", üksikuses ilmumast varasema leheksega võrreldes.

Nagu näha „Pärnu Postimees" oma 1000 tellijaga eli „Sõnumitest" ja ajalehest „Tõeline Eesti Seltsingist" veidi eli 300 tellijat, kuiga mõjukam.

„Pärnu Postimees" nab oma nõudmised ka naastõ-liste ette - olemb ju sellest, mi'llise iselaadnuga naastõõ on, palju lehe palges. Lõpp ei määri Pärnu lehe auru selleste mõtetega, mida leht ise ei tohta ega nõta vastu ka sellei'd naastõi'd.[1] „Segarõnumi'd" saavitasause peata tuli Tallinna ja Tartu poolt, kus mi'd igatsusega oodatasse.[2]

Kahi'i raamlaste vastu on lehes palju kordi' pahamult avaldatud, on ära tõõdud „Saalast" rõnumi'd ja jeerde lisatud, et aa Pärnu lehl on sellei'd saamud. Näitus mõistetause kunna jälmad niinihäsad, nes lapsi õiga taevalt ähvlevad, võõrsõnõtõo est kaigas peksavad.[3] Sama mamslid on Rõngus armsale tütarlaste nõeli'le peali nurunud tantsupuod, ja sama nelle, nei laps nädalas 10 sõnagi' emakeelt õpetab, nõs jälgsause nõeli' jüridlasid lampõlvas sõna — eesti lapsi tahetause samastada.[4] On nõuselud, et niinihäsad maal „Pärnu Postimust" kinni pravad, rahvale kätte ei anna.[5] Sega reageeri'i „Pärnu Postimehe" vehtes samuti nagu „Sõnala" vehtes.

Kirikuõpetajate kohta on nõuselud nel, et nad usuhulgustajate tahtsutamisens midagi' ette ei nõõ, ja kõigemalt peab selle piiri pandama.[6]

---

1 Kõrgemalt J.K.W. — PP 1880 n. 28.

2 Seal samas.

3 Kodumaalt. Viljandist. Kohtumaalt. Halv. — PP 1880 n. 23.

4 Kodumaalt. Tartu maakonnast, Nõujatu kihelkonnast. — PP 1880 n. 52.

5 Kodumaalt. Pärnust. — PP 1881 n. 17.

6 Kodumaalt. Pärnu maakonnast. Pärnumaalise kirikumõisa kahjulik vili. — PP 1881 n. 21.

Lahmuselistest kirjutatakse, et Pärnus avaldatavat vabt varmulinna apteeki, millel olevat kange palvetamise ajal võime nelm palga maast ühe tõusta, ironiseerides.'

Teatatakse, et Tallinnas kavatsevad eesti kirikuhärrad välja anda oma ajalehti „a. Pärnu Postimees" teatab pikapäeva kahva aegpäeva riistikuhes".2

Likedalt õldakse aa riigitelegraafide eesti nimede ajalehtede puhul, et need alla nõuks ilmale tulema, et minnete nõudmisse kus vaimu asemel kolli õpetada da, õgal pool kardetakse eesti vaimu aegu kaotada.3

Kõik need ja paljud teised kirjeldusi saab pidada ajakirja vaenulikkuse tunnuseks baltisaslaste ja neude eestlastest kaasmaalaste vastu. Et aga „Pärnu Postimees" nagu kogu demokraatlik suund, kiriklikkudest räägimata, talunaluva autööjõst vabaksegamist oma õigustest välja astumisel, ei kunda näeme võimalust nus õldakse, et Saksad võit kihutada vad Eestimaa ülle nõisata juurde kihema, et sel alla kirjeldada palvetajalt kunagemaa hõõdmise ja pearaha maksust vabastamise kohta, mägu on juhtunud Tartu lähedal Jaama mõisas.4

Balti kiimorsa kohta õeldakse valvale selgitavalt, et

---

1 Kodumaalt. Pärnust. — PP 1881 nr. 26.

2 Kodumaalt Tallinnast. Uus ajaleht. — PP 1880 nr. 47.

3 „Pennlane" ühte ja teist eestlaste elust. — PP 1881 nr. 20.

4 Võõralt maalt. Tartust. — PP 1881 nr. 30

selliseid ühe riikse õigusi on iseäranis palju kohtus Balti kubermangus, nad on seaduste-sus elulisile arengule ja ajaviisg peavad neid hinnata viisa.' Selleõige on nõnda pitud tähtpidajate leevo, muna hinnata-tavat, et jahipidamise, kõrtspidamise, õlle- ja viina tegemise jms. õigused saavad kõik on, kellepoolt neid paremale riikse saamisega ei ümanda ja nelõttle seadus-kab kohtu ülemvoud ülle arenguet.[2]

Kahveskümne küsimuse kohu suuna nähta avaldatud seisukohtadest näeme, et „Päevu Postimees" seisab, et nõue hinnese part kaotas kapsia tähtsuse, ja seaduse andes piiritaus ühel muul viisil väärtuse.[3] Seni on kiriku-muestul väimu rohkem olnud, aga uusi piiride vahemaad piiride ei ole tõenäod ja rahvas enamuses neid poolitab, on kiirikumuhed vihastanud ja nuri-nud.[4] Selle oleks tarvis juhuslada nüüdsest narvidest, kes end ristiusu ja eestlastena ei nimetanud, neid saa-data kas oma seguvendi riiki puuca tahtmad.[5]

Eesti kuub on, et aa Eesti kiyanumi seltsi selliseid liikmeid on, seltsi de tegevuses ei näi enne täie kasu tuuca, mi selliseid liikmeid ha-dumud seal on.[6]

---

1 Balti ärasaatmud otsused. — PP 1880 n. 45.
2 Sealsamas.
3 Kodumaalt. Pärnust. Baltlase teise kiri. — PP 1881 n. 19.
4 Sealsamas.
5 Pärnust. Üht ja teist eestlaste elust. — PP 1881 n. 20.
6 Sealsamas.

„Sakala" ja „Eesti Postimehe" võitluses ainu „Pärnu Postimees" meeldinud „Sakala" poolel. Tartust saadetud naastõõs kritiseeridesse „Eesti Postimeest", mille väsimohend rahvale halba teenivad.[1] „Eesti Postimees" loimab pidevalt „Sakalat", mid ei mahtu ega kõne riigi valitsuse vihkamise, Sakala".[2] J.V. Jaanseni kohta avaldatavate kõnes arvamust, et kel loogikast suure puudus on ja vabaesaba nuia alt päästab.[3]

Seiaga Jaansen kõigem kaigelt jõeab ja nüüd pöörab „Pärnu Postimees" meie „Sakalaga" alla ära võõrmu.[4] Jaanseni tunnid näitamatel periodidel, kenna väimanda ja rõõmudki ei hinnata, mid tema juubeli puhul saavitatavus õnne, nes juures koonitatavus eriti seda, et Sakasad on Jaanseni isikus alt eestimeest. väitnud ja teadnud.[5]

Harry Jaanseni ja „baltlaste" ideede vastu on võideldud. Eesti teenad võnad leiab leht nüüdsel avaldab Tartust saadetud saatekirjad kõige õeldavate pärast muda, mis H. Jaansen on laste lehtede toimetajaid nimetatud teenistemuud, järgmist: „Kui arvatakse Teid, olgu Te nimetatud või mõni muu teat, ühtegi teistsuseta Balti õrjahõõlus ja õeldakse niisid piinal ajal, nagu rahva ümbersaladuses viimase lapse saiti: Pea suu!"[6]

---

1 Kodumaalt. Tartust. Loige valitsuse Eesti Postimees. — PP 1880 nr. 33.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

4 Kodumaalt. Tartust. — PP 1881 nr. 7.

5 Eesti kirjamees Johann Valdemar Jaansen 25-aastane ajakirjanduse jubileum 16. jaanuaril 1881. — PP 1881 nr. 27.

6 Kodumaalt. Tartust. Kas Harry Jaansen on hoitud minema! — PP 1880 nr. 51.

Harry Jamesi nähta õeldaxe, et ta on nüüd käinud kõrges koolis, mitte tal puudub sõdamuhavaidlees, ta ei tunne rahvast ega tema püüdlusi.'

Kui „Eesti Postimehes' luuakse tõõle Greenfeld, avaldab „Pärnu Postimees' lootust, et ehk ülemood Tartlen puudub.[2] Kuid oleksti on näha, et Greensteingi ei leia'ära rahuldu.[3]

Rahuhelide levamemise eesti rahvuslikules liikumises hajastub „Pärnu Postimehe' mongodel na suhtumises J. Hurdasse. Hurda legumes on hinnatud tema Eestimaa armastust, eesti keele ja kultuuri palavat pooldamist.'[4] Eesti Kirjameeste Seltsi nõuta avaldatakse loodust, et Hurt oma legumega tõstab hinnahinnad ilma toeta, mis näib, et mende tehtumine raskua tehtmine oleks.[5] Kui Hurt 1880.a. Peterburi sõidab, saadib Selt tolle head omale mees nõnas.[6] Kui aga 1881.a. suvel Hurt loobus alla kirjutamast eesti saadikute palvekirjale, öeldakse Pärnu lehes, et on hää meel, mõna Hurt rahul ostlane, rahul saues on, aga hõik ostland ja eltsid ei hakka nüüd pärast uut midagi talle jõuga tegema.[7]

---

1 Kas Harry Jamesi on hinnatud õigesti.' — PP 1880 nr. 51.
2 Kodumaalt. Tartust. — PP 1881 nr. 2.
3 Kodumaalt. Tartust. — PP 1881 nr. 3.
4 Laulu pidudest. — PP 1880 nr. 29.
5 Kodumaalt. Tartust. — PP 1881 nr. 14.
6 Kodumaalt. Tartu maanõunast. — PP 1880 nr. 34.
7 Kirjavarras nr. 109. — PP 1881 nr. 35.

„Päeva Postimees" jagab „Saadala" õpilastest arvamist ära: „Kui aga kõige meie võitsate asjadelle abi on saanud, räägi-tuleb ka meie ajalt juba meile enam ja enam tuge, nii on päevase töömehe peale, mis meie vastalisi kohtuma paneb, nagu päike ööd."[1]

Rahvaõpetuse kõigutajate õõnestustöö Eestlastes. 1881. a. Eesti saadikute palvekirjades nõudmised tuuakse selgesti ja loodetavasti kõigimaalt peale head nähtavast ning parematest, et Eesti-saalased hirmul on.[2] Päevamandi rahvas kiitvat selle üritusi ka hääs.[3] Postimehelt tuuakse aga ühe ajakirja „Volos" poolehoidvat sõnavõttu, öeldes et see avalikkus saab ka nii eestlaste ajust teada.[4]

J. Hipp oma poolehoidvate kirjatükkidega ajalehes leitab ka Riias Eestimaa põllumeeste kongressil eesti talupoegade saadikute initsiatiivil algatatud võimust koosjuhtimise kandidaatide valimise kohta ja palub saata endale nende kohta kirjalikke dokumentaalseid andmeid, et siis midagi ette võtta.[5]

Alexandrikooli õpilastest kohta öeldakse, et Põltsamaja ja Tõrva Jõemõisted on teadmised, nõõsikud paarid oleks saama, et nende vastuseis midagi ei aita.[6] Alexandrikooli

---

1 Oja tähed. — PP 1881 nr. 30.
2 Eesti rahva saadikute palvekiri. — PP 1881 nr. 33.
3 Kõpavaatus nr. 109. — PP 1881 nr. 35.
4 Kodumaalt. Peterburist. — PP 1881 nr. 29.
5 Kirjavaatus nr. 90. — PP 1881 nr. 25.
6 Eesti Alexandrikooli õpetajad. — PP 1880 nr. 21 ja 22.

kuus on nagutud juba 60.345 rbl ja sellest 10.000 rbl. on veel laari panna.'

„Pärnu Postimees" pooldab küll edaorientatsiooni, kuid pole nõus liiga veenmisjõuga. Selles ast saab nitmeid korda pälgata „Valgus", ses kaalimata ema ilusast ainest piiratust ainitab ja keda saab kõrvutada „Tallinna Sõbraga".[2]

Ora on leedud ka ilmoitsaatjaid väljaspoolt Eesti Kubermangu piire. Selleks avaldatakse kohes algul 28. novembril protokoll: selts' presidendiks on Jakobson, eraldusi'd kodaniku - klubinaiks saama esindajad, kuude seas J.V. Jaanseni pereliikmeningi esindajad, A. Grenzstein jt., eriti' mängitakse selts' tegevliist kaaskirjus nii J.V. Jaansen kaebus selts' auliikme nimest.[3]

„Sõnaleht" ja „Pärnu Postimehe" vahekorral on alused, nagu näha, võrdlik. On alused ka väiksemateks. Üks näiteks sõjaeel Pärnu koht nuriseb selle üle, et Tallinnas „Linda" selts' saalsa nimega eriklaer vetlebestud; laulu nimes avaldub selts' saamise vaim.[4] Ja nii „Pärnu Postimees" on saanud samalaadi tõrelda eesti' seltside allese kõhuemise pärast, jäädanse ikkagi' ema seisukohale, õeldes, et on võidelduid saama vaimu aega mitte eesti' seltside allese vastu.[4]

---

1 Kodumaalt. Tentust. — PP 1881 n. 36.
2 Kodumaalt. Pärnust. — PP 1881 n. 11.
3 Eesti kõjanuste selts protokoll. — PP 1881 n. 37 ja 38.
4 Kodumaalt. Pärnust. — PP 1881 n. 25.

Ellevalt väljine, et lehe uõtsi ägavalt osav
ülelnuse tegudest, mida samal ajal tõi ka
ära ka kohaliku tähtsuega uudiseid
On kurdetud selle üle, et Pärnu on jäänud
kaubanduslikult väga vaiksesse nurgasse.[1]
Selles nähanse Tartu mõju, mille raudteega
varustatud linnas maustatav võrgemat kiirenda ja
ülle viiause viima.[2] Talupojad ei tohi linna hinnad
müüa, mina Tiirimaa rahulikuks tõttu linna hind
väga madal püsib.[3] Linnas, st. Pärnus on aga
kaupmehed ja koaforiks ametnimed ilma te-
gemeeta.[4] Selles kõiges peegeldub Pärnu mitte as-
pekt sadama tähtsuse langus, mis es raudteelise
ühenduseega jäi vahetu majanduslia
tagamaa ühes piiratuks.[5]
Andmete ülevaatelt ja mitmesugustest, tutvustuse et Pärnu maakonna laulu-
pidu toimub.[6] Hiljem tuuakse laulupidu-
dest pikem ülevaade mitmes numbris.[7] Tuuakse
ka Lorentsoni surma teadet[8] ja Bornhöhe surma
teade, viimast kiidetakse ja avaldatakse ava-
must, et päriaga midagi hästi tõõ edenb.[9]
J. Lipp on kõe asendanud rubriigi Omalt
maalt rubriigiga Kodumaalt ja aing nõtund

1 Kodumaalt. Pärnust. — PP 1881 m. 3 ja 9.
2 Kodumaalt. Pärnust. — PP 1881 m. 3.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas.
5 K. Siilivask. Kapitalismi arenemine, lk. 20.
6 Pärnu Maakonna Esti Laulupidu. — PP 1880 m. 23.
7 Laulupidudest. — PP 1880 m. 27-29.
8 Kodumaalt. Pärnust. Surma sõnumed. — PP 1880 m. 37.
9 Kodumaalt. Pärnust. Surma tõnum. — PP 1881 m. 26.

kandusele koondumu poliitika ringvaatus ja pohjendab seda: „kui ainu poliitika lubu anime alalhoida tahame, nis peame ka poleitika asjadest juttu tegema, mis väärail maadel suuremal määral sõltub, kui omal maal ja väpärast ka mis ja mine lahtiste poliitika ringvaatused väära maade asjadest aonulma peavad.." [1] On püütud anda prognoos: teemistertaux Hiina-Vene või ehtu, mina aihes rahupoolda ja selt poolt, pruts Keeng, an ajeti eenal poliitilisest elust. [2] Isiloomustatakse ka Bismarcki nii Saksamaa kõige tähtsamat mest, nelle tehtete midagi ei sõnni. [3] Ja'ibadelust öeldakse, et ta iivõtnud vastu saadikuu ahta, aena ei teha valmisterda seadusi priius vastu. [4]

Muidugi ei olnud J. Lipul ka oma täinutajatöös täit vabadust. Nagu J. Lipp ise kirjutanud on, on vastutav toimetaja iga nädal heiatanud. [5] Isegi P. Alle juhtkirjadel kontrolliti eesti kirjandusesse, neid tunagi üle vaadati ja muudeti võrati." Nii peab aa „Päevu Postimees" J. Lipu toimetuse ajal kirjutma, et väga palju asjad nitast väravast läbi ei pääse. [7].

---

1 Poliitika ringvaatus. — PP 1880 n. 40.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas.
5 Postimees 1857 - 1907, lk. 199.
6 S. Issanov. Isamaalisusest teemuipolitikast, lk. 117.
7 Kirjavahetus n. 74. — PP 1881 n. 20.

Eriti nuuksid vahenonad teravaus pärast W. Bormi-nuuma keelelise tegelinuse perumbeus nai A. Borm. Lipp oli pidanud labanuma 1881. a. sügisel. Uudi hilgem ilmus lahes ullenohane tlade, pohjeszna luues esile tõlgutaja ja väljaandja vaadile sobimatuse, tõlgutaja töö eest ei tohi oma peale vastutust võtta A. Borm.[1]

Sega lõpeb lühiajaline, aga väga positiivne periood, mil „Pärnu Postimees" oskes „Sanala" praeguja ühel jõulivalest kohtadest nüüd ajakirjanduses, võttes osa rahvuslikku liikumise suunamisest ning üles laiema avalikkuseni rahvuslikke liikumises, kahe vastandliku suuna võitluses tähtsad probleemid, võideldes nii balti-saksasta kui ka kodanlik-kliinaalse suuna ja noore „baltlase" vastu.

---

[1] Tähelepanekuid. — PP 1881 nr. 44.

## 5. Ajalehe „Pärnu Postiness" A. Bornhi vastutaval ja E. Jannseni toimetusel aastatel 1881-1885.

Pärast J. Lipu lahkumist sai „Pärnu Postimehe" omanikuks toimetaja Eugen Jannsen, kes oli juhtinud ka Lihe Ühingu ööraamatukogu.

E. Jannsen kuulas kõhes, et ainult toimetaja isiklikult ja regulaarse sõnumitoojana, mitte lehe saab uue toimetaja.[2] Hiljem Jannsen teatab kõhes, et mõna maakäskkiri on kiitnud meie ja erinevad, pole temal enam lehe toimetamisega midagi ühist.[3] Tegelikult aga jäi Jannseni toimetajatöö kestma.[4] Kuid mõna Jannsen elas Tartus[5], nii oli väga raske tööd õigel organiseerida ja lehe sisu kontrolli all hoida. Kirjastajal on mõnikord isiklikke ja ametlikke. Nagu on ajakirjade väljaandmisel ka Pärnu Postimehe puhul J. Pegel, pikemate lehe ilmumise periodide kindel poliitiline suund.[6]

E. Jannsen lubab jõudumööda seista õigeusu eest ja võitleda ükskõikse vastu, mõne konkreetse isiku ründamist. Sõnumitoojate plaanidest hilgem õpetused:

---

1 Postimees 1857 - 1907, lk. 40.
2 Ühemad sõnumid. — PP 1881 nr. 44.
3 Teadaandmine. — PP 1881 nr. 52.
4 Postimees 1857 - 1907, lk. 40.
5 Tähelepanemisem. — PP 1881 nr. 44.
6 J. Pegel. J.V. Jannseni ajakirjanduslik tegevus, lk. 4.
7 Ühemad sõnumid. — PP 1881 nr. 44.

tahetaux pünda väärikal eestlusele esimese ajalehe asemehel, anda kuumakalt edasi uudiseid laiast maailmast, viili aga pöörata tähelepanu väiksustele, milles avaldub eesti rahvuslik mulgus.[1] Töö mõtteese töö on vaatamata tarmukatele võnklele edasiviidul, viili annab su tunda, nii Jannsen 1883. aastal teenories saab. ja aastaid väheneb.

Pärnu Postimehe "nunnarmuitused" teo nõudele rahuldust. Saaala "ütlus peale, et Pärnu ehk nüüd Saaremehe poja käes on, vastab „Pärnu Postimees", et ka eemaga Saaga mehe käes olnud.[2] Ilmselt toimetuses toimunud vahetuse pihta viitsid võõ pöördumise kajastada ehe omaenda nurgas.

J. Lipu nimeloba vastault aeb „Pärnu Postimees" kohe üles, avaldades Kreutzwaldi avalduu kirja Jannsenile ja leiadeo panastavalt, et vahel on hea kes mõnd mehel tumedad prillid es on – ei näe, mõtlas siimad pruunid tähendad.[3] „Saaala" vastu on eldud, et ka Kreutzwaldi kirjamab, mida Jannsen ise on silmakirjatsenes.[4] Veel pärast Jannsenni surma viidistetakse „Saaalat", et see Pärnu ehe kustumist ootab ja ellenohasid valleateid levitab.[5]

On kohe kahja, et mingi mel kestab rahvuslikku liikumise võrgpeioel, et Jaha mes toimetles end mehega vahele segada.

---

1 Pärnu Postimees. — PP 1881 n. 52.
2 Kodumaalt. Viljandist. — PP 1881 n, 52.
3 Kodumaalt. Tartust. Kreutzwaldi avalik tähtsusmiri Saaala toimetaja hära e.l. jahobsohn. — PP 1881 n. 44.
4 Kodumaalt. Viljandist. — PP 1881 n. 45.
5 Kodumaalt. Pärnust. — PP 1882. n. 50.

Kuigi on avaldatud kahjetamust, et Hunda tu-
nnid kirjamustu Soltsis võõrilisell ei hinnatud,
ei saa „Pärnu Postimees" leegida jäänjekind-
lans kodanlik-aleksandrise suuna poolehoius.
Jaanbsoni uuema puhul kuuldus nimast lii-
ku ja öeldaxe, et nüüd nelleski lüües pole rahva
tahtmised ja püüdlused nii hästi kätavale
tulnud nii Jaanbsonis ja temaga koos on te-
gutsenud paremas osa meie rahvast.[2]
Kui allkirjade tegemes hoogustub, siis taab Pärnu
lehe sellest jälle kuuldu.
Meel heinutusel on meieseohut, et tuleb neista
eestlaste käekäigus ent hea. Leid sõlleus pole vaja
teeda ainsa lehes ära ägamugusid nägelusi, mis
kõikl on ära tüüdanud, vaid teeda hoopis õput-
liine kirjatükke rahvale.[3]
Baltl-saksalastega on lehel võrdlemisi-
teeau läbi saamine, kuna need püüdlevad
eestlasi rahvalikstikes piirides, katsuvad eestlasi
kirjutada ja nende vastu pole võitlema[4]
Lihes Joeltseuse teaarvalitsuse, täna des
selle abi eest, mida eestlastele pakutaxe.[5]
Kuid nõuudes saaslasi ja aeglasi, nõuleb
„Pärnu Postimees" saaslaste kergeest ja aeg-
malusest, kuna neile õpetajad ei nimmi oma
kogudustl lapsi koolli, saaslandaga äill.[6]
Ka eestlastele tuuaxe eemajeemo saaslasi,

---

1 Kodumaalt. Tartust. — PP 1881 m. 51.
2 Kodumaalt. Pärnust. — PP 1882 m. 13.
3 Kodumaalt. Viljandist. — PP 1881 m. 52.
4 Eestland. — PP 1882 m. 3.
5 Saksamas.
6 Saksa koolimundimisest. — PP 1885 m. 5.

nende haiduex pärast ja põutaux arvamusele, et eestlaste lapsi kuulb saamatu saundida nõo-lés näima, nüs saab xoduxa haridustase tõus-ma hanata." Kerāga on jutt Aleksandrikooli abikomitede üxmi panekust, arvab „Pärnu Postimees", et ega see midagi halba tu-ii-gvalitsus ju muu puale taha ära ei anluta.[2]

Toimetus ei taha ka vastu võtta teravat kaastöö, rest ta niuniteb kiili ja pahan-dust.[3] Igaüks aga peab enne kuulsiti mõt-lema kui noaga vastu xina poosta.[4]

Pärnu lehe nimetub loomulikult nõukogusti kajastajaks, tõmbub kõrvale avalikust elust. Lehe on pöörnud täielikult pärnu koduliinna probleemide le. Kuulsusele, et Pärnu raudteehen-duse pidada saama, ei oska midagi mõtlda vastata, mis avaldaks, et ta elus väga positiiv-he ja kiiva elu hoogustav tegur, mida tõsib oodata.[5]

Kuulutuse Pärnu kaubandusest vaieseise üle.[6] Kohaliku elu küsimusi on ära toodud pia alati. Autasu kuulid Pärnus korraldatud põllemajanduslikust.[7] „Endla" sellega on te-gelud mitmes keerimises, mis valitsevat ka-dalik nõim ja eesti teatrisõi saagi enam tõs-mina, sinkerniagi on joobnud.[8] Kodanlus-

---

1 Lahe noori sundimisest. — PP 1885 m. 5.
2 Isamaalt. Tartust. — PP 1885 m. 7.
3 Kirjavahtus A.S.P-s. — PP 1885 m. 38.
4 Kirjavahtus K.M.P. — PP 1885 m. 3.
5 Isamaalt. Pärnust. — PP 1885 m. 4 ja 23.
6 Isamaalt. Pärnust. — PP 1885 m. 2.
7 Isamaalt. Pärnust. — PP 1885 m. 37.
8. Isamaalt. Pärnust. — PP 1885 m. 4-5 ja m. 8.

se läht häält ei saaksu, ka haritud inimesed pea-
vad jääma eestlasteks.'

Lehe esimesel aastakäigul võib näha
pikemaid kahva teadmislõikusi Tõstmisest.
Räägitakse töö olulisusest, öeldes, et mõistlik töö on
iga inimese kohus ja õigus ning ühe inimese jõud
avaldub alles ühenduses teiste inimestega.[2] On
juhitud rahva tähelepanu sellele, et linna va-
linogusse tuleb valida inimesi, kes linna
ja tee elanike huvides midagi teha suuda-
vad, eeskätt peavad õigel ajal peale annetisse
saada jäätmaa käsitöölisi tuleb selts organiseerida jne.

Rahvuse edu pandi'as leib leht eelmõige
tuua arvulise jõuvõrdluseni, mille garanteeri-
ib inimeste hea tervislik olukord, et seda nõi-
ke inimestelt nõuetekohaselt täita ja õpetada, ilmub
pikem artikkel.[4] Kuid aga maastöödel Jaan-
xui suhtes puudus jõudsad ja kohapealseid
meetmeid on napilt on, täiendab Born lehe
juhtkirjaga, mis jõuavad läbi mitme numbri,
käsitledes nüüdsest, armastust jne.

Leht väidab, ilmub õigeid selle kohta, et
nimelises Pärnu Postimehe "seisma jäämi-
sest on vale."[5] Kuid leht ei suuda enam
ilmuma jääda, läheb järjest allamäge.

---

1 Eesti rahvas, kirjutab tehtu iseäranis õpetatud meeste elu mitte rasketes. — PP 1885 m. 49.
2 Inimese töö olulisusest. — PP 1882, m. 11.
3 Linnavalimiste valimine on muse ees. — PP 1882 m. 7.
4 Terviseloidumisest. — PP 1885 m. 19, ms. 21-29, m. 32-41.
5 Eimeles. — PP 1885 m. 46.

Sõnub leade, et lehte Toetes „Pärnu Postimehe" uue
all väljaandmise kohatasse K. A. Hermanni
poolt."

„Pärnu Postimehe" ümmarguses seisukohas võib
võtta read:

Olge rõõmsad, rahva nagu!
Olge rahus päevad, ööd,
Olgu vaikne teie lugu;
Olge headsad lihte töod,
Olgu nagu teie elu,
Olge puhtad südames;
Olgu rõõm, ehk olgu valu,
Olgu, nii on igames;
Olge aga Jumala rahuel, —
Olgu kuld, et puudust ihul,
Jumal oma armu näitab,
Kõnis paikus leid siis aitab [2]

Toodud read on nõutud mõned kuumbrit
enne lehe jõmalagajõttu ühes lugejatega
ja sõnaldavad ilmselt seoviel ühes lugejate elu-olu kohta.

Võime öelda, et neiga oma ümmarguse il-
mumise puhoodil „Pärnu Postimees" püüdes
anda head nõu kesti rahva kohtus, ei olnud
ühe tõõst, vaatamata eestluse propaganda-
haridusse, rahva moraalse palga puhtuse ja rahvuslike
ühtsuse hoiole propageerimisele Pärnu linnas ja maal

---

1 Ilmi lugejatelt. — PP 1885 n. 52, 53
2 Mõndamugust. — PP 1885 n. 47.

kinnitamisväärset karu, kuna doni nemmes jäi vaese rahulolu ídee.

Muidugi tuleb arvestada ka üldist olukorda Eestis, mis naastes rahvuslikku liikumise allasurumisega ja venestuspoliitika jõustumisega.

„Parem Pori rahe" mungadel on nõutud usti nodanuese heeve, kuid maalt on lahe rahevid sõrdumas linna, nes usti nodanules on ona positsioone kindlustamud.

Päämu lehe ei nulgemud nõlui täielikult rotsiaalse ebavõrdsuse ees, enti naljanditles näidatakse rikkaid ja suhmu kuimees.[1]

Kerjamist peetakse häbiks nagu nogudele, kerjamisele on pühendatud lehes paljes artiklid. Poliitikast aga jäi poliitiliselt kindla nuna puudumine, mingi enti lehma omavalitsuse kaluste sõsse nüa duna nõukogude tegelasi; intensiivistada enti oltsi töid, kuna käsitöölise omi.

Lehe eli kinjutatud kaasamu, mida näitas nõukogu kõrts Lorenzoni ajal olemaja, kuigi pole saanud kuida näinast saasaumpmandamist. Hõlmas jääb siiski peri nõukogu alatasa, et juuni enti rahva saatuse eest hea seisab. Ta väljendab ajaloolise olemorra rasmust, kuna käes oli rahvuslikku ärkamise määrang.

---

[1] Naljatõlgad. PP 1882, n. ~~38~~, n. 46, n. 52 ja Mõndasugust 2-. PP 1885 n. 2.

## 6. Ajaleht „Pärnu Postimees" üldine iseloomustus.

Aastatel 1857 - 1885, mil „Pärnu Postimees" ilmus, on ajalehel olnud suurem või väiksem osa meie ajakirjanduselus ja rahvuslike liikumiste protsessis sellest osavõtjana ja peegeldajana.

Kogu ilmumisaja jooksul oli ajalehel „Pärnu Postimees" kõikki osa Pärnu linna ja ümbruskonna elu peegeldajana, eestlaste elukorralduse informeerijana ja suunajana.

„Pärnu Postimehele" on oma pikkusi vajatanud nii ajajärkude iseärasused kui ka toimetajate isiklik mulkus.

Aastatel 1857 - 1863 toimetas „Pärnu Postimeest" J. V. Jaunsen. Kuna oli tegemist esimese eestikeelse järjepidava ajalehe asutamisega, tuleb kirjutada Jaunseni tahetust tööd ajalehe propageerimisel ja toimetamisel, millele näitas hoogu ajalehetöö loojäära Jaunsen ise.

Ajaleht seadis endale eesmärgiks õpetada ja informeerida, lõbustada eestlasi (nii kui enam mõeldavat), kasvatada rahvast ajalehe lugejaks. Ajalehe pealkirjas tuleb lugeda tõe kahvatleende kasvatamisel, eilsete humanistliku põhimõtete rakendamisel ja lugejate teadmistetaseme tõstmisel, mille tulemusena oli kahval tulevikus võimalik asu saada sellise tasemega ajalehest nagu „Sakala".

Ei saa unustada ka „Pärnu Postimehe" teenet ka ilmaliku haridusex propageerimisel, talurahvale vajaliku õpetuste ja nõuannete jagamisel. Eriti tuleb tol perioodil lehele ülesmärkimisexs lugeda head ja rahvaliku virgatsüli, mis palju soodustas ajakirjanduslikku loomet.

Lehe negatiivsete elementide hulka tuleb arvata ebaõige joru, et Jannsen jäi kõvasti kujuneenud rahvuslikke liikumisi protsessist, millegi ajalukku vahmustunda teadmiseks palju vana aitas. Ja tõttu ei saanud „Pärnu Postimees" eesti uudsuliku rahvuse formeerumise protsessi ulatuses palju teenida. Ajakirjanduslikud jäid kõrvale Alexandri-kooli liikumise üritused. Peale selle oli „Pärnu Postimees" end võõrdumisi vastuliku ilmega moraalitseja, kes võõrdis teenduste vastu virgavõitsis ja püüdes saavutega häda läbi saada, ehmi ka eeskuat saavutasest vaatugi halvemaks või rumalamaks ei pidanud.

Aastatel 1864-1879 toimetas „Pärnu Postimest" Pärnu Elisabethi koguduse õpetaja C. F. Lorenzsonn, kes seisis oma kirjaliku ülesanne ja ajakirjanduse mõttevalla all. Tema toimetusel lehk naatsaema positiivsi ja lugejad. Muidugi ei ulatanud uue toimetaja ajal ajakirjanduslik tase „Pärnu Postimehe" esimese toimetaja Jannseni

aegse kasemeni, mis'd pealt selle nimetatus aja-
kirjast mul kahjuks puudusid. Lehe kirjes
igal nõimalusel kaitse-sõjaga pöörinud
ja ajakirjapidajaid, kaugas saadetsed ni-
meks ja nimetus, esimesed aga kaevanu ja
edumeelsus ning soovitas esimesel alati, ja
kõigeo jõudala pealt leeta. Lõpetuseks
pannus lehes ühtsuse ajakirjanõuna, pro-
pagueris seadis-nõudlikumu kaitsemist esi-
kaitsemi ja kaitsemise alal. Lühidalt öeldes
oli „Pärnu Postimehe toimetajaus meelsas-
tatud ka Lilli Sebung, kes oli Jannsoni
poolduja ja, vaatamata vastutava toime-
taja ja väljaandja vastutuseiseele, nüüs „Sa-
kala" poolduja osa ka „Pärnu Postimehi".

1879.-1881. aastatel oli „Pärnu Postimehe"
toimetajaus J. Lippi, kes oli neil aimed

varem „Eesti Postimehe" toimetuses, ja pooldas
H. Jannseni „baltlust" ideed, kirjutas aga
sõi Jakobsoni jäänud ülesandeid pooldajaks.
Ka „Pärnu Postimees" J. Lipu toimetusel sei-
ris „Sakala" ja „Tartu Eesti Teitungi"
kõrval, nõudides nii balti- saamiste nagu
ka eesti rahvuslikue liikumise vaidlusküs-
kivihaalse suuna ja nende kättesaamad-
jate vastu. Lühes kõnnes ilmunud nag-
vag, mis paanus tuumaanast ülevaadet
maailma poliitikast. Lehes leidis aja-
tust nii rahvuslikku liikumise teema nagu
ka usuline elu uudised. Kuna aga vas-
tutavaks toimetajaks oli lehel valdavat
osal ajast W. Borm, siis ei saanud toi-
metaja ülesandeid väga tõsta.
Kuigi teemaringi ulatus ülid M. Seitsmaaru
ja P. Aleksa teenekuks alguseks tõttu teadus-
valt paremad nagi Jannseni ajal, oli nen
J. Lipul põhjust, kutsa väärava ülesandeid
J. Lipp püüdis oma „Sakala"-taolises päevat
lehenumma ning ülleaa lõppes „Pärnu Posti-
mehe" ilmumise neljakümnendaastaga eesti rah-
vusliku liikumise kõrgperiaodil.
Aastatel 1881-1885 oli „Pärnu Postimehe"
vastutavaks toimetajaks A. Borm, kaastöö-
taja E. Jannsen. Lehel puudus väga poliiti-
line suund, nagi lehel siiski veel kindel joon
ülesanded Jakobsoni ja „Sakala" kohta teenavaid sõnu.

Kuigi ka ninidatud aastail võeti oxe rahvus-
liku liikumise pajastamisest, kuigi selles
oli saaberemid laugesjõna, kaudsus pa-
tuma siski lõnadselt nodullinna ümb-
ruse, nus tahati ka seista selle est, et
eesti selts/des ikka eesti vaim valitseks ja
eestlased linnavõimoges võiksid linna
huvide est seista. Eesti rahva headele jaoks
avati tavis nimevat pead nõuti hariduse
nõudmisi ja head tervist ning rahva arvukust
puudeanuu. Hiina E. Jaunseni naastõõd
ei olnud alati korrapärased, ja A. Bornil
ilmselt ajaniganiau näimeid ei sätnenud,
siis lihe tase jäigert langes, langesid jäi
vähemaks ja 1885. a. lõpul tuatõli lihu
ülevinnisest Tartu, nus lõda Hermann han-
kas välja andma „Postimehe" aimeall.

Seega võime nimetatud ajaliku jaa-
es eesti poriliselt esile tõsten perioode
1857.–1863. aastatel, ja 1879.–1881. aastatel,
mil „Pärnu Postimees" etendas poriliirset
osa eesti ajaniganduses ja kodanlu'an
rahvese kujunemise probleemis.

## III peatükk

### Ülevaade eesti ajakirjanduse olukorrast aastatel 1885-1905.

Aastad 1883 - 1885 tähistavad nuivangulist pöördeid eesti rahvuslikus liikumises — loimub rahvuslikku liikumise alluvääk.[1]

Rahvuslikku liikumise allahäämä all tähendatud kapitalismi tõusva arenguga vaasas käivat diferentseerumisprotsessi nimetasime. Eriti nõjues ühtemoodi klassivastuolude kasvule vaese aeg 1882 - 1886-ndatel aastatel sõjas üldise majanduskriisiga. Ilmnesid tõsised enile vastuolud eesti kodanluse ja rahva töötavate vahel nii linnas kui maal. Eriti ilmnes see maaeodanluses ja maata talurahva, väikeüürilaridi vastuolude kasvus. Kodanlus püüdis maatameeste püüdlusi hukka mõista, nimetades neid ärritajateks, kes oogu rahva hääd vastu ülesastuvad.[2] Püüti ikka uut sisendada

---

1 K. Sõlvam, Kapitalismi areneming, lk. 63.

2 Salasmaa, lk. 65-66.

kodanliku ajakirjanduse kaudu rahvale nõtet, et rahva edu huvides on kavas ühendada maakodanluse seaduslaga maaproletariaadi riiridid. Selline klassivastuolude kuvandamine ei kandnud soja vilja ja rahvuslikus liikumises tõusid esile kõdanluse vaenuvõid, mis läksid talurahva laiade hulkide seisukohti kahjustama. Liikumises peamised takistajad tõstavad hulgad ja ennekõigid sellest, sõltuga muutus valmistuline liikumise üldsõnumaalia tõttu nihkepiirilisest liikumisest, mille eesjoonaks seadis eesti kodanlus enna klassihuvid. Muidugi oli rahvuslikus liikumises rasketes lõõgites C. R. Jannsoni surm 1882. aastal, mis selle kaotusega jäi eesti rahvuslik liikumine ilma oma hõige järjekindlama vaadetega progressiivsest tegelasest.

Kriisi- ja langusetunnused ilmnevad eesti ühiskonnas, mis ringkondi ja lõpuks meeleolus. Eesti Kirjameeste Seltsi aastakoosolekult 1892. aastal,[1] eesti rahvuslik suurim majandusliku võtte saavutanud „Linda" 1893. aastal.[2] 1883. a. ja 1884. a. kuulati Eesti Aleksandrikooli raamatukogu ja suleti abiraamatud ning aeg 1886. aastal kuulati abiraamatute tagurast jätta, taastati neist väike osa ja 1888. aastal rajati Põltsamaa lähedal veneaegne liikumisel, kus õpetati

1 K. Siilivask. Kapitalismi areenimine, lk. 64
2 Kalmann.

ja eesti kuke ning kirjandest.[1] Selga lõppes eesti rahvusliku liikumise suurürituse kaotusega. Väiksemates linnades ettevõtete kirjatses, ainult Tallinna „Estonia" ja Tartu „Vanemuine" tegutsesid edasi, ometi neidki katsumuste iduline tase kahanes.[2]

Kõige tugevamatel positsioonidel põllumeestele, neid 1880-ndate aastate lõpus kibisesid nad uuestiärkamise sõnumitega ja neude põllumajandusseltsidega.[3]

Rahvusliku liikumise allakäiku näitas ka tegevisikute vähenemine. Kui selle ettevõtmise juhtimine Manasseini revisjoni aastatel 1882-1883 võeti talurahva laiadele massidele pea ainsa aktiivsele vastu, esitati palumisi ja kaebekirjade asemel ettepanekuid ja küsimusi ühiskondlikust (talupreemiate)-küsimustele vastu, palutakse preemiate maad, tegeldakse maatüüpidega, vastavalt ühinemise eesmärgile.[4]

Venestuspoliitika hüüdmas allakäiku, eesti kodanlus ei julgenud taarivalitsusega oponeerida, neid rahulolematuse ilmingud põhiliselt juba kõikides ajastu, mil tsaristlik põhilised venestusmeetmed

---

1 K. Siilivask, Kapitalismi areng, lk. 63.
2 Kahraman, lk. 64.
3 Kahraman.
4 Kahraman, lk. 65.

noorsoorumide näol aastatel 1886-1887 ja kohtu-politseinoorsoorumide näol aastatel 1888-1889.[1]

Kahevõitluse lõimumise allutamise majandusele eesti ajakirjanduses, millel oleguleb püüti kinni mätsida rahvuse piires enile vennivaid eesti noodanlust ja töötava talurahva vastuolusid, nende ennäägimis eli uuesta eesti noodanlust hüvaid huvisi.

Ajakirjanduse kohta ei saa unustada seda, et revolutsioonilise ajal suhtuti eesti ajakirjandusse revolutsioonilise poolt ja selle vastaselt.[2] Selle näiteks võiks tõlke algul maaso ilmunud ajakirjad „Valgus", ja „Sõnumitooja", kahjuks hiljem aga ajakirjad „Tallinna Sõber", „Eesti rahva Piibupõhja Leht" ja „Olevik". Ekstremistlikem neutraalse seisukoha pooldajad olevaks „Eesti Postimees", mida eesti ühiskonnas J. Jõgi „Vinlast" nimetas ja pidas kahtlemata selgeid probleeme.[3] Vastavalt sellele Eesti maa kehtinud Sõltuvuse seisukohale peeritause tasandada kui revolutsioonilise ajakirjanduse, piirduda kahjulikuse.

Kui juba varasti jääb traditsioonilise seisukohale, et nagu eesti ajakirjandus on väsi-

---

1 K. Siilivask. Kapitalismi arenemine, lk. 66.

2 S. Isaakov. Trükiväljaande kommunistipoliitikast, lk. 124

3 Sahharnas, lk. 126.

venetuse vastane ja ne tõttu hakatavate võimalik ajalehtedu tegevust piirama.' Välja hakatavate alt õnnestub jääda ainult „Valgusel", nii da teinetas J. Kõrv.[2]

Olulisena tundus tsaarivalitsuste käis see, mis lõhnas rahvuslase jäänd, halhendgus na vaimu mõõdamisen venestusplaani ajalehtedes.[3]

1889.a mais kutsuti Tartu juurdepääsetavate ajalehtede ja ajakirjade toimetajad Tartusse tsensor E. Jannseni juurde nõupidamisele, millele käigus tsensor esitas nõuded vastavalt Tsaarivõimude Peavalitsuse ülema korraldusele:

1) keelduda mustvõtmisest ja panipunusest venestusvormide suhtes,
2) ajalehed pravad absolutt ja agaralt kaasa aitama venestusvormide,
3) absoluutselt loetades venestusvorme pravad eesti ajalehed aitama välja juurida opositsioonilist nuilolu,
4) nuhtmuutus pvab alama peatoimetajalik ja mõtted selle kohta selget välja öeldud,
5) valitsusele nõudmistele mitte-alluvad võivaldajate ajalehtedele.[4]

Kuigi Tartu tsensorid E. Jannsen ja J. Jõgever suhtusid eesti ajakirjandusse lugupidamisega

[1] Isaanas. Tsaarivalitsuse tsensuuripoliitikast, lk. 126.
Sealsamas lk. 127, 130.
Sealsamas, lk. 128.
Sealsamas,

näitasid seda anutlikus armastuses sõdalas valguses, ehk Tallinna teenistus eesti ajakirjade vastu vaenulikust meelestatud."

Tööliste Päevalehes pidi enne poliitikas tugipunna Eestimaa ja Liivimaa kuberneri arvamustele, arvestama rahalise sõltuvuse ja teenistusi, pidu selle eest Tööliste Päevalehes uue reformatsiooni vabatahtlikele eesti ajakirjanikele kuulsa, nõukogu konservatiivi mõjul esitatud vaenulikke eesti ajakirjade poolt.[2] Saksa uue lisaks õpetajaid naabermajad, ja saksa naabrid väsimatult.[3] Kaevati ka teenistuste pärast, eriti Tarvastu kõrts Jõgeves ja Greenstein rahvast, kuna viimane ehk nõuge intrigeerimast meelestatud eesti ajakirjade toimetajaist. Nagu eesti-, nii ka saksameelsust pidi kohtuvõimumees mõjuva venestusmeelsuse nõudmise olevat ja Tööliste Päevalehes nõuge hoiatas E. Jansen tema saksameelsete ajakirjade poolt pärast.[5]

Eesti ajakirjanduse vahtis keiserlik valitsus ühtekokku, nii nõudmaldas ennistuse ajakirjade poolt ilmumise ranget järelvalve all, need vahi ajakirjade andmist ei lubatud.[6] Tsaarivalitsus arvas, et kuna ennistuse eestlased

---

1 S. Imanov, Tsaarivalitsus teenistuse poliitikast, lk. 130.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

4 Sealsamas, lk. 133.

5 Sealsamas, lk. 126.

6 Sealsamas. lk. 133.

vene kult ei valda, ei ole võimalik venemeelse ajalehe raudu mingit ulmäni saavutada, kuuste venestuspoliitika illusioonidele võib mõnevõrra kaasa aidata eestiaegne ajakirjanduse range järelvalve all.[1]

Eesti ajakirjandus pidi avaldama Siinjaadu Peavalitsuse nõudega:

1) mitte kritiseerida Suur-Venemaa riiklikku korraldust, seaduse rakkesid ja kõrgemaid võimumehi;
2) mitte palemiseerida rahvastikuprobleemide üle,
3) mitte arvestada küsimusi vahemaadi Baltikumiga ja mujal, mida võib võtta mitmetähenduslikult, näiteks aktsia või rahvusliku kirjade ühtestamist,
4) mitte avaldada midagi sellist, mis võiks venestuspoliitikat midagi tõenäoliselt, isegi kaudselt, rahvuslikku kultuuri väärtuses hästi ohtu, nagu ehtlia eli nn. ülesanne-maalise separatismi avaldamine,
5) mitte millegagi riivata või kuidagi vanju õigusele.[2]

Selle käsimuste viisi ulatuslikumaks ja vahetumaks tõlgendamiseks kujunes kohaliku aluse valitseva Balti ühtsuse kriitilisemaks, millele tõenäoliselt vaatas üle mõnigi nõrd „läbi sõnade";[3] mida eelnevalt õigusele käsimuse, mille täitmise üle tõenäoliselt väga pingsalt

[1] Siinjaadu Peavalitsuse teenistuspolitseinant, lk. 133.
[2] Salaraamat, lk. 137–138.
[3] Salaraamat, lk. 137.

valvas. Üheks kõige aktuaalsemaks probleemiks tõusmis oli see, kuidas saadustada ja kaitsta õigeusku, anda aga samal ajal luuope laiemat kirikule.[1]

Sellistes tingimustes hakkasid kõige suurema tiraažiga ajalehes, mida ka kohalikud võimumehed ainsana pooldasid, Tallinnas J. Kõivi toimetusel ilmuv „Valgus".[2]

1898. aastal eesti ajalehed ilmusid tiraažis:

| | | | |
|---|---|---|---|
| ajalehte | „Valgus" | Tallinnas | 8000 eks., |
| — " — | „Eesti Postimees" | - " - | 4000 eks., |
| — " — | „Postimees" | Tartus | 3650 eks., |
| — " — | „Olevik" | — " — | 3150 eks., |
| — " — | „Virulane" | Narvas | 1500 eks., |
| — " — | „Sakala" | Viljandis | 800 eks..[3] |

Ilmuvad poliitilised ajalehed näitasid ajalehed aktuaalseid probleeme, viidates vältimatult poliitilisele (äärmisel juhul) antiriigivastasele orientatsioonile, puudus tõepärane informatsioon.[4] Ajalehed ei tohtinud olla lugejat poliitiliselt harivaks ja aeratavaks vahendiks, vaid pidid avaldama valitsuse ideoloogiat ja hindama kõiki avaldatavat sellest seisukohast.[5]

Vaadeldava perioodi algul ilmus Tallinnas ajalehte „Virulane", mida toimetas Jaan Jõe-

[1] S. Issanov. Inimvaldkonna temaatilised artiklid, lk. 138.
[2] Kalmann, lk. 136.
[3] Kalmann.
[4] Kalmann, lk. 137.
[5] Kalmann.

Ajalehe ilmumise järjekorrelduma jaanuari- nu-
va poolaastaarvu pilma pärilt, mööd ei pöör-
tud arvule jooksvate igapäevaste kuitsemisega
vaid nõnda, kuidas valitsevat ebaõnnelust,
valgustada tõõrelduva olemuse jne., mis ajas-
kohtlopetas ilmumise 1888. aastal tõenäoliselt
raskete võlgade saatuse pärast.[1]

Tartus 1881.a. ilmumma hakanud ajalehe
A. Grensteini toimetusel oli algul kodanlik-ala-
vuralse häälekandja osas, kajastades aktuaalseid ma-
janduslikke probleeme ja oli toimetatud
hea tasemel.[2] Kuid koos meeleolupöörangu
mõjul 1880-ndate aastate
lõpul järsult vähenedes, sai aga osaliselt
tõsise tõttu nõudeid pealt pettumuse osaliseks. Püüdes
oma ruhtumisega meeleolupöörangule kuuluda taa-
sviisakuse headusse, mõnitas Grensteini „Ale-
xis" meeleolupöörde kiitjaus ja ümberkalkumis-
mise õigustajaus, toimetaja ise aga kasutas kär-
du 2 ajakirja ja kolmandikku.[3] Mõlemad saavu-
tamata, viimases 1901.a. Grenstein väljamaale,
ajalehe lõpetas ilmumise.[4]

Ajalehe „Valgus" oli asutanud J. Kõr
aastal 1882[5], kuid varsti sai ajalehest mees-
tuspöörangu tuum pöörduja, toimetaja aga
mõnitas Eesti mõisnikke Sahhovskoi ja Sallen-
na tsensori rõsadusmuhtus, põhjalt ja

---

1 Eesti kirjandus ajalugu, I osa, lk 372 - 374.
2 Sealsamas, lk. 374.
3 Sealsamas, lk. 374-375.
4 Sealsamas, lk. 375.
5 Sealsamas.
6 Silbaum, Ivaniväljaanne tsensuuripöörangust, lk. 126, 130, 131.

ja ladusalt edu saavutades. Lehe oli asutanud lugejaskonnaga ja täitis oma funktsiooni informeerijana, kuid lehe omanikupoliitilisest taustast oli ebaselgusi.[1]

Aastatel 1885 - 1905 oli keskne teabetöös ajalehel „Postimees", mida hakkas Tartus väljaandma t. A. Hermann, 1887. aastast ilmus „Postimees" kolm korda nädalas[2], ja 1891.a. muutus „Postimees" esimeseks eestikeelseks päevalehes.[3] K.A. Hermanni faimulisse ajal peeldas lehe tegevtoimetajate suhtumisest väimusse, ega peeldanud tervikuna lugejatele meeldida, eriti sotsiaalsest aspektist. Kehtivatest kultuuri edasiarendamisel on „Postimehel" muu teenet, ajalehele tegi nooriteod E. Vilde, kelle õnnestus eriti 1893. aastal anda lehele ka tegevdemokraatlikku suunda.[4] Järgnevalt algigi „Postimees" aastatel 1895-1896 kõige progressiivsem ajalehe kestel, kuna E. Vilde ja Tema kaasmaalased R. Aavamäe, J.L. Jürgens, M. Martna, A. Alver jt. luuletajad ajalehe toimetuse materiaalsetes oludes ebaõnnestunud valgustajad ühiskondlik-poliitiliste ja kultuuriliste nähtuste sotsiaalsete mõttetuult puhastes.[5]

Kui aga 1896.a. K.A. Hermann ajakirjanduslikust tööst loobus, sai lehe omanikuks

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu 5. kd., lk. 376.
2 Kalkmann, lk. 370.
3 Kalkmann.
4 Kalkmann.
5 Kalkmann, lk. 371.

rodanlise ideoloogide grupp: J. Tõnisson, O. Kallas
ja H. Koppel ning liige toimetajas sai J. Tõnisson.[1]
Lähtetes eesti maa- ja linnarahvastuse
koosseisust, nägid tõnbas maasa ka intelligenti.[2]
Eesti rahvastuse nõjudlik sõltuvus tolle aeg-
du laia rahvahulgast, mitte „Postimehes"
tõhusas rahvuslikus õpetuses, nägi nii
propageerivalt eeltoodu tagamaast ning
mõtles rahvusvõitluse nimel esiteelt alas-
nõivõitluse, sõõlisõitluse ja maksuvõ-
tuse.[3] „Postimehe" on tõenäoliselt raskuse
langetamisel, ja rahvuslikus
kultuurse propageerimisel ning arendamisel.[4]
Tervikuna on ajakirja teravik suhtumine balti-
saksalastesse, eriti nende propageerimine võimalikes
piirides. Sama iseloomulik võib nähagi tõikluspaanus
tendentsi: näitajaks ajakirja esimesed sõnavõt-
tud ja rahvusvõitluse nimel võisi
mõista eesti rahvuslikke ja sõjavastu huvisid
vastavalikult.

Eriti väärtuslik on lähteallikatena käsi-
getaolise kirjanduslik materjal, nimelt „Pos-
timehele tehtud aastatööd või neid ajakirja pan-
nud kirjanikud: õpetajad A. Kitzberg, J. Tamm
Jakob ja Juhan Liivi, K. E. Sõõdi, A. Hellenurm,
Semi jt. Sõõd.[5]

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu kõigis köites. Toimetaja Sõgel, E. III k. XIX sajandi lõpupt 1917. aastani. Toimetaja Puhvel H. Tallinn, 1969., lk. 26.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas.
5 Sealsamas, lk. 26-27.

aastatel 1901-1905 ilmus Tallinnas demokraatlikult meelestatud vodaviilu elementidele laetud „Teataja", mida toimetas K. Päts.[1] Lehe kaastöötajaskonnaga seoses tuleb ära märkida M. Kalmu-nime.[2] „Teataja" naeratused peale vodaviilse huumori ka teisi kitsi huvitavaid probleeme, tunnistati ühismaa jagunemist ja huvitegevuse ulatust.[3] Ajalehe eripäraks oli pöörang kõhutantsule, mis võttis enda tähtsamaks orkestris majandu-se, piirdes varasemat kirjeldusjoont valgustada seda, kuidas tulevasi lõbusid pooldada.[4]

„Teataja" paraadis kõne demokraatide vabastamispüüdlusi ning kritiseeris kaitse- ja valitsusvägede tegevuse kõiksugu lehtedest.[5] Reaalsemas ja objektiivsemas mõttelaadiga „Teataja" sattus sageli vaidlusse radikaalsuse nõudjate hõljuva „Postimehega".[6]

„Teataja" on ilmeldatud nii E. Vilde „Mahtra sõda" ja „Mu armija muhed Tallinnas käesid", ülbe on lehe maismaa jaanud ainu uuenduse kriitilise taaleasi poliitiliste kujunduse alal.[7]

Kui lähenes 1905. aasta, ajakirjanikud varitsesid koge kõe tegevusi päeva, et sag aeg-list kui esimesed rahvahulkade autoritaarse kontrolli vapustust, nagu poliitiline muutus tundus.

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu, 4. köide, lk. 30-31.

2 Sealsamas, lk. 31.

3 Sealsamas.

4 Sealsamas.

5 Sealsamas.

6 Sealsamas.

"Kõige demokraatlikumaks lehena vaadeldaval perioodil oli ajaleht „Uudised", mida toimetas P.A. Speek koos oma nooremõtlejate Martna ja Aavandiga." Peab mainima, et ajaleht „Uudised" muutus 1905.a. revolutsiooni päevil jõuliseks Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei häälekandjaks.[2] Lehes püüeti põlgustada noorlaste ebavõrdset nii palju, kui see tsensuuri tingimustes võimalik oli, aeg propageerida sotsialistlikke põhimõtteid.[3]

1904.a. kerkib juba tõsiselt „Uudistu" toimetuses ka Vilde, kogus materjali „Proletaat Maltsueti" jaoks - aeg-ajalt ilmuvad ilmunud „Uudistu" vestlused.[4] Lehes ilmus ühe E. Petersoni „Rahvavalgustajad" ning kiri käsitlesi ilmunjandusliku töid, peale selle populaarteaduslikke artikleid.[5]

Kõige ajalehe „Uudised" oli kõige radikaalsem Eesti ilmunutest lehtedest, nagu arvatakse ka „Teataja", mis levis ja kõige rohkem ka tööliste hulgas.

Nagu näeme, avaldas Eesti ajakirjandus oma seaduslikkuse piires, kasutades igat võimalust konnitsuse. Hoolimata tsensuuri-nõuetest rajendavast tegevust jõuti mõndagi positiivset luua saada sotsiaalse ebavõrdsuse halvustamisest, mõnd valitsevate pahede labra-

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu, III ad., lk. 32.

2 Salumaa.

3 Salumaa.

4 Salumaa.

5 Salumaa.

mises. Poeltüves nõlles tekib eriti esile tõsine ajalehti „Postimees" aastatel 1896–1896 ja „Virulane" aastatel 1882–1888, mõne eriti hinnatavad on mainitud ajalehtede edevammad aastate teenuseiitingimustes.

XX sajandi algul ilmunud ühtedest paab esile tõstma ajalehti „Teataja", eriti aga ajalehti „Uudised", mõne viimatinud ajalehed olna radikaalsema ellumuhtumisega aitavad kaasa rahva poliitilise meelsuse tõusule.

Eesti ajakirjandust revolutsioonieelse aastakümne jooksul iseloomustab kontsentratsiooni tihenemine autoritaarse päevamuredega, progressimeelsete ideede äärmine leegitsemi.

Ühiskondliku võitluse intensiivistumine põhjustas ka ajakirjanduses väga hoogsa arengu, mille tulemusena ajakirjanduse mõjuks avaliku elu laiemateks osaks.[1]

---

[1] Eesti kirjanduse ajalugu, III k. d., lk. 290–291.

## IV peatükk.

## Ajalehe „Postimees" Pärnu väljaanne.

Kuigi 1905. - 1907. a. revolutsiooni mahasurumine lõi kaasa kaasivõimu suure suurenemise kõikidel elualadel, ei suutnud see kaua pidurdada arengut.

Nagu kõikidel elualadel, oli see nii ka ajakirjanduses. Kaasivalitsus kartis ajakirjandust nii avaliku arvamuse mõjutajat ja kaaveterjat ning valvas tähelepanu all rangelt. Kuigi ajalehtede üle ametlikku järelevalvet 1905. - 1907. a. revolutsiooni ei kaastatud, oli kaasvalitsusel ajalehe töö üle mõju saavutamiseks vahendeid kahviide ja ajalehtede suhtes.[1]

Ajalehtede väljaandmisel said kaasaidandvatest seisukohad autoritaarsed - ka selles piirides kapitalismi areng Eestis.[2]

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu, IV. osa, lk. 291.

2 Sealsamas.

Põhiliselt seotud ajalehtede väljaandmisega nimetas nememtes nagu Tallinnas „Päevaleht" ja „Tallinna Teataja", hiiumaal on väiksemas ulatuses ilmunud artiklenud ajalehed. Ajalehed ilmusid Paides, Haapsalus, Võrus, ja Valgas.[1]

Peale selle piiridest suured väljaanded ainu kirjastajatest kindlustada sellega, et fatsiid oma lehes nõnaste lehemüük vabaks vahetuse ilma ehe- ehk ja muidiste jaoks.[2]

Nii ilmus pikemat aega ka „Postimehe" Pärnu väljaanne, mille esimesed nembri'd andi välja 1905.a. lõpus.[3]

„Postimehe" Pärnu väljaanne sõltus „Postimehe" toimetusest Tartus, mis'd ilma ja muhvese kohaulatu kuid olid valitsemas nelgandal ühemõtjel. Valdaval oral ajast oli „Postimehe" Pärnu väljaande ~~ent~~ toimetaja J. Kaar.[4]

Kaar oli Pärnus rahvamaitseseltsi asutaja, ühtlasi varem koolipidaja Härstmas, Jaanimulis, Riidajas kirjutas Andreas, tegi „Postimehele" kaastöid juba alates 1899. aastast.[5]

Pärnu Väljaandust kirjutajatest nimetame veel tolmutuse naastöölisi, milledest saab mainida nii J. Raud-

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu. III nd., lk. 292.

2 Sealsamas.

3 Kohalikud sõnumid - „Võitleja", 1905 m. 2.

4 Postimees 1857 - 1907, lk. 176.

5 Sealsamas.

sygav, "kelle sulg on vändlemisi tabanu, ja kadus ning ülts[tugelast J. Tuul[1].[2] Lehte kiiriti "Pärnus H. Laane juures.[3]

Kuna „Postimehe" Pärnu kõlgiaanne kohus kohalikelt sõdalas nuure õpilaste sõjas, või hajaldas ta koguni politsei-list nuunda, mida pannus Eesti Kaluvamuhe Edumaanonna käälunandja, Joelindes kõnna ja maa väinemodanlusli, Jõrmaalis kaasa intelligenta. Ajalehe ideoloogilises juhtidlus oli J. Tõnisson ja V. Reimann.[4]

J. Tõnissoni poliitilise nuud oli jäteuus eesti rahvuslikus liikumises ennistamud kodanlik-klerikaalse nuunda, mille juhus oli ennud Jannsen ja Hurt.

„Postimees" propageeris natsionalistlikku nuunda rahvuslikus tähtsuse lipu all ja püüdis kõnni natta klassivahesid, mahu kõva töölisliikumist.[5] „Postimehe" nõjee all oli ka paljud koomngeleselt võimeaad eesti autorid L. E. Sõõt, E. Enno, A. Haava, A. Kitzberg ja aa Arno Kallas, kuid ka nud K. A. Hindrey ja A. Jürgenstein, kelle nõjus oli na „Postimehe" ümbruses Eesti Kirjanduse Seltsis, Eesti Õhtulehe Seltsis, nende nõjuli alles ajajärgi „Eesti Kirjandus".[6] Ja ümbruse püüdis kirjanduselus õgata võidelda kuid tõlise reau-

---

1 Postimees 1857–1907, lk. 239.

2 Saareman, lk. 251.

3 „Post. Pärnu v. 1910, nr. 1.

4 Eesti kirjanduse ajalugu, III osa, lk. 298.

5 Saareman, lk. 292.

6 Saareman. lk 297–298.

lisnii vastu.[1]

„Postimehe" juurde asondumud kõrilaul- uudandu orgkond idealiseeris ja muudetas armuomaduslik eesti talupoeglinnakultuuritraditsiooni.[2]

Natsionaalsotsialismi kaitsmine ja tegevuse kultuurpoliitiline tõlgendamine näib „Postimehe" pidevalt reeglipärases ajakirjanduses.[3]

„Postimehe" Pärnu väljaande eri uudiste ülevaatlemise mõtteid peegeldab:

„... Pärnu linnale ja maarahvale gänõmeta kõrgeisse seisvaus uskumiseus päevaliheus ella, mis tänal seise tõõ, tegutsemise ja vahe osavõtmise tõttu nõige rõõmustavamal moodul korda on läinud.

Pärnu linna ja ümbruskonna elu avalik ja ultsuondlik elu lubab „Postimehe" uskumisega kõige mitmemõõtsemat ja põhjalikumat ülevaadet, elajatust ja valgustust, millega terve riigi rahvas kõigi lähest huvalisemate alaidele pühendatud on.

Päevakorra, nõudmiste, tõdeta ja uudiste vastuse poolest seisab „Postimehe" Pärnu osa iseäranse uskuliku päevalehe igast võõrsõõsest kõrgemal.

Ühiskondline kultuurvatöö igamoguitel aladel rahva vaimulise ja majanduslise jõuje tõstmiseks lubab lehes kõige rohkemat poolehoidmist ja tuetust.

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu, IV bd., lk. 298.

2 Sealsamas.

Sealsamas, lk. 293.

Oma äraütlevale, jutustavale ja selgitavale jutustusviisile on „Postimehe" Pärnu osa kaasa aidanud ilmekate looduskirjelduste, aruteluliste lõikude, arutlevate vahemärkuste, kõnelejate iseloomustamisel oma noorusaastate kogemustega, kohalikus elus nõu andmata ja kohta kaasa aidanud ja kõnelda oskamata pääste ja huvidega kaasamata oma kaasaegsete.

Venjamõtted ja paisud kõnelemas ja arutlemas elus on „Postimehe" Pärnu osas õigluse ja kõlavalt liikuva arutuseks alati liiasdat sõna ja tõsiasjade selge esitlemist. Pikemate vestlused ja päevaajad kasutatakse seoses, mis kõnelema ehk nõuavad rõhutamise eest hoiab.

Oma vahetusvõrdset mõttevõrdset ühisosa kohaliku kõnelemas vastu võimas pidades tahab „Postimehe" Pärnu osa ka uue aastal ühegamata jõuga edasi sammuda. Selleks kindlasti annab toimetuse suure töö, millega aastate jooksul kaasaegsed eeldasse ja nähtus, et „Postimehe" Pärnu Väljaande lugejaskond on ja pooldajaskond ühtlasi tõuseb. Väliste saavutuslikuna tahame ühtsuse kõnelemas tulevasi kõnelemisi, ja valjusamaid kirjanduslikumaks, millega „Postimehe" Pärnu osa veel valmis pääle suure rõhu panema." [1]

Nagu näha, on „Postimehe" Pärnu Väljaande

---

1 „Postimehe" Pärnu Väljaanne. – Post. Pärnu v. 1910 nr. 275

saavad oma kaua kodus müüdetud tagasihoidlikud. Pahilisele pärdutasse Pärnu linna kesvidega, kuid arvestatause ka ümbruskonda, kuhuma ära uudiseid. Leht oma kohaalsus tõttu ei võtnud vastu naaberõed väljapoolt, ega oma-pud nii palju ruumi ega võimalust, et võtta vastu kirjanduslikku naaberõed,[2]

Leht oli väga jõu saavutas uskumise alu-de tõttu ruumi ainult neljandal leh-külgel, nii oli kinnas ja teeli võimalust ära kasutada.

Leht lubab välja astuda ülesandes pealeel: „Ajakirjandus nõuab iganuguse kaasmaa-lase hähtuse vastu kõigil tõsta, isikuasjaga või, aga ei ole vaste sihitud on, selle läbi kõe olemine ilduse võimalik on ... kui neile ise mesta ust ei hosta, uksa ei jaasa, või ei tee eda ka teised.."[3]

Postimuhe "Pärnu Kõigaanne on sisseenbal: Mis Läänemaa maade päevaraha ei „ruudasi" ülegi teise järgu kodanikkudeks peetause või ei või neile sinna midagi parata. Kuid rahul ei ole neile sellega mitte ... Mis ei võtte

---

[1] Kirjavastus M.L. - Post. Pärnu v. 1910 n. 14.
[2] Kirjavastus A.L.-W. - Post. Pärnu v. 1910 n. 36.
[3] Pärnu Saalid. Ajakirjanduse märkused. - Post. Pärnu v 1910 n. 51.

unust nille valitseva valuuse kalvati meeleteid kaude kõõn oma ihmlikkuudest õigeltst kahti. Ja nii nüüd seda rahulolematust avaldada ei saanud, nii vaikimisi nüüd ja kõik kraamivad, mis ne vaikimu."

Kõige teravam on lehe kätti-saamisest vastu. Juba Pärnus ilmuva sarnase lehe kohta öeldakse, et see on üks „juustukuht", mida „pärisrahvad" loevad põhimõtte pärast, „eesti rahvad" viisakuse pärast, „kodanarahvad" mõne oppimiseks; kõrva seavad kõigevastu oma kõrta tühja praga, nii on lehel kuigi vähe.[2]

Oma esimeses ülesandes peab „Postimehe" Pärnu tõlgendus seda, et linna omavalitsus oleks ehtsalt eestimeelne, et saaks rahumeelne kätti-saamise võimaldamine. Selleks kuulutatse välja linnavalitsust, õlleke, et neil on ehitamud ainult kesklinna ja kesmed „upeluspõõsaste" jaoks kaevud ja pumbad.[3]

Seega on ebaõiglane, kõrva on tehtud äärelinna puhtuse kulul ja nüüd linnavalitsus peab kõõmema kuipuidest, mis äärelinna elanikule lähemal seisavad ja ka mõnda eest välja arutavad.[4]

---

[1] Pärnu Teated. Kuda „rõhutud alami" vanemid mõistetuse. – Post. Pärnu v. 1910 nr. 37.

[2] Pärnu Teated. Seda aastat ära mõtlemad. – Post. Pärnu v. 1910 nr. 3.

[3] Pärnu Teated. Abivahendad. – Post. Pärnu v. 1910 nr. 6.

[4] Sealsamas.

Vanamuldset linnavalitsust on riigidisetalad veel vähesüdine valvsuse puudumises, mina eeldasin kuid kõigiteenistuse, venelaste ja sakslastega võrdõiguslikus ülekaalus." Linnavolikogu koosolemine kohta kirjutab lõpuks lehe, et näiv riigivanad veel. Jah° näiv. ei" järele linnasekretär, kuigi ei avalda oma seisukohta näiv arvamust.[2] Linnapea O. Brackmanni ja kogu linnavalitsuse vastu Postiteenistuse ülesriigidisetus, et nad soovivad Waldhofi vabrikeet, Vabrik on linnast kelt kordse viiekm ääre maksab maksu palju vähem kui linn, linnavalitsus aga laab seda, kuid linna vabrikut osaliinna kasvamiseks vaevad, siis ei pääse õigust mausma.[3]

Peale selle inimesteteenistuse veel O. Brackmanni vallast, mõnedatelgse leida „Balti Bismarckist" ja Ühestatelgse, mida Jenna siit linnast ära ajab.[4]

Näeme, et asja ülemi kuivõrd sest antud lehe jälgelt välja ei ütle võimalik vastu.

Etaga „Postimehe" Pärnu kõlgaandel on viimsel aastaal asjaolu, et poolelajamonda läbi ägamgusta seisukorra, kõnde kiiruste, Pärnu linnavalitsuse saada, on näha sellest, et linna valitsuse kõrgile linnas elanikkude arvuks vaadamiseks lõhki tahtsa kõju kätte saadeti.[5]

---

1 Pärnu teatid. Linnagust kelt Pärnu Vanamuldsed seisad nägu vad. - Post. Pärnu v. 1910 nr. 3.

2 Pärnu teatid. Õudne tundmus. - Post. Pärnu v. 1910 nr. 28.

3 Pärnu teatid. Waldhofi vabrik ja linnavalitsus. - Post. Pärnu v. 1910 nr. 148/151.

4 Pärnu teatid, Õudne tundmus. - Post. Pärnu. v. 1910 nr. 28.

5 Kirjavastus A. - Post. Pärnu v. 1910 nr. 11.

Ona kuvide ost võõrastele ei jää. Isegi nii rahulik nii vaikimised vastu tuua kõlbeliselt nõudmise nõue kergemaad, ja kaebab edasi nõrgemaid poole, et valitsused ebaseadusliku asuvad."

„Postimehe" Pärnu kõlgaandel on aga paar nõuvõtet pahanda, mispärast tuua ümmardatult mõnesõnaline vastulause:

1) odavalt hinnatud majad kuulu mõnigumalt üle hinnata,
2) võõrsõna maja elanikud kahju enne hindamist majale jätta otsa ehitada,
3) päris jagu kasu end omaniku hinnitada,
4) kellel maja end ei ole, aga põrandu jätkub, se ostma või ehitagu endale maja,
5) vaikijad kaitsdagu nõbmanuse.[2]

Nagu näeme, on siin mitmelgi nõudmised nõudmise kaalukust, pole juttugi vaesemate ja täielikult minust kuuldu kaitsmisest.

Teisest kaitsmas tuuakse Pärnu kõlgaander on võõrsõna elu. Nagu üldse ajalehe „Randlane" - kuulub võõrsõna maksad saata kõik „Postimehele", teised leida ei taha, sest need on liiga igavad.[3]

Pärnu kõlgaande on aga arvamisel, et võõrsõna elust kuulub ajalehes alati midagi rahvale

---

1 Pärnu teatid. Kaubtes linnavalitsuse ümberkihnamise asjus. - Post. Pärnu v. 1910 m. 17.

2 Pärnu teatid. Vastkuud linnavalitsuse asjus. - Post. Pärnu v. 1910 m. 35.

3 Kirjavahetus R.K.W-l. - „Randlane", 1914 m. 5.

näidata. Selleks nõuta on „Postimehe" Pärnu väljaandjalt nõusolekut: „Tõsine rahva- pakkumistegevus tohiks õigupoolest rohkem vaheldusliku ja meelepärase suunda, mis meid rohkem ühendaks ja meie noorsugu ajapikkuses tõsta suudaks..."[1] Kena lehel on arvamus, et Pärnu on ilmas ja inimeses kõige rohkem, mille arvel koduloo oma kultuur-ajaloolist ülesannet täidab: nii ajakirjandusliku, kultuuri- kui ka haridusmuuseumi,[2] nõnda arvestades, kust nõuab „Postimehe" Pärnu väljaanne kulgalise ja materjali oma ringpuuks, nõuab rohkem nõnimes on lehe nõue kõnnumus ja peab „seltsiasja" ei tohi lehe nõuet midagi nõõa. Ajalehe, mis näeb pole ülimavalitsuse probleemi, majalehes avaldatud nõude ehk -olu nõnitsevaid kirjutisi. Sageli antakse ülevaadet ajakirjandusest, nõnda on saanud kõlamoodiks „Vanemuine"[3] või „Eesti" „Eesti"[4] Põhjendatakse tõhelepanu „Eadla" ehitamisele.[5]

Klanivõitlus ei ole pehkinud lehe üle kõi- nõa. Klanivõitlusest räägitakse nõuta õi- gupoolsemalt, ja nagu, nõu Pärnus tõõlõsi olunta- vad ja ühtlasi end nõe hind nõõrivat, ei ole tegelikult pole midagi nõõdata, ehk nii nõib kõnnata õigus, ennemalt kaudse- te õigus, ka ise kõnnib ära minna.[6]

---

1 Pärnu teated. Nõutemüük Pärnu Eesti teatrinaise ehitamise kõõks. — Post. Pärnu v. 1910 nr. 106.
2 Pärnu teated. HR. haritava nõnimus Pärnus. — Post. Pärnu v. 1910 nr. 35.
3 Pärnu teated. „Vanemuise" etenduste tutvustamisest. — Post. Pärnu v. 1910 nr. 92-94.
4 Pärnu teated. „Eesti" teatri etenduste tutvustamisest. — Post. Pärnu v. 1910 nr. 102-104.
5 Pärnu teated. „Eadla" teatrinaise nõgaurvi pärast. — Post. Pärnu v. 1910 nr. 114.
6 Pärnu teated. HR. kas klanivõitlus või alanimetatsioonist. — Post. Pärnu v. 1910 nr. 36.

Juuaux õna teade, et Pettei linaaida tööbised palun jeurde nõudes otsimina on hanamud, meid arvatavu aja lahenvat xllga, et naesi neude asmul xinna tööle võetaas.[1]

Peab märkima, et selsiaalset ebaõrdsust ei tahetu näidata, leht piiiab juhtida tähelepanu sellele, et maa elanike hulgas on eestlastel leksjärguline tähtsus ja õhutab ühiselt xisma alamoxa paranduneise eest.

Üsna liiki on tegeldud kultuurixesimuntega. Soodud arvamuni keatri etenduste, ja konts-vetide kohta. Selleides ette antud laengud on kuiti maited. Üi saab kriitika osalises ülõpilane Karotamm, kes oma kõne lõpus kohta midagi ütlulist ei oma öelda.[2]

Lehes avaldatud andmed saab kasutada ettaste-kunnanodanike kultuurivõtsene ja majanduslikue tegevuse tendnuse õpetamixus.

Näitus on avaldatud rahva-lugemise ka aastane 1909.a. mereteelud kestimata aruandu-se kohta:

| | | | |
|---|---|---|---|
| kokku | 454 väljaanant | 384 rbl. väärtuses, | |
| neist: | vanemlikue sisuga | 27 raamatut | |
| | teadeerlikue sisuga | 187 | —"— |
| | ilukirjanduslikke | 160 | —"— |
| | rahvakeelset ja vanavara käs. | 32 | —"— |

---

1 Pärnu teated, Töö tõrkumine.- Post. Pärnu v. 1910 n. 16.

2 Pärnu teated. HR. Naistekumine ja selle mõnd.- Post. Pärnu v. 1910 nr. 72.

näitemängu ja laulatusi 48 raamatut,
apellatsioni- ehk uue kohtlemise eesti-, vene- ja rootsakeelseid 1
1909.a. laenutati raamatuid 319 päeva peasest,
kõigis 8607 trükist, neist nimetuskaarte 6786 ja
näitekaarte 1821. Suurim nõudmisega laenutati
107 tr. päeva, väiksem 2 tr. päevas. 2
Lugemiseks laenutati raamatuid:

| | | | |
|---|---|---|---|
| vaimulikku sisuga | 18 trükim. | 53 korda | |
| kaunilisse sisuga | 117 -"- | 1066 -"- | |
| ilmaõpetuslikke (populaarseid) | 135 -"- | 2264 -"- | |
| rahvaluulet käsit. | 22 -"- | 240 -"- | |
| näitemänge ja laulatusi | 38 -"- | 250 -"- | .3 |

Pärnu Eesti Laenu- Kooli ühisesse kohtu avaldatause andmeid:

| aasta | liikmete arv | laenajate arv | laenusummad | puhaskasu |
|---|---|---|---|---|
| 1904 | 56 | 22 | 6.490 rbl. | - |
| 1905 | 165 | 84 | 28.064 rbl. | - |
| 1906 | 289 | 172 | 48.220 rbl. | - |
| 1907 | 356 | 215 | 66.523 rbl. | - |
| 1908 | 443 | 295 | 97.866 rbl. | 3.481 rbl. |
| 1909 | 673 | 414 | 148 207 rbl. | 3.688 rbl. 4 |

„Postimehe" Pärnu väljaande töö ära aa linnas ja maakonnas juhtunud sündmused, eriti palju kurdetause tulemuste üle. Avaldatause aga sõstemaa-

---

Pärnu teated. Pärnu linna rahva-lugemise toa arvanne 1909. aasta kohta. - Post. Pärnu v. 1910 m. 15.
Sealsamas.
Sealsamas.
Pärnu teated. Ülevaade Pärnu kesk- laene ja koolikõikluse tegevuse edenemise kohta. -
Post. Pärnu v. 1910 m. 42.

liiliselt ülevaateid kohtuistungitest.

Peaaegu igas numbris võtab ligi 50% neljanda lehekülje pindalast enda alla teadustest osa, vahel on uudistest osa lehes isegi suurem. Kuulutati kõigunalt peale saadud omatähe teadaandeid, linnavalitsuse otsuseid, kulgeliselt oli täpsemini- ja otsimise teadustusi, kõige suurema mahuga aga erinevaid äride ning kaubapakkumistega. Lehe uuendused avaldub ehk kodanluse ärahellustamine linnas, järjest rohkem leiavad eestlastest kaupmehi ja äriteelisi, samuti rahvuslikku fatalitsioni eindajaid.

Kuna linn oli väike ja lugejate arv piiratud, ei olnud „Pärnu Postimehe" Pärnu väljaandel muigi hea läbisaamine kohaajalehest Pärnus ilmunud „Landlasega", mida nüüdisteti Waldhofi ringhoonna nominises, nemad ehk orelt loetust saab.[1] Linnas uuesti ilmumat aega ilmunud ajalehe „Võitleja" noteb teate, et „Postimees" oma nõjanda kihermõte Pärnu jaoks osoverinud, vaatu kiskumisega: „Postimees" loodab Pärnus seadusi ja usu varal täiesti vabalt elada, et nõia nes täispäeva kiiremalamist, palga tõstmist ja politsilisi vabadusi nõuavad on mässajad, põlutajad ja kõnilõhkujad.[2]

---

1 Pärnu ehk. ülevaatmik „Postimees". – „Landlane", 1914 m. 3.

2 Kohalisedsõnamid. – „Võitleja", 1905 m. 2.

Suga näib teha nõnnutõtte „Postimehe" Pärnu väljaande vahetu : lehe hinnates oma aja vaatenurgalisemalt kuulaa, väljendades Eesti Rahvameelse Edumeelsuse põhimõtteid, nii väljendeeris natsionalistlikus kallaines, Tõõliskiimise Õiswiinineerimises, eiki nõigi aega õi rahvuslikku ühtsuse põhimõtte, millega piiriti kinni mõtsida klassivaheluesi rahwuse piires.

Pärnu Linna ja maakonna jõuse oli väljaande häälis nii kesine informaator, nõrg päevajalise väljaandena ennas tegevlinnu nõõ elaniikkonna maailmavaate kujundamisel.

„Postimehe" uuenduel leidis aegastust eesti kodanlase püüe kuugida omavalitsusasutusesse, ühes peamiseus tegevtes, nii hinnesi ühise püüdlustevõngi juurde koondaus, puti tegevuseid selise ning nõu tõttu leidis nõudmiseus lehe uuenduel alati nuumi.

„Postimehe" Pärnu väljaande jätkamen hakkas 1917 aastal ilmuma „Uus Pärnu Postimees".

---

R. Auttik, Eesti ajakirjandus 1766-1930, lk. 114.

## V peatükk

## Ajalehe „Randlane"

Ajalehe „Randlane", mille väljaandjaks ja toimetajaks oli J. A. Feldmann, ilmus Pärnus 1914. aastal, ajalehe hoiaeg ilmumas 15. märtsil ja juba 1. novembril lõpetas tegevuse, kättesaadavast nägi ainult 41 numbrit.[1]

„Randlane" ilmus iga nädal kolmapäeviti ja laupäeviti, leht ühe numbri maksis 2 kopikat.[2]

„Randlane" kuitas väike-rodulisuse ellu-suhtumist, lehe peab end rõõmuks väljaspool väikest rodulisse rõhkimist ja tema juhtmõtteks on ise elada ja ka teisi elada lasta.[3]

Leht püüab saada tõmmata võimalikult avaramat lugejaskonda, pakkuda huvitavat lugemismaterjali. Iseloomulik on, et

---

1 R. Antik. Eesti ajakirjandus 1766 - 1930, lk. 134.

2 „Randlane", 1914 nr. 3.

3 Pärnu ela. Ülevaade. Portreed. - „Randlane", 1914 nr. 3.

„Randlane" ei tunne nüüdi rõõgavat huvi linnas toimetsevate seltside ellu-elu vastu, nemad ei huvitavat laiemat avalikkust. „Randlane" lähtub tagasi materjalide seltside kohta põhjendusega, et see võib huvitada ainult üksikuid ringkondi seltside liikmete näol.[1]

Levaate aga huvitab, Randlane" kaasfööd juhtivjaid ja sõnumiid näel. Juhtivjad peavad olema kohalikust elust, ea lähemad.[2]

Linnas ilmuva leie eestimulse lehtede ei saa „Randlane" läbi. „Postimehe" Pärnu Väljaanne kahetsetab „Randlast" sahsamulsuses, nemad Waldhofi vabrik ainsi maksvat Tarla 1000 rbl. toetust.[3] Peale selle jäädistab „Postimehe" Pärnu osa veel „Randlast" labasuses ja ärmatuses.[4] „Randlane" Postimehe kaebab „Postimehe" Pärnu Väljaande toimetaja kohtusse, nüüdistades teda „Randlane" lainamises.[5]

Et „Randlane" J. Kanuse Võlgu jääda ei tahta, se selgub ajalehest. „Randlane" ütleb, et „Postimehe" saba kaotab teda, nemad kaotab ilma jäädes oma levaadannikast[6]. „Postimehe" saba on aga kõhn ja hagasane, nemad teda toimetab ainult naeu peest ja nagu leht naeratab

---

1 Kirjavahetused R.K.W-l. –, Randlane" 1914 m. 5.
2 Kirjavahetused A.J.S.W-s. –, Randlane" 1914 m. 5
Pärnu ela. Ülevaade „Postimees". –, Randlane" 1914 m. 3.
Sealsamas.
Sealsamas.
Sealsamas.

tüli- ja vaidlusküsimustest, ülts'ide vaenulemite protokollidest, mida Täiendavad kuiutest lehtedest võetud kirjatükid ja uuendused."

Üldiselt „Randlane" aga siiski ei saavi, et uuti ajakirjade vahel lahkuhelid valitsevad ja nob mid „eesti joonega": „Nii alus küllvõga saavitaw, et ajakirjad jäämi uudi vaenulelt välja tõjukssivad, siis naabus esialgul vähemalt halb lesuejne rahwal ära, ja alus ka siis ehk kergem mii rahwuslõse haigutse, jõuni, vastu võidelda ...".[2] Ajakirjade vaenulel on väl tavalised selle ne mõte, et uii kõrvadel on mõttevabadus, siis pääs see ka ajakirjade sisujal alema ja ei lubi vahe arvustusi sõimama hakata.[3]

Ajakirja juures juhatnõõdas artikli valitsevad võib pidada kirjatükis „Aita iseennast!" nagatust kuidud. Rahvast, kes iseseisvat elu elab, võrreldakse organismiga, kelle ei-neseas kõõks on eneseraitse, kahwas näitlub pi-devaid.[4] Ellujäämise tähtsaimaks maaks, kaugeks vaks ja haruja maad.[5]

Rahva eneseraitse võimu tõuab, mii pidada silmas järgmist:

1) kõige tähtsamaks rahvale on haridus, rah-vuslik isikupära, kultuur

2) tarvilik on tugev algõpetus, kuid uuti paistab

---

1 Päevane elu. Ühiskond. Poliitika. - „Randlane", 1914 nr. 3.

2 Päevane elu. Eesti joon. - „Randlane", 1914 nr. 5.

3 Päevane elu. Ühiskondlikud. Tüli. - „Randlane", 1914 nr. 12.

4 Aita iseennast. - „Randlane", 1914 nr. 5.

5 Oma vaade. - „Randlane", 1914 nr. 3.

praegu xilma puudulik ennekõike õpetus,
3) rahvale pidus või meeldima ka ausalikust
kaubidust, enili pidus antakse raamatukogu-
de, et nõia seadusid ennast kaitida,
4) rahva idaripõudlikuse ja turvise vaenulaene
on alkohol, xlle pärast tuleb nõrka karsnes-
liikumises väga ettevõtet nõudlust.[1]
Eesti rahvas peab end ise piirgutades
vormi võtma nõige xlle abil, sest mitteltsi
teistt pole abi loota.[2]

Libes ongi nemsed puhkemid kaubidusselu
ja kavsalus, palju on pihendatud nemmi
ka rahva turvise vaimsele. Ajalehe pleenis
1914. a. juulis kuulata välja andma lisa „Turvise
kadeu ja taimudega arstimise õpetus",[3] mis se
pelmud mitmekel põhjustel ilmselt jõemoheme.

„Kaudlane" piatub kõhenalt kaubidusseltside
ülesannetel, nõnuides, et nuvem osa nemd sellse
kiratsb ainulise abi ja korraldise puudusse,
hõimepüüdmide korraldamisens ei akta enam
kuba![4] Kaubidusselts-ide koosid, enili nende, kõi-
kavad kalkrasti egas pole neili pandeid kaetusi
muetmed täita.[5]

Väljapääsu kaldumisens soovitab „Kaudlane":
1) kaubidusse seltsid peavad rahvuem kuni kund-
ma kesk- ja nõrgemas kaelis õpida korraso

---

1 Aita ennast.-„Kaudlane", 1914 m. 5.
2 Sealsamas.
3 Kaudlane.-„Kaudlane" 1914 m. 3.
4 R. Fr. W. Ulle kaubidusseltside ülesannetest.-„Kaudlane", 1914 m. 15.
5 Sealsamas.

probleemide vastu,
2) väimaalaste ja vajaduse korral lõuna-
mist õppejõudist abivajajaid materiaalselt,
3) haridusseltsidele perioodiliste muudatuste pro-
kaduuna, et taheti mõelda seltsidele nimi
panemisele vaid ergutamiseks.[1]

Enge „Randlane" kontas haridusseltsi
paremaks jäänud ülevaate vastavalt muudes-
tatud kaadrist kinnitamisega.

„Randlane" teeb ära tõsta, mille koha-
selt Baltimaade kihelkonnakoolid on kihel-
konnakogu ülalpidamisel, sest juures aga pea
võimata andma oma mõtet ja lasema oma
jõududega maha raiuda ehitusmaterjali, talu-
pojad keelitavad selle mahaveo eest.[2] ehitus
ehituskivi tootmise, et Eesti ja Läti ajakirjan-
duses on olnud arutelu kuna valetsus tehab kroo-
nukoolide võrra vallakoolid,[3] mis
annavad Lõuna - Eesti valladest pea selleks
võrdselt ühend[4] ja „Randlasele" näitus ee
meldivat.

Palju on kirjutatud ka valla tervishoiust
ja toidumata ebakvaliteedist.[5] Koostatakse valvest
selle väimaalase eest ja leitakse, et tüüfi ilmnee-
mise üle on tarvis hoolitsada eriliste sanitaar-

---

1 R. F. W. Mis haridusse seltside ülesannetest. - „Randlane", 1914 m. 15.
2 Uuemad teated. Senati seadus Baltimaa kihelkonnakoolide ülevalpidamise asjus. - „Randlane", 1914 m. 8.
3 Kroonukoolide võrk. - „Randlane", 1914 m. 6.
4 Ei lähe võrku. - „Randlane", 1914 m. 10.
5 Rahva tervishoid ja toidumaineta võõtsimine. - „Randlane" 1914 m. 9, 10, 12.

laboratooriumite jäulvalve.[1] Eriti ebatervisiis on tööstel elada linnas, mena seal kubb saagli alla ebaväärtuslike loiduainete pärast, millise pahe põhjustajaks on ahnus ja võitlus.[2] On õeldud ka meieski sõna Tallinnast ebaväärtuslike loiduainete müügi puhul ramendatavate nadestu kohta, mena nad on väärtuslikumate asjade ostjaile tihtipeale loiduainete näol, mis kahjulikud ainult tervisest, aitega aga äärtes mõnda kahjulikumaks, mis ostjale nahaliist kahju teeb.[3]

„Raudlane" on võtnud sõnaks Tööandjate ja Töötegijate vahelsõna uskuda, õiglast ja põhjendatud nõudmisi oma töölistele rahulikul viisil läbi viimast nii 80 aastat tagasi, siis kaotas ära mõne ühiselu tähendamise ühest paigast teise, ühtlustuse kõrva.[4] Selega võtsi võimalik, katsuda pisikesi ühel kohal, mena siis näeb parematki kasutama seada majandushinnas mõtes, sest vereveale kuuli ei kasva sammalt.[5]

Tööliste ülemorast saab „Raudlane" nii mõnegi üllatada, mendes on väärtuslikud töölistele rahutuse ja Töötingimuste, töötunni pikkuse ja palga suhtes.

Nii on kodused teada, et Võru piirkonnas 30 töölist nõuavad senise 16 tunnise töö päeva

---

1 Kalda tervishoid ja töidusarnaste võltsimine. – „Raudlane", 1914 n. 10.
2 Kalsamas, – „Raudlane", 1914 n. 9.
3 Kalsamas.
4 Päris elu. Tööaeg tõest. – „Raudlane", 1914 n. 10.
5 Kalsamas.

aeanud tunni võrra lühemat tööpäeva (ca 24 rubla asemele palgali lisaks uue 26 rubla; võrdluseks on lisatud, et Venemaal on tööpäeva pikkus vaid 10½ tundi."

Juhal teatab „Randlane", et Weilhuzeni parunda tööliste lõunid tõstetakse kõrgemale astmele, ainult hilja tööpäev 11 tundi asemel, palga aga ainult 125 kopikat maani.[2] Juttude lugud on aegunud. Riias on 1. mai streigist osa võtnud 42 000, kokku on neid Riias üle 75 000, ametiühingutest on palju tööliste ainsi võitlusi.[3] Mõnevõrra teistsugused teated on avaldatud Venemaalt: Peterburis on tööliselulgamisti nõngitsetud, kelgiga ning kontrolör konnisson ei lubanud nendega kaartlast ning liiguvad kuulutused, et streikijad on tehtlikult nõngitsenud neid tööliste pätnaid tööd.[4] Ainult teade on nälja aolte, et Petrogradis striikinud „Trusgeluiku" tööliste ja lahti lastud, Neeva laevachitustööliste ei nõusta palga päevade est, mil vabrik seisis.[5]

„Randlane" toodab teated rõõmuga uhtuvat Tõõlistesse, ainu ümgeudel avalda-tavatu Tõõotsimiskuulutustele on ta tähtud

---

1 Uuemad teated. 15-ne tunnist Tõõpäeva.- „Randlane", 1914 m. 11.
2 Pärnu elu. Ei meeri aprillil.- „Randlane", 1914 m. 7.
3 Venemaalt. Ei meeri mai streik Riias.- „Randlane", 1914 m. 11.
4 Venemaalt. Tõõlistu nihkolitsed.- „Randlane", 1914 m. 3.
5 Venemaalt. Streikijate jäädlugja Peterburis.- „Randlane", 1914 m. 6.

50% kinnisvarandusse võõrandamise kinnitab ametlikult kinnitusega. 1 „Randlane" teab ära võõrandamise maksmata kinnistuse kohta: valitsejale määrata 5 aastat ettemaksuga, nõusolekule 1 aastat vangistust koos võimaliku õigusega maksmisega ja vanemtalud nelja aasta pärast võrgemalt poolt ärapalumise pahe käima. 3

„Randlane" on ka avanenud, et kinnas on nälle põudunud ehitusega väga vähe ajakirjas, anna Waldhofi Jäälesi on lahenenud on palju noorsid vabad ja ainsi ei ehitamata end tema. Kui aga ehitada soovijaid on, siis tuleb arvestada sellega, et ehitusmaterjal (puud) on hallitus kinnitud ja vanad-väärtid ning noored-nõrad jäänukud nõuavad 2 nukka päevapalana. 5

---

1 „Randlane", 1914 m. 3.

2 Venemaalt. Ülejõnaärimõisas. – „Randlane", 1914 m. 15.

3 Seaduseandas.

4 Päevaleht. Tõdedest ja palvadest. – „Randlane" 1914 m. 11.

5 Seaduseandas.

„Randlane" ei ole õieti kirjavahetuseks vastu võtnud, on tagasi lükanud kõikvõimalikke materjale jms. Kõik on aga „Randlase" kriitikavihud pahesti, mida kinnas näeb: ninast tõmmatu halba alguses,[1] saamatusest puupüsti käitlemast.[2] Salasamuleses lehtis kahtlustada ei ole eriti alust, sest kuna on tegemist ka ametlikult Tallinna ilmumisaja aegse ajakirjaga, on halti-saarlaste vaim vihastud nüüdsetki päevini tõlgendi. Ära on tagasi saadetud saatemuse kõneluse pulmamine kinna tõmbamist,[3] saama ajakirjade salgenised[4] ja saarlastest kinnamehine vallandamised.[5] On inimesevihad nüüdsele saama sõnu „kategorjaks" tõlke, mis annab mõiste-kaarte vanad mõjuvõimsustid võjast kannatanutele ümbritsevad pue.[6] On märgitud sedagi, et halti-saarlased eelistavad kaubeinimjadega Berliini tõlke, kuigi, et nad siin suure all elavad.[7]

Ükski nõõsinine varju vihjed minevikku-des võhikdaux, et täiele venimisele saamas vaga venimi tõotjuse ajal - kapitalist? Mõisa-tes kaubitsejaux väga kahjuks tõõtegijate eest,

1 Pärnu ela. Kivadine kopsupatsex aeg. - „Randlane", 1914 m. 9.
2 Pärnu ela. Rahva saamast. - „Randlane", 1914 m. 5.
3 Tähtsamad teated. Saksa kuli väätimine mulitsal keelud. - „Randlane", 1914 m. 29.
4 Tähtsamad teated. - Randlane, 1914 m. 31.
5 Pärnu ela. Sõnumeelnoga koosolek 23 oktoobril 1914. a. - „Randlane", 1914 m. 40.
6 Pärnu ela. Vertelnoga. - „Randlane", 1914, m. 33.
7 Tähtsamad teated. Balti-parunite käekiri Berliini lehtides. - „Randlane", 1914 m. 36.
8 Pärnu ela. Perhtus mõisasulaste asjus. - „Randlane", 1914 m. 36.

rendile antavat siia laudimus xalavedade
vahel ja seda laadimist kasutavad mõisas
elavate antvärvide lapsed ka väljakäijates!
Väljakaos kantakse ühtlasest mitmesuguseid
ja saadakse opmanil vahelduva ainuna,
hoonedakeeni ja pilgatakse saadakst.[2]

„Randlane" ei salli ka tõdavõlust,
on jõuetuseva viivitusse ja teiseval sõnas
kõiks joovenva tõhulise vaatu.[3] Ajakirjat
leiab, et kõige maainimeni, kõikes ta-
ha täiuvatel häsli hoolitsetud kodanaid,
kes näivad ka häsli elavat, kangavad ja-
gelt oma lihtsamatsse ehetus ja rõõdus-
tavad kodanikse kohanaist, kästes oma
sõbradel - pärgadel linna „kõige elus" pale
tulla.[4]

Palju paberi kantakse alkoholiga. Selle vas-
tu võitlemiseks propageeritakse karskust, tsiva-
x tsadaandeid korraldatakse kohta.
Üldse on „Randlast" ülbselt hoovõtmud
kaidumisttõd ja karsknuselto'd, tõsiselt
on nülmalt hüõda mõndud. „Endla" kohta
õeldakse, et maja on hõõl ilus, kuid õri-
neri sal ei sää, kuna paljudele on sel ava-
tud „kõrts" vastumulne, ja tulleb nõlgeda.[5]

---

1 Pärnu ela. Pühtlus aiasandlaste nõõgitoas. - „Randlane", 1914 n. 36.

2 Pärnu elu. Vastelugu. - „Randlane", 1914 n. 38.

3 Pärnu elu. Õrnem sõnga. - „Randlane" 1914 n. 9.
4 Pärnu elu. Vastelugu. - „Randlane" 1914 n. 9.
5 Pärnu elu. Kahvatu ater „Endla". - „Randlane", 1914 n. 7.

„Randlane" saab loomulikult lehtede ärakuulutusi ja teateid, mis on seotud Pärnu linnaga ja ümbrusega. Nõnitsetagu Pärnu jõeäärset alumist ilusat ilma ja hüa tu tõttu rahvarohkeks, palju jõe kuhtlusilt odavaks liikumiseks alumist kohtumist ja elusaid sõpu." Tõsiasjaks, et linna elektrijaama võimsust on plaanis suurendada, näitab tõik, et linna kassa summaks 45.000 rbl.[3] Sõit avaldab ka teate, et Suhkrumäe korraldatakse Eestlaste Ühisilduse Jubelilaulupidu 1914. aasta mais ja arvestab saarisõile mitmetuhandelise rahvahulgaga ning kostevõtu ilma rahuta, koolitus on ilus ja tasub vaadata.[4]

On ära toodud uudised ka Venemaalt, suuremates tegumisest, usukuulutustest jm. Umbes nimetamisväärt teatel esineb ka välismaalt. Ilmselt piiratud leht ühe nõtkema kaastöötaja sensatsioonilise maitsega materjali, et saavutada võimalikult laialdast levikut.

Palju muusi on lehes piirendatud

---

1 Pärnu ehk. Pärnu jõeäärsed. – „Randlane", 1914 nr. 9.

2 Pärnu ehk. Linna elektrijaama suurendamist on oodata. –, „Randlane", 1914, nr. 3.

3 Pärnu ehk. Linna valitsuse koosolek 23. märtsil. –, „Randlane", 1914 nr. 5.

4 Venemaalt. — „Randlane", 1914 nr. 9.

ja moraali probleemidele, jäeealuses vabadati pidevalt uõtkid armastuse ja abielu teema üle. Avaldati ka kirjandusliinau leibi-palu, kuulutati armastuses est, otsust ja loodusest.

Isei algas maailmasõda, sõdurides ka Vene riigi, väis kaljaitus se aa lehes. Kuna aga sõda ätsesid Päraut ei jaua-dustanud algul, väis läks elu peaga edasi. Lihe tunnadu sõngis aga tõsnes võltsvalt ajast eriti sõja problem.

Ilmund spiritualsed „hõpetellegraami" ja „Sõjasõnumite" ummud, millis anti edasi informeatsioon. Tüsnes ebulisius ülbrandelus eli elamises patriotismitundu õhutamine. Sellens taodi näitsid ajalaast ja kirjandusest, muidas naised, vennad, e lapsed on kangelastinult käitunud, ja eddamud nõitse saavutada.

Kontsertsel Pärnu aehte käivana eval-dati meetrjal 1855. a. Jaglise kiuvastäus Pärnu all osamisest, mis lõpes kinnale rahulinult.[1] Elamise patriotismitemaut avati lõstvat ua kodumaga ajalaalse kiirsuse kirjeviisu tutvustamisega, ilmsid näites tsitsed Karl XII[2] ja Lusti Pärnuga seotud

---

1 H-esh. Inglase Pärnu all olemise aastal 1855. - „Randlan", 1914 n. 28.

2 - Mäl. Mälestused Pärnust. - „Randlan", 1914 n. 32.

suunata aehta.

„Randlane" xisab aindlalt poiss/ooaid Sausamaa vastu, kes ilmub alsenet mõxa Wilhelmi vastu xiiatud pilgt, end ja paxsinatuxe, mes mõnxit mujaltaxe ara ja põletuna, kuna ta ei saa öösiti magada.[1] Saksa Villu peab võdunitu napsux tõttu võõrandajalt saatma uxeri ja xigeliht õhutab xellist naastõõd.[3] Wilhelmis nähtaxe läbi aegade maailma suurimat mehtust.[4]

„Randlane" teatel on võõra algul lõnarahvalaulud rahulin, sest võõra ei puuduta Päänut. Elamised laxtevad muudatuxi ja laadlavad, et xaulaad praegi liina xaavad.[5]

Liber ei oxta hinnata xuxe Vene võõgi majandusela xarnasi ja ümbermaailmaliikmi, kelgi nähaux, millest linnas on puudus. Suhkru puudux aehta õeldakse, et suurkaupmeste lohamuxe tõttu pole seda nüst tellitud.[6] Juhatus ara aa teatel, et päeva hinnad on tõusnud[7] ja eraisikutegijad hoiavad kuivahinna aa kõrgena.[8] Linnas elamiste näitõõliste tõõpuudusest püütakse meidile saada pilt hahatuxe ani võõrile saapaid

1 M.T.A. Miks Villu magada ei saa. - „Randlane" 1914 n. 35.
2 U. Süth. Villu Vilmane abikõu. - „Randlane", 1914 n. 38.
3 Kirjavastus. U. S. - „Randlane", 1914 n. 40
4 M.T.A. Kaus Wilhelmi. - „Randlane", 1914 n. 29.
5 Pärnu elu. Kalva muldala. - „Randlane" 1914 n. 29.
6 Pärnu elu. Suhkru nälg. - „Randlane", 1914 n. 30.
7 Pärnu elu. Piim kallimaks läinud. - „Randlane", 1914 n. 31.
8 Pärnu elu. Leiva hinnad alanevad. - „Randlane", 1914 nr. 30.

valmistamise.[1] Selles tähenduses ära pruukida kalmistu asemel, mõnes linnas ja ümbruses elavatel saamidel nimetatakse. Linnas on avatud haiglad ja kaubanduslikud, nendes paigutatakse haavatuid. Enamik haavatutest on nendesse, mõned ei ole. Haavatute eest hoolitsemise on valmis ka noorlaps.[2]

Nagu näeme, et „Randlane" mitmekülgsed vastamata küsimused ilmumisajaks kuidagi avaldamist võimaldamisi tõlkeliku materjaliheks.

Ajalehe „Randlane" toimetaja nõuab nõuab nõudmisega, et ta peaks alla lugu-vähem neutraalne iga küsimuses. Olles endale mõnda-muidu kõnnud kaunilisi küsimusi, teenise ja haruse probleeme, lähub „Randlane" seisukohalt, et selle programmi järgi on võimalik saavutada esti rahvaal edu.

Mingit kindlat programmi või poliitilist seisukohta „Randlane" ei ole, välja arvatud üldpool mainitud mõtted, lisades sellele veel-veka, et eriliste eeldusi seeonast.

Mingisugust ühtlise tähtsusega näitmust Pärnu linna suhtes ajalehe toimetusel ei kätkeda, ei õhutata ka linna ning maakonna elanikku antiisele tegevusele.

---

1 Pärnu elu. Pärnu kingsepad hommavad sõjaväele saapaid tegema. —
2 Pärnu elu. Pärnu noorsõjalaste seas. — „Randlane" 1914 m. 30. „Randlane", 1914 m. 38.

„Raudlase" kaviduslik, ärevõitu ja vaevaline käsimustega püüdev mees aitas siia temas tugevasti valitseva enam-vähem neutraalse pinnale, vahuldades võõrkeelsi tegusõnu - Pikemat aega „Raudlase" jaoneaktusena ilmunud novaadi, armastus ja abielu valdkonda kuuluvad käsimused olid tahtmatult veidike kodanlikku varjundiga, propagandid v-kodanlikku elulaadist.

Tugev äärmus „Raudlast" ideaalmuutuda kui võõrkeelsi väikenõudlikuma ja vähepauvat ajaloku. Teatud määral aga lisab ajaloo ilmele demonaatlikust mõnest, et lubas avaldada võõrkeelsi tüüpi materjali, mis lasuks kuitu pikku vastuolu ebavõrdsus ja olmivahede ringkonda, kuigi „Raudlase" on neist probleemi seoseis võõrkeelsi neutraalselt.

Võõrdades ajaloku „Raudlase" ajaloguga „Portinuhe" Pärnu väljaandes, pronnu niimaste mõju tuhnistamise palju reaalsi-realisemaks.

## VI peatükk.

### Ajaleht „Võitleja".

Kohtlemaale alus autud tööstusorganisatsioonilisest õigel ajastul väärtada ajalehti „Võitleja" ehk nii ajalehti „Pärnu Postimees" Pärnu väljaanne, kuna ajalehte „Võitleja" hakkas ilmuma 17. oktoobril 1905. aastal, „Postimehe" Pärnu väljaanne aga nagi ärevalgele päris 1905. a. lõpul ja nõnda ajaks ei „Võitleja" ilmumine juba lõppenud.

Kuid ajalehte „Võitleja" põhjus end oma vilpata töötavi hästi tasunud nõuda kahe nõlise ajalehe vahele hagu nõda nagu „Pärnu Postimees" oma viimase perioodi poolteistaastaga ja neutraalsemalt „Postimehe" Pärnu väljaanne. Sellest lähtudest valmisid otsus paigutada ajalehte „Võitleja" autud töö lõpuosa.

---

IV 1905 m. 1.

Ajalehe „Võitleja" annab Pärnus ilmumise ajaloole sõjajärgsest uuest, teise ilmumisajalt oli ja nõige lähema ilmumisperioodiga ajalehe Pärnu ajakirjanduses ning oma nimelt kõige radikaalsem, tõusis reljefselt esile Eesti XX sajandi algeel Pärnus välja antud ajalehtede seast. Oma poliitiliste nägemiste tõttu ei rahuinud ajaleht „Võitleja" ühtki poliitilisest nõjast ara „Landlasega", ehkki mõlemat ühendab nimelt lühike ilmumisperiood.

Ajaleht „Võitlus" vastutavaks toimetajaks oli G. Paju, kelle kohta kirjutab Saaremaa kroonikajas:[1] „Ajaleht ilmus nõige äärmates tingimustes, ajavahemikul 17.-23. dets. 1905. aastal[2] ja kokkuvõtud sai ainult nelja numbrit! 1. n. ilmus 17. detsembril ja viimane — 4. n. 23. detsembril 1905. a."[3]

Lehel on nimelt tähtsime teenimus ajaloo ilmumise jäädvustamise kohta; teatatakse lühes, et on alanud tellimuste vastuvõtmisest 1906. aastaks, lehe teeb ilmumise võimalikuks ja kauplemise. Aastatäiendi hind on 3 rbl., koos postiarvelduga

---

1 R. Antik. Eesti ajakirjandus 1766-1930, lk. 134.

2 Vealseman.

3 V 1905 n. 1.

3.50 rbl., üüniari lahenumbri hind on 3 kop., ärnilubase rivila ruum laiusi maksab 5 kop., esimene lehekülg 10 kop.[1]

Lehe pööratud lugejate poole, andes kõigi asjade – sammuda tuleviku! Lähemalt vaadeldes tuli tulvinud, ei usu „Võitlya“ sõnu: „... mõisate hävitamise ja sõnade võõrutusega olemasolevat praegust muutub, nii ka praegu on. Vaenu ja viletsuse juured on nii sügavale kasvanud, et ühekordsed sõnad ega jõuga nende hävitamisega küll veevalt midagi ära teha suudavad. Paranduse on tingimata tarvis ja nende kordasaatmiseks avame nii kõige esimesel võimalusel võitlusvälja ühistegevuseks üles ehitada, et siis ühendatud jõul kõikumatalt selle eesmärgi poole püüda, mida elu meile näitu jätkatab. Et seda mõtet teoks teha, siis oleme kohustatud edutud hävitamise ja tagurliku ehk tagasihoidva poliitika vastu võitlust alguma.“[2]

„Võitlya“ tahab aidata valvsat kaaslaste, et oma tööst igaüks teiba saaks.[3]

Et „Võitlja“ selle tulemuse all mitte kapitalistlikku süsteemi ei mõtle, on selge. Kirjutises „Rahu eest!“ iseloomustatakse kapitalistlikku korra poolelisust, nähakse selget ebavõrdsust, ja järelsõnast tõõ halvustamist. „Võitlja“ on oma

---

1 V 1905 m.1.

2 Lugejatelle - V 1905 m.1.

3 Sõnasmas.

4 Rahu eest! - V 1905 m.2.

tulevikku kiidumad valsieelisuus ja tahab sõna võtmatult nõõdla jõuda ilma ümbrakumiseta.[1]

„Võitlja" artub mitmel korral oma „Postimehe" ärgukomade. Tartus olevat „Postimees" kõrvalekitud, ja seda tahtvat ka Pärnus korraldada.[2] Teatades, et „Pärnus tahtvat hoida „Postimehe" väljaannet väljaandmas, mida hoidvat toimetaja advokaat Sillenburg, pastor Niggol ja kõster Jung ironiseerib „Võitlja", et „Postimees" kaotab teadlus ja usu abil tõõrehvale ülgus tiba, et kõva nes lühemat tõõpäeva, palgatõstmist ja poliitilisi õigusi nõuavad, on mõnajad, põlutajad ja kõrilõikajad.[3] Artikkis „Vale tu" öeldakse samuti, et eesti rahvalikes oma demonstratsioone väljendusega on vahel tul, J. Tõnisson rahvalikus jutlustamises ilma asjata sotsiaaldemokraate.[4] „Võitlja" laiab

Konverentse ülemvõimu ümber Pärnus, et eestlased on koondumud selleski ürituses kaasamõtlemas, ei lõhkuta neid.[5] Teisal märgib leht, et meie ülemad on vaesed ja nõudmised, millega politseiülemalt mitte vaenulikke.[6] Lõpuks ülvatist ühtsusetust on „Võitlyes" kõige rohkem juttu ärakuulsetest „Valgus", mida peavad vead ja tõelised.

Et „Võitlejal" mitmeid vasaseni ette tuli,

---

1 Rahu ootel. - V 1905 n.2,

2 Postimees Põhjaliall. - V 1905. n.1.

3 Kohalised sõnumid. - V 1905 n.2.

4 -n. Vale tu. - V 1905 n.2.

5 Pärnu linnavalimised. - V 1905 n.2.

6 Ülevaldine politseinaeline ohtu. - V 1905 n. 1.

oder annab ajalukirjutajale teada. Nimelt on vaenuliku rõigevaenaja „Võitleja"-ülemuse kleepsumed Jänevatelt ülekuulamistelt, mille tulemusi lubate, mida on võimalused „mäsuliberus"? Samas lehest võtab, et neid on riigidistantsed selles, nagu kahaus „Võitleja" radikaalsest õhutades kiirustele kõhnumisele, mõõgata põletamisele ja varemdusse jaotamisele.

„Võitleja" lõpetab ka tõsiasi vaevalt oder ennaparaku, nõnda „kuldne reegel", lõpus kahtlus õigustust ära nõudmata. „Võitleja" ei tahta mitte ainult ülemuutumistest, vaid ühiskondlikult alus tulevikuvaim uuda kõige kiiremas ja radikaalsemas vormis.[2]

Toimetuselõõ ootab lehe peljuu teada ei anna, ainult vabandab informatsiooni võimetuse pärast ja lisab, et valmilõige tõttu on toimetuses muudatusi ka õigus.

Peaõhu on pandud 1905. a. novembri-detsembri sündmustele Pärnus, mende juures annab lehe tagasivaate aega, mil ta ise ei ilmunud. Kuigi on tõsiasi kohaliku lehega, pole piirdutud ainult Pärnu ühega, vaid võimalust mööda antud ülevaated revolutsiooni-listest sündmustest Pärnu maakonnas, Eestis ja Venemaal. Jaanuari on välismaistest uudistest vaevalt ööda, mis näib lehele ajakohane

---

1 Lugejatele. - V 1905 m. 1.

2 Sealsamas.

ja progressiivse tähtsusega olnud. Sotsialismi propagandismiseks on kasutatud ilmunud ka Edward Bellamy järgmine pilt aastast 2000"

Leht ei piirdu ainult revolutsioonilisi nõudmisi kaitsmisega, vaid seletab selle poliitilisi, majanduslikke nõudmisi jt. põhimõttelisi küsimusi.

Leht loeb õnne, iseloomulikke vahetusvormis võtlus nõudmisi viis punkti" :

1) kogu rahva poolt valitud esindajad peavad välja töötama uue põhiseaduse,
2) käsitamine peab olema ülekirjutus, ühtsus, absoluutne ja salajane,
3) sõna-, trüki-, ühinemis-, usuvabaduse ja streigivabaduse,
4) 8 tunnilise tööpäeva proletariaadile ja talupoegadele maad,

(Talupoegadele maa jagamise kohta avaldab „Võitlus" kaitset arvamust, et seist ostetakse riigivarad talupoegade poolt ära ja jagatakse nii talumaalele välja.[1])

5) valimine ja valitav ühtsuse seisvatele peavoolutsiviilile."

Nende nõudmiste eduna tähtsuse annab leht garanteerida saavat ainult sellega, et streik (võitlus) olevat ülekirjutine.[2]

---

1 Ülekirjutine poliitiline streik.- V 1905 m. 1,
2 Sealsama.

„Võitlya" taob ära ka ajaleht „Luiva" avaldatud nimetuse: „Vabaduse liikumise jõud seisab just selles, et iga vastutud tahing saavu lõpulise võidu peale on, iga valitsuse võit aga ainult saavu ajutise võitluse, lõpulise vastamise peale tähendab, sellepärast ei tohtagi vabadusvõitlejad vastust." [1]

Peaaegu kõik „ülevalne poliitiline struu" avaldab „Võitlya" teate, et nimetatud struu algas 8. detsembril Peterburis ja on nüüd juba üle noge maa laienenud. [2] Täpsemaid teateid „Võitlus" aga anda ei saa. Olemasolevate allikate, st Päevaleht nagu naabrimaalt laekunud: ongi ehk ainult üksnes 10. detsembri, sedagi on niisuguseid nõudmisi[3], a õige vastu 11. detsembrist on lõuna ühendatud raua telegraafi- telefoni liinid. [4]

Kirjutises „Avalikkudest nõudmistest" loetab „Võitlya", et mööda ei tohta õiglasti ja paneb ette põhinõuded:

1) maavalitsuse ja volikogude valimised peavad toimuma üle kogu maa ühel ajal,
2) maavalitsuse volikogude valimisest peavad osa võtma kõik, kuidas paremad perekonnad eraisikud kuivõrd maksma,
3) maavalitsuse nõudmine peab olema see, mis kõige rohkem maarahva on (talupoegade nõudel),

---

1 Teised lehed. - V 1905 m.l.

2 Ülevalne poliitiline struu. - V 1905 m.l.

3 Seadusandlikku.

4 Kohalised sõnumid. - V 1905 m.l.

4) maus ei tahi alla liiga suur,
5) maumudest sisaldus nemma pool saame võimalikult vähe ja võimalikult ebatarbedalt ära mantetud,
6) peab piiluma, et pelus pulluse pöördu vaja'ata sisaldumud ja hüdida maasudest kõrvale,
7) avalikkudest maamudest põlge õigem alus sisaldusest võetav maus, mis alus selle sisaldusega proportsionaalne. [1]

Peale ülgitustöö on „Võitlya" andmed ilmunud 1905. aasta novembri - detsembri numbrustest Pärnus. Ajalehe jääb ei kõlma just nii osa, mis on pühendatud noorsoomaa numbrustele.

Pealkirjaga „Vabaduse lähenemine Pärnus" on antud ülevaade tähtsamatest numbrustest, millest avaldus Pärnu laiadel hulgadele revolutsioonilise meelsus.

Kesk 3. novembrini ei olnud mingit antiõsust märgata, piirdudi ajalehtede lugemisega ja omavahel vestlemisega.

3. nov. õhtul kell 9[30] oli „Valgus saalis üsna suurem poliitilise koosolek praegust olukorra arutamiseks, otsuseid koosolek vastu ööl ei võetud, vaid pidid tähtsamat jõgnust koosolekul.

Politsei tahtis keelata saadet jõgnuse koos-

---

1 Avalikkudest maamudest. - V 1905 n. 4.
2 Vabaduse lähenemine Pärnus. - V 1905 n. 1-2.

Oleme kõva, kõnelgeme viimsi ja kõvade sõnu,
mis Tallinnas 17. detsembri manifestil, mu-
dugi ütlemata. Selle peale nõudis politsei
ühe avalduse lõpetast rahva massile ötu-
tamises ja 2. detsembril uuesti kohtukäsku.
2. detsembril kogunes Tõõrahvas kohtumaja
juurde, ei suutnud võimuhoidjaid oodates
ka paljusi, ja asja arutamine läks uuesti edasi.
Sõs kogunes Gaasi tänava juurde umbes 2000 in,
pandi lehvima punane lipp ja mindi laul-
des postaoatori juurde, mis struktuurid pos-
tkommunismi ajal asendanud kohalikud
sarnased. Rahvas nõudis postkontori, sõs
mindi raudteejaama. Rahvas nõudis, et raudte
valitsus raudtee sõjavägi ja viina vedamise ära
lõpetaks. Raudteevalitsus oda ei lubanud ja
rahvas ähvardas oma nõudmiste täitmist ise
raudteejaamas kontrollida.
Seal mindi maamaana tänava Popovi juurde.
Edasi mindi gümnaasiumi juurde, mis ori-
gati nõudmised, et opilased nõuvad:
1) pidada vabalt nagu rumnes nõukogudemaid,
2) pole tunde mitte olla nagu juhtunud õpime
all,
3) võtta osa vabadusliikumisest, ilma et nõutaks
õpe ebirahu
3. detsembril „Valgus" saalis muu koosolek
4. detsembril muu mulgavaldajate demonstrat-

Haapsalu kohalik ühing, kandes „Marseljeesi",
8. detsembril üldise naistekoosoleku,
9. detsembril 1200 naist demonstratsioonil,
maamonnadelt kuhjas nende nõudmiste
peale kõrtsid sulgeda. Ühingu liikmete nais-
tel koguneb põrgu politsei-pristavi ja tema abi-
listega, nuudi-katsid nende relvad, rebiti
õlgadelt pagunid, pristav kuhjas naistekoud-
misel end amutist lahti võtta.
10. detsembril 360 nemudi-koosolek, otsustati
mitte midagi ennem kuulmata, mis on viise
aastad mees riigivalitsus ja teenistusaeg 2 aas-
tat, kusjuures 5 rbl.
Õhtul pesseavad mehed purjus rahvahulgas
mitmed üksikuid.
12. detsembril koosolek „Valgeses" saalis, mehed
1000 piirast, nõudis vanu otsuseid:
1) politseiõiguste riigi-nõukogus struigimund-
jard mitte salliida,
2) struikjate ja nende pereliikmete kuhu
koyandusi."

Linnadus nii andunud, et linnas on täies-
tenetlevõimes rahvahulk, ka Waldhofi täielisel
ei struigi, linnadis on aga rahutu.[2]

„Võitlus" loob üha uusi tõkkeid Toreit, mis
16. detsembril ühinemas valla tööliskogus.

---

1 Kohalikud sõnumid. - V 1905 a. 1.

2 Üldised poliitilised sõnumid. - V 1905 a. 1.

Tori vallas keelatud ülesanded:

1) kogudusi opetaja kahti kanda.
2) kõiki jutte ning kõik muud asjad otsida kohtu poolt
3) vallas keelatud asju kui ka valla määratud ebaõigusi ülesid.[1]

Toris otsustati kärpida ka vallatööliste palku:

1) noorematele meestele 90 rbl. asemel mitte 50 rbl. aastas
2) vallavanemale mitte 120. rbl. asemel mitte 60 rbl. aastas.[2]

Nagu nõuame valitses Pärnu linnas ja ka ümbruskonnas nõukogu poolt ülevaade. Isegi ülemgu oli ka korrapidamise mõnnes linnas teha. Peaminja oli „Kalma naiseväe ülemnes" ja teb „vortleja", et politsei ülesandeks ja kõikised on linna naiste ning peale nõtmed, need nõjavõepatrullid on need kinni pidamud, kes on Eesti Sotsiaaldemokraatide Pärnu ühines kuulutamud poleteid laialisaadetuns ja linna naiste ja korraganumiste kavistamise eest suremaht linnu ning peale nõtmed.[3]

„Võitleja" uuguda teoleud ülevaate je võimalik jäägi nõine Pärnus valitseva ohtkonna nõukogu saamatus kuigidas, mees-jeures kahval oli agarust nõukogu, nõukogu

---

1 Kodumaalt. Tori t. - V 1905 m. 2.

2 Sealsamas.

3 Kohalisi võimuid. Kalma naiseväe ülemnes. - V 1905 m. 1.

jällii seavda organiseerimine, jälitamine.

Nõnda, et valitsus nendest ei väga seadnud ülesse apellida nagu „Võitleja" ülemmus hoonemisses. Kuid erinevus selle ühe nõue nõudlemas, mantsesse nagu jõude ja anus vabadusliikumist tõmmatama.

„Võitleja'ani" on jõudnud hiinusad sõnumid, et Tallinna- ja Pärnumaal on veresed sõnumpõnnid mõisate süütejate ja omanike vahel.[1]

Maal hoiavad ühtlasi paagi tõpsedus.

Ajalehe Balti Kuberneriugude kindralkuberner Sollogub nõuab:

1) ülesanda kõik isikud, kes vastuvastselt on võtnud oma peale kohalike omavalitsuse ametnike kohustused,
2) kõik tõjaüksused ära anda,
3) sõjaväematerjal ja raud antakse tõjaväevõimu alla,
4) omavolis ümber elavad vallarahvamaad saavad karistada,
5) rahulikult ja seadusliikult elavaid isikuid hoitud saavad kaitstud.[2]

Linna tõjaväeõiguste kiud ülemjuhtimine, et elanikud ei jääks ega nõuka vongkäimedest ja peavad erinevate nõudmiste peale laialiminema, muidu tulistatakse.[3]

---

[1] Kodumaalt. - V 1905 m. 2.

[2] V 1905 m. 2.

[3] V 1905 m. 2.

„Võitleja" lõjub samuti alumuna ehteäratest pea ühtsat sõiduvorda välja arvatud rõnad ühe üheksa nuppudes: aeg on üheksa-kolm, et aeg-ajalt üheksa tulla võib, nõudmata nähtud on ainsatel pühadel, on iga hetk näib neist praktikaden õiget!

Tutvumiseks ajakirjaga „Võitleja" kahe rõhuneed nuppudega, võib öelda, et lehekülgedel leiduvatest artiklitest-aruannetest, mäletsen tuluvõtu esmärkide rakendamise kohta. Ajakirjas valgustatakse laialdaselt ja tõhusalt nõukogude Eestis ja Eestimaal, kogu propaganda kasulikus vabaduse eest võitlejatele. Oluline osa on informatsioonil, mis võimaldab mõõta valgustatöö revolutsioonilisi sündmusi Eestimaal, kuues ühtlasi õige ülesandeid esitavad programmilised nõuded. Ajakirja töö õige ja aina põhimõtted tuluvõtu ühishoona saavutamise tee kohta ja poni oma ideed tunima ka ajakirja juhtkonnaga.

Süsti tõrkab silma, et „Võitleja" on ajakirjalt-laborneerija rohkem kui ajakirjalt - propagandaja, kuigi nii võimu välja kuulda ilmsel kaasaütlu valvu revolutsioonilistele sammudele kohta, ei suuda „Võitleja" võhelda millalt nõtkelevalt võõradega, et aina kõige maasinnak-

selt maasma panna, ka on sõna „võitlya“ nõuetgat ebaõigesti aadlust ja saiusust oma poliitilise joone avaldamisel.

Muidugi ei tahi unustada, et kõik ilmus saamise ja arvatse tingimustes. Sõbe toimetamine oli alles teieti väärse, toores ja ajutiste vahenditega ning oli ainult see võimalus oma mõtteid levitada, sõna valida ja neid kõlama panna nii juba lõppes ajastu ilmumine.

Kvalitatiivsed kirjutajate ajastu poolt saavutatud aktuaalsete küsimuste õige toomine oma mõttedel, ja samuti hoopis „võitlejat“ poolt vaadeldud ajal revolutsioonilist kultuuri väljendamine nähtuste hajutamise kõrvalekaldya mõttedel.

Kuigi „võitlyjal“ ei olnud nii laia kujutlusmaailma nii „Pärnu Postimehel“ Jaanseni või Lipu toimetamise ajal, on ka temal ära Pärnu ja Ilma väärtuse avaliku arvamuse mõjutajana. See ära on hoopis teine ajast, mil ilmusi esti varasemad progressiivsed ajalehed. Võrreldes „Võitlyat“ tuleb Pärnus ilmunud ajalehtedega, tuleb teda hinnata oma poliitilisest suunast hõige radikaalsuses ja positiivsemas.

# Kokkuvõte

Käesolevas töös on seemaeohanet vaadeldud Pärnus aastatel 1857-1917 välja antud eestikeelsed ajalehti.

Nimetatud ajalehtedest ilmusid Pärnus ajalehed:

| | | |
|---|---|---|
| „Pärnu Postimees" | aastatel | 1857 – 1885 |
| „Võitleja" | aastal | 1905 |
| „Postimehe Pärnu väljaanne" | aastatel | 1905 - 1916 |
| „Randlane" | aastal | 1914 |

Nimetatud ajalehtedest on meiliselt vähe sõnumeist, ja tähtsamate nimetatud perioodil mahub maa arengu kapitalismi elemendide sisenemisest kapitalismi võidumärgini, ja seal imperialismistaadiumi põhjustest kodanlik-demokraatliku revolutsiooni, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni välja.

Nimetatud ajalehtedes langeb eesti kodanlase rahvuse formeerumise protsess, mille tulemusena ühtse talurahvakihi

kuluade sisemises Soomes elujõulisemaks muutmise, tuues eesti kodanikes ja kõõtsevate kultuade ühtsuse. Ei saa unustada, et kahe võimsa kõrgkoolide ühtsuse alusel alanud kultuurid kultuurilise vastuolulisega vahekorras näib vahetult liitumine ühe kõrgkooli raames võimaldavat kultuuri püüe kodanlik-demokraatlikus võtmes teel vabaduda kahtlemata kõhkumise alt. Ühe vahetu liitumise ühe klassivastuolulist puudutamata, toimus vabatahtlikus liitumise areng tõusujoones, saavutades kulminatsiooni aastatel 1878-1882. Kahenduslikus liitumises ühendati kodanlik-demokraatlik osa C.R. Jakobsoni juhtimisel ühe radikaalsemate vaadetega ühe põhjalatud poliitilise ühtsõgulise seaduslikkuse ja väljendas eesti kodanluse, kinnaste talupoegkonna huve. Kodanlikke tugijõus oa vastavalt kodanlik-liberaalne osa, mille juhtideks olid J.W. Jannsen ja J. Hurt, mõõdukas sõnastikus ja sõnastamine osa pärides ühtsuse majanduslikus ja kultuurilistes tähtsuses.

Kahenduslikus liitumise ühtsuse ühtsuse ühtsuse, et ühtsuse ühtsuse ühtsuse ühtsuse ühtsuse ühtsuse ühtsuse ühtsuse ühtsuse. Jaanuaris osutus 1882. aastal poliitilisest vastuolulisest juhtis, ehk nagu kodanlik-

~~Rõuaalne~~ rõuaalne xeeved, xalveeliines liinemises
töösid piimale aitsad uodeuline vrag-
uondaale pähiheid ja laraad talvahael-
gad emaaldeeid xalveeliinent liineemi-
xet, jätles ka taeta. Seeneesa xalveeg-
liines liineemises oli juhina eesti no-
daaliseel. Eesti uodeenlues aga oli no-
tud paralleelselt teeniineed xalveeliine
rahelligeentsiga, xellel oli xalveeliine li-
neemise ettevalmistamisel, xalveeliine
hilteeni ja xahueeltaude kanastamisel
väga suur osa.

Eriseene eesti intelligentsi esindaja, nes
tagi väga palju ära xahueeltaade ära-to-
misel ja xalveeg rõneamingi avaldamisel,
oli J. V. Jannsen. Temaga sai paralleel
algas eesti ja ärjepidevale ajakirjale, nimega
Jannsen aastas 1857. a. Pärnus ajakirja
„Pärnu Postiaeg", meilline veerand aastat
tagi põhiföö eesti talunaabeeg xahueeliine tem-
de ja xahueeliine uhaese äraetamisest,
avaldades samaal ajal ka iseseeid rõneamin-
gi, aidates nogudes õpetusi maaeppidamise
paremaks korraldamiseks jms.

1857. - 1863. a. „Pärnu Postiaeg" pooleeneeg
tuleb tagasi tööd xahueeltaade kanastamis-
se aeg nagi lõpt ei võtnud 1860-ndate aas-
tate algul antiiusest xalveeliine liineemise

mõtsenõst ära, ei saa eitada, et „Pärnu Postimees" tegi rahva nas palju töö ellu, et hiljem oleks võimalik ane saada sellest hea tasemega poliitilisest ajalehest nagu „Sõnaleht."

Aastatel 1864-1879 oli „Pärnu Postimehe" vastutavaks toimetajaks mõtsenõst Lorentzson, kes siis oma hinnanõpetajat enõjen oli. Selle tulemusena laeneis kiht baltisaksa mõistmise jõ hinnanõpetajaid, propageeris usulis-mõõdukat haridust ja pagas eestlasi halvematuis kui saaslasi, selle tulemusena tuleb lehte selle toimetajat oli hinnanõpetaja tagasihoidlikus ja tuua enõjen rahvale vaenulikkus. Enilist hinnanõpetajat vajavad aastail 1878 - 1879, mil ajakirja tegelikult toimetasid kaasõpetajad Hansen ja Olstadt, hiljem L. Seburg. Lehes on tunda selgimvat jõhku, võõrvõimu süüdistusse rahvuslikku liikumise puhkemise. Enilt positiivselt tuleb hinnata seisukohta võõrvõimu „Sõnaleht" poole, mida saavutab leht Seburgi toimetamise ajal.

Aastatel 1879-1881 on ajakirja vastutavaks toimetajaks leht väljaandja W. Born, misjärel toimetajaks J. Lipp. J. Lipp pooldab algul „baltlasi" ideed, mis seab ühtlasi Jaanuar-

soni poolda'ons. Temon toimetuse all on „Pärnu Postimees" ühendel „Sakala" leitlene. Lehes on teravesed ja ühiskonna seonsetud kalli- seonsete, kogu kalli eri kohta vaates ja temaga ühes eesti rahvusliku ja ühiskonna ühiskonna ühiskonna

Eesti rahvuslikule liikumisele ja ajakirjandusele mõjus kahtlustavalt ka 1880-ndate aastate algupoole haruldased venestuspoliitilised, mis panid maal maasma mitmeti survet. Tõstevad ei võitnud uhkemate tegajärjel midagi, kuid maa majandueselus ja üldises arengus mõjus sidemete lõhkemine kuitahes positiivselt. Ajakirjandusalased oldi venestamispervoodi tõttu kitsendi vastavalikud, mõnda algul nähtid osas eesti ajakirjanduse mõnenuiseid - reformide poolda ajasid ja kuises osas ajakirjadest samasuunalisi - uuenduslikke vastaseid.

Lõuna vastu aga sai turu eesti ajakirjandus tunda kõnnumi täit rangust, põhimõtteliselt ei lastud ilmuma kahtlase sisuga eesti uudistelehti väljaannetest, sest eesti rahvuslikus piirides nähti ka ohtu venestamisele. Niisuguste ajakirjanduslike piirangute eesti uudised ajakirjanduses ei ilmunud.

1905-1907. a. revolutsiooni ajal uudistehnikaga Eestis laiade rahvahulkade rahuldamatus, keiserlikku võimu põhjalikult demonstratsioonides, miitingutes ja streikides. Rahvas hakkas võitma õigusi, mida nii kaua oli ihatud. Kui revolutsiooni alla surumise tõi kaasa uuesti uudistehnikaga poliitilise

ga, sõjaväega ja balti saksastele jõukudega. Revolutsiooni ajal saavutas rahva autoorses haripunkti, selle tulemusel saavutas ajaniŋ andes.

Revolutsiooni ajal 1905. - 1907. aastal saavutas ajaniŋandes kõrgpunkti, 1907. aastal ilmus Eestis 11 erinumbriga ajalehte ja ajakiŋa. Ajaniŋandest tõus on vahetult seotud revolutsiooni käigus tõiŋmuud võitlusega, mis rahvas eristas ka võunduse ja riikliku vabaduse andmisest. Rahva võudmiste kõikilisus rahuldamisest ja aja võitmisest andis saar välja 17. oktoobri Manifesti, millega ilmaniŋaliselt anti rahvale sõna-, koosolemis- ja ühinemisvabaduse. Revolutsiooni tõusu ajal anti välja palju uusi ajalehti, ning nii tabas neid surve võimu poolt, avati jälle uusi.

Põhjat revolutsiooni mõjutusest realisõõni puudutas jälle näite edasimüüe, mida ei suutnud ajakiŋanduse tõttu ilmaniŋandust tõsta revolutsiooni eelsele tasemele. Kuni Esimese Maailmasõjani valitses ajaniŋandespiilul tõusude ja mõõnade aeg, suurem tõus saavutati jälle otse Esimese Maailmasõja ajal.

Eesti ajaniŋandus oli ilmaniŋ jõehel vodanaline iseloomuga ja mõjus rahvale

piiresteval, mingi tüüpi töid valva kultuuri-
tasemest tõstmisest, sest ajakirjanduses
poolt haaratavate ulatuslik hulk laiemas
pidevalt, ilmuvid spetsiifilised tiraaz- ja
tehnilooalased väljaanded.

Nimetatud perioodi alla võib paigu-
tada ka kaks XX sajandi algul Pärnus
ilmunud ajalehte, nimelt „Postimehe" Pärnu
väljaande, mis ilmus 1905.-1917.a. ja „Randlase"
1914.aastal. Esimese ajalehe toimetajaks oli
J. Karu ja ajalehe oli J. Tõnissoni nimeline väl-
jendajaks, mille Pärnu-alane materjal il-
mus ainult mõjuvadel tähendusel, sellest mulje
ligi pool sajandist arenduslaste poole. Nimetatud
väljaande suhtes tööliskonnaga vaenulikust
ja valvsusliku tähtsuse sildi all mõisa kirjut
klassivaheks. „Postimehe" Pärnu osa propaganda
on võitlus sotsiaalse kirjaoskuse vastu ja
selle kaotamine, mis tähendab eesti kirjan-
duslike huvide hoidmise ja arendamise reaktsioonilise
kilda. „Randlane" ilmus Feldmanni toimetu-
sel, kelle oli valvsuslikus propagandimisel mõnusa
tagasihoidlikum, püüdes soovidega, et eestlane
tagaks ühes oma maal, ja aidaks ennast üle.
„Randlane" propageeris vaoshoidlikumalt,
tuudis huvi haridusseltside vastu ja oli mõles-
tatud balti-saksa vastaselt. Oma positsioo-
nilt mõõdukas ka end neutraalsena. Eriliselt

on pöördumud poolehoidva kaudse tähelepanu väline-rahvuslikumale ülesehitusele kaevatamiseks. Demokraatlikemad seda tähelepanu ärakasutab ja tihti peale, seeläi neutraalses sõnavõttes, taodleb ära matsjalist tõõliste ülesannete ja üldise ülesehitus vahetu. Kesse „Kaudlane" ilmus kõrvalistaega, ei suutnud ta kohaliku lehena suurt mõju avaldada.

Käige vähemasem lehe, mis aastad perioodil Pärnus ilmus, oli ajalehe „Võitleja", „Võitleja" kõrvalejaanu oli G. Paju, lehte ilmus 17.–23. dets. 1905. a., trükivalgust nägi aruult vaid neumbrit. Leht on tugevalt sotsiaal-demokraatlikumeelega. Temal mõju oli väga piiratud, mid positiivne. „Võitleja" propageeris ühtekuuluvust sotsialismi saavutamiseks, mid saavutamiseks. Mõtete põletamine, kirjutab toimetuse juus, pole „Võitleja" ülesanne mustad mitteagi saavutamiseks, aga viletsuse ja vaenuse juured asuvad väga sügaval. „Võitleja" taob ära olulise vaheliet. Mõni nõuget, mida on võimalikumas ametlikumad parandada praeguliku informatsiooni tõttu. Peale selle annab leht tagasivaate Pärnus toimunud sündmused alates 3. nov. 1905. a. Seoses oma lühikese ilmumisajaga ei jõua lehes välja nõjenuda ühtegi toimetuskaad, leht tundub olema rohkem andmete kogja tõõrahvast kui iseseisvate probleemide

kohta, mis võitlejõnne mitmesuguse ohuda'a, ilmselt pole ilu põhjust mul algust raugestunt. Sellest vaatamata tuleb ajakirja „Võitleja" pidada Pärnu ajakirjanduselus hõige eredamaks ja positiivsemaks nähtuseks, mõnda kaasaelavat mõtet ühiskonnas tõlgendades kapitalismi pahesid ja propageerides sotsialismi, kahtles keegi seda enst, et iga ühiskonna saatus oma töö est liiga.

Seega näib üldistavalt öelda, et hõimkonda Pärnus ilmunud ajakirjadest ühe kindla suunitsooniga elamiseks ja tulemusrikkaks kohustus, seda piiridsid nad näiu tõsta. Kahtlus mõnikord nõukogude ja mõnda ajakirjanduse või ühe tõsise „Pärnu Postimehe" ülesanne. Ajakirja „Randlane" püüab end hõimkonna vaatlejana hõigest, mis eitab mõnesuguseid mõttelisi propageerimisele.

Antud töö on vaid esimene katselus anda ülevaadet Pärnu ajakirjandusest ajakirjandusliku ning pretendeerib vähe ainult hõige üldisema hinnangu andmisele, mõnede on jäänud ajakirjandusse nii ajaloo alla ka rõhumus jms.

# Kasutatud kirjanduse ja allikmaterjalide loetelu.

## Marksism-leninism klassikud

Engels, Fr. Kiri H. Starkenbergile. - Marx, K. ja Engels, F. Valitud teosed. 2. nd.

Lenin, V.I. Rahvuse enesemääramise õigusest. - Teosed, 20. nd.

## Ajakirjandus

„Postimees" Pärnu väljaanne, 1910.

„Pärnu Postimees", 1857 - 1885.

„Kandlane", 1914.

„Võitleja", 1905.

# Eriala kirjandus ja üldkäsitlused


Alttoa, V. Eesti kirjandusteaduse aastail 1878-1881. - „Kul ja kirjandus", 1959, nr. 6-7.

Antik, R. Eesti ajakirjandus 1766-1930. Tartu, 1932.

Eesti kirjanduse ajalugu viies köites. Peatoimetaja Sõgel, E. II kd., XIX sajandi teine pool. Toimetaja Nirk, E. Tallinn, 1966.

Eesti kirjanduse ajalugu viies köites. Peatoimetaja Sõgel, E. III kd., XIX sajandi lõpust 1917. aastani. Toimetaja Puhvel, H. Tallinn, 1969.

Eesti NSV ajalugu kolmes köites. II kd. Peatoimetaja Saat, J.; vastoimetaja Vassar, A. Tallinn, 1963.

Eisen, M. J. Johann Valdemar Jansen. Tähtsad mehed III. Eesti Üliõpilaste Seltsi album. Kuues väljak. Tartu 1901. Tartu, 1883.

Helm, H. Lühike Eesti ajakirjandusajalugu. Tartu, 1936.

Hurmann, K.A. Täiendused ja parandused raamatu „Eesti kirjanduse ajalugu" jaoks. Eesti kirjanduse ajalugu ärinägelastest uuemate aegade jaoks. Tartu 1898.

Issakov, S. Isamaalisuse teemaline põlvkondade järjepidevus eesti ajakirjanduse sünnist kuni 19. sajandi teise poole. - Läbi kahe sajandi. Tallinn, 1971.

Jansen, E. C.R. Jakobsoni „Sakala". Tallinn, 1971.

Kask, A. Kreutzwaldi osa eesti rahvuslikus kirjakeele ja selle ortograafia kujunemisel. - Fr.R. Kreutzwald maailmavaate ja tegevus. Artiklite kogumik. Tallinn, 1953.

Kruus, H. Eesti rahvuslikku liikumise põhiküsimuste püstitamine 1860-ndail aastail. - Eesti ajalehest XIX sajandi teisel poolel. Tallinn, 1957.

Kruus, O. Lilli Suburg ja Carl Robert Jakobson. Nõine haneseelega. Tallinn, 1971.

Käsner, J. Õrbamisaegne eesti ühiskond. Lehed ajaloost. Tallinn, 1958.

Loone, L., „Pärnu Postimehe" ja „Eesti Postimehe" rahvaalgatusliku programmi 1857.–1880. aastatel. Edasi, 17. II, 1957.

Miller, V. Eesti ajakirjanduse kolmekümne kuuene teenistuses. Eesti Kirjandus, 1940, nr. 8.

Nirk, E. Krautzwald ja eesti valgustusliku kirjanduse algus. Monograafia. Tallinn, 1968.

Normann, H. Aastikuud nõudmised maarahvale Joh. Vald. Jannsen'i „Perno Postimehes" 1857 - 1863. „Eesti Kirjandus" 1926, nr. 1.

Pregel, J. Eesti ajakirjanduse algus. Tallinn, 1966.

Pregel, J. Eesti vanema ajalehestiili arengujooni. Eesti ajakirjanduse ajaloost. II. Õppevahend ülikoolistuva eriharu üliõpilastele. Koostaja ja toimetaja Pregel, J. Tartu, 1969.

Pregel, J. J. V. Jannseni ajakirjanduslik tegevus. Eesti ajakirjanduse ajaloost. I. Õppevahend ülikoolistuva eriharu üliõpilastele. Koostaja ja toimetaja Pregel, J. Tartu, 1966.

Pregel, J. Sõja-aastast. Pärnu Postimehest sissejuhatuseks. Eesti ajakirjanduse ajaloost. I. Õppevahend ülikoolistuva eriharu üliõpilastele. Koostaja ja toimetaja Pregel, J. Tartu, 1966.

Postimees 1857-1907. Tartu, 1909.

Põldmäe, K. Rahvamajanduse olemusest ja arengust. - Eesti kul ja kirjanduse. 1941, nr. 1.

Põldmäe, K. Sada aastat Eesti Postimehe ajaloost. Looming 1964, nr. 12.

Sõlvsaar, K. Eesti rahvuslik liikumine XIX sajandil. Looming. 1957, nr. 2.

Sõlvsaar, K. Kapitalismi arenemine ja maadeta - demokraatlik rahvuslik liikumine Eesti XIX sajandi teisel poolel. Loengukonspekt. Tartu, 1969.

Sööt, B. Lydia Koidula. Lühimonograafia. Tallinn, 1961.

Taev, K. Eesti kirjanduse traagilise tõusu kammitsas 1850 - 1870. Dissertatsioon filoloogiateaduste kandidaadi kraadi taotlemiseks. Tartu, 1963.

Tuglas, F. Aado ajaloolised ballaadid. Tartu, 1929.

# Kasutatud lühendid

| | |
|---|---|
| PP | – „Pärnu Postimees" |
| Post. Pärnu v. | – „Postimees" Pärnu väljaanne |
| V. | – „Võitleja" |

# Резюме

Темой настоящей работы является: Эстонская пресса в городе Пярну в годы 1857-1917.

Согласно теме общей работы есть дать обзор о газетах вышедших в соответствующем периоде в городе Пярну, связав тем самым с соответствующими этапами исторического развития.

В рассматриваемом периоде вышли в городе Пярну:

газета „Пярну Постилээс". в годы 1857 – 1885
редактор: И.В. Яннсен — " — 1857 – 1863
Отв. редактор: Лоренцсонн — " — 1864 – 1879
редакторы: Хансон, Отставель, Сурбург — " — 1878 – 1879
Отв. редактор: В. Борм и ред. И. Линт — " — 1879 – 1881
Отв. редактор: А. Борм и ред. Е. Яннсен — " — 1881 – 1885

газета „Вийтелея" — " — 1905
отв. ред. Т. Тайо

газета „Постилээс" Пярнуское издание — " — 1905 – 1916
отв. ред. И. Кару

газета „Рандлане" — " — 1914
отв. ред. И.В. Фельдманн

Годы издания упомянутых газет являются основным материалом настоящей работы. Кроме того использованы вышедшие в этом близкие к теме и соответствующей период охватывающие работы в области журналистики и истории литературы.

В I главе дан обзор о вторжении и торжестве капиталистических элементов в Эстонии в прошлом столетии сопровождавшей процессом формирования эстонской буржуазной национальности. На базе вторжения капиталистических элементов общественность достигла в своем развитии уровня, когда появилась национальная периодическая литература, которая имела в национальном национальном движении определенное место в роли подготовителя, отражателя, путеводителя.

Направление взглядов и борьба сопровождавшая развитие общества проявляется на страницах журналистики яснее чем либо где в другом месте.

В II главе дан подразделами обзор о предпосылках явки газеты „Töörahwa Postimees", устанавливаясь также на тяжелых условиях цензуры и передано в хронологическом порядке последовательности редакторов обзор о характере газеты.

В период своего первого редактора Яннсена

газета провела большую работу при выращивании национального чувства, поскольку раньше эстонцы выдавали себя лишь людьми населявшими определенную часть балтийской территории. Кроме того газета развивала кругозор читателей, пропагируя в школе светские дисциплины и провела подготовительную работу при воспитании читателей, чтобы в будущем стало возможным читать и понимать на высоком уровне стоящую „Сакала" - первую эстонскую политическую газету. Отрицательно то, что газета держалось в стороне от первых великих национальных начинаний поскольку уступчивый германофил Янисон не видел в этом надобности и возможности.

В эпоха кистера Лоренцсонна газету постигла волна реакции, которая расхваливали немецкий лад жизни и газета потеряла до сих пор имеющую позицию. Во время Хансона, Отставела и Субурга положение уличается, оживляется принятие участия в проблемах эстонского национального движения. Под редакцией Субурга была положена основа ориентации газеты „Сакала".

Во время редактора И. Липпа принимает „Пярну Постимэс" смело участие в эстонском национальном движении, добываясь устранения балтийского особую положения и

разоблачая буржуазно-клерикальные направления. Расцветом газеты являются годы 1879-1881, совпадающие таким образом расцветом эстонского национального движения.

В последний период газета не имеет определенного политического курса, хотя и делается как-это для эстонского дела и общего уровня культуры. В 1885 году газета пришла в руки новых владельцев и стала выходить в городе Тарту под названием „Постимээс".

Во 4 главе работы приостанавливается на положении эстонской журналистики в годы 1886-1905, поскольку в городе Тарту иного газета не выходила.

Во 5 главе работы дан обзор газеты „Постимээс" Тартуского издания. Этот по содержанию орган Эстонской Народной Передовой Партии, считая себя единственным давней газетой „Тарту Постимээс". Влияние газеты было реакционное, поскольку отношение к рабочему движению было враждебное и пропагандировался национализм под вывеской народного единства. Города Тарту касающейся материал был размещен на четвертой странице газеты занимаясь главными образом вопросами местной жизни города и села, призывая местных эстонских буржуазных сил вторгаться в органы самоуправления.

В IV главе работы дан очерк из газеты „Рахвалане", что представляло издание пропагандирующее мелкобуржуазные взгляды внушая эстонцам жить на своей земле и стоять за себя, пропагандируя среди народа идеи трезвости, много внимания было обращено на организацию просветительных обществ. Демократическую добавку дают газете справедливые многочисленные материалы, отражающее несправедливость и положение рабочих вопросы. В общем отношение „Рахвалане" относится ко всем вопросам нейтрально. В эпоху первой Мировой Войны берет газета уверенно противогерманское направление.

В V главе работы дан очерк из газеты „Вийтлея" которой вышло 2 номера; номер 1. вышел 17. декабря и номер 2. вышел 23. декабря 1905. г.

Газета имела твердое социал-демократическое направление, хотя и имела некую непоследовательность и наивность. Газета призывает народные массы соединиться и двигаться к социализму, разоблачает пороки капитализма и пишет о революционных событиях в городе Пярну начиная с 3. ноября 1905. г.

Для итога дана общая характеристика эстонских газет выходящих в Пярну с 1857-1917 г. Все газеты выполнили свой долг в отношении народа в качестве информаторов населения.

Газеты имели также определённое влияние

для образования и направления общественную мнения.

На этой почве необходимо выдвинуть газету „Пярну Постимэес" в периоды 1857 - 1863 и 1879 - 1881 и газету „Выйтлея" в 1905. году. Газета „Рандлане" в виду кратковременной явки и скромной позиции не имела значительного влияния на общественность. Самым вредным придется считать из за свое реакционное влияние газету „Постимэес" Пярнуское издание, поскольку явка происходила продолжительное время и внушала реакционные мысли.

Поскольку данная работа была первым опытом дать характеристику журналистике в городе Пярну с 1857 по 1917 годы пришлось ограничится лишь обобщенным обозрением.

# Sisukord

Sissejuhatus 1

I peatükk

XIX sajandi II poolmurrangueline ajajärk Eestimaa ajaloos 15

II peatükk

Ülevaade ajalehest „Pärnu Postimees" aastatel 1857–1885

1. Eeldused, mis soodustasid ajalehe „Pärnu Postimees" väljaandmist 39
2. Ajalehe „Pärnu Postimees" J. V. Jannseni toimetusel aastatel 1857–1863 45
3. Ajalehe „Pärnu Postimees" C. F. Lorenzoni toimetusel aastatel 1864–1879 77
4. Ajalehe „Pärnu Postimees" A. Bormi vastutusel ja J. Lipu tegelikul toimetamisel aastatel 1879–1881 95
5. Ajalehe „Pärnu Postimees" A. Bormi vastutusel ja E. Jannseni tegelikul toimetamisel aastatel 1881–1885 113
6. Ajalehe „Pärnu Postimees" üldine iseloomustus 120

III peatükk

Ülevaade Eesti ajakirjanduse arengust aastatel 1885–1905 125

IV peatükk

Ajalehe „Postimees" Pärnu väljaanne 139

V peatükk

Ajalehe „Sandlane" 153

VI peatükk

Ajalehe „Võitleja" 168

Kokkuvõte 182

Kasutatud kirjanduse loetelu 192

Kasutatud lühendid 196

Resümee 197

Sisukord 203